

Tu ora, tuque labora, Deus aderit sine mora.

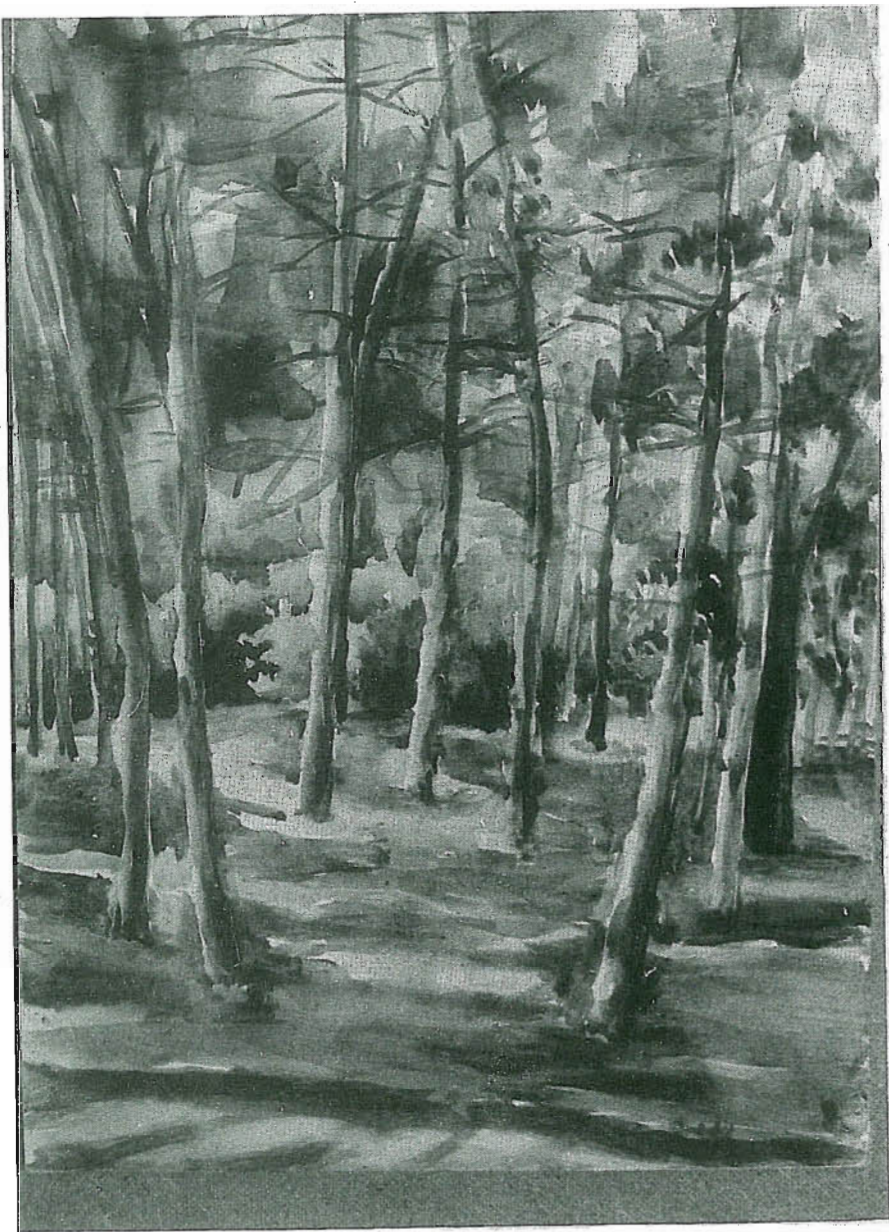

*A teneris assuescere
Fideliter didicisse artes.* *multum est
emollit mores, nec finit esse sebras.*

Szarvasi

KRÓNKA

4. szám 1990.

Zsáki Istvánné: Fák fényben

SZARVASI KRÓNIKA

Művelődéstörténeti és közművelődési folyóirat

4. szám * 1990

Szerkesztőbizottság

DR. BÚZÁS LÁSZLÓ
DR. KUTAS FERENC
DR. MARJAI GYULA
DR. MOLITÓRISZ PÁL
DR. SIPOS ANDRÁS
STAFIRA SÁNDOR
DR. SZÁNTOSI ANTAL

Felelős szerkesztő

DR. KUTAS FERENC

JELENIDŐBEN

Kiadja a HNF Szarvasi Városi Bizottsága és a Szarvas Városi Tanács a helyi üzemek és intézmények anyagi támogatásával. Felelős kiadó: Dr. Búzás László, a Művelődéspolitikai Bizottság elnöke. Készült a Petőfi Nyomda szarvasi üzemében 600 példányban. Felelős vezető: Hornok Péter. Engedélyszám: III/KUL/154/BÉ 19889 HU ISSN 0239—023 x

Megjelenik félévenként, június és december hónapokban.
Terjeszti a Szarvasi Körzeti Postahivatal és hírlapárusai. Előfizethető:
Szarvasi Óvónőképző Intézet, MNB 269-90142-7550, Szarvas, Szabadság u.
4. Előfizetési díj: egy évre 80 (+20) Ft. Egy szám ára: 40,— Ft.

Az Öntözési Kutató Intézet 40 éve

a. Alapítás

Az Öntözési és Talajjavítási Kutató Intézet 1950. szeptember 3-án létesült. A Népgazdasági Tanács rendelete hívta életre. Ez a rendelet a mezőgazdasági kísérleti intézményeket ujjaszervezte, és ezáltal a kutatómunkának olyan alapját teremtette meg, amely lehetővé teszi, hogy megoldja azokat a feladatokat, melyeket a mezőgazdaság nagyüzemi fejlődése határoz meg. Az intézet székhelye Szarvas, alapító igazgatója **dr. Frank Melanie**, igazgatóhelyettese **dr. Szabolcs István** volt.

Szarvasnak a mezőgazdasági kutató és kísérleti munka terén történelmi múltja van. A 18. században **Tessedik Sámuel** kezdte meg itt a küzdelmet a szakszerű földművelés bevezetése érdekében. Így nem volt véletlen a kormány döntés, hogy a mezőgazdasági kutatás és oktatás egyik hazai központjává tette Szarvast. A kutató intézettel párhuzamosan létesült a Mezőgazdasági Technikum is, melyet a mezőgazdasági középvezetők képzésére hoztak létre.

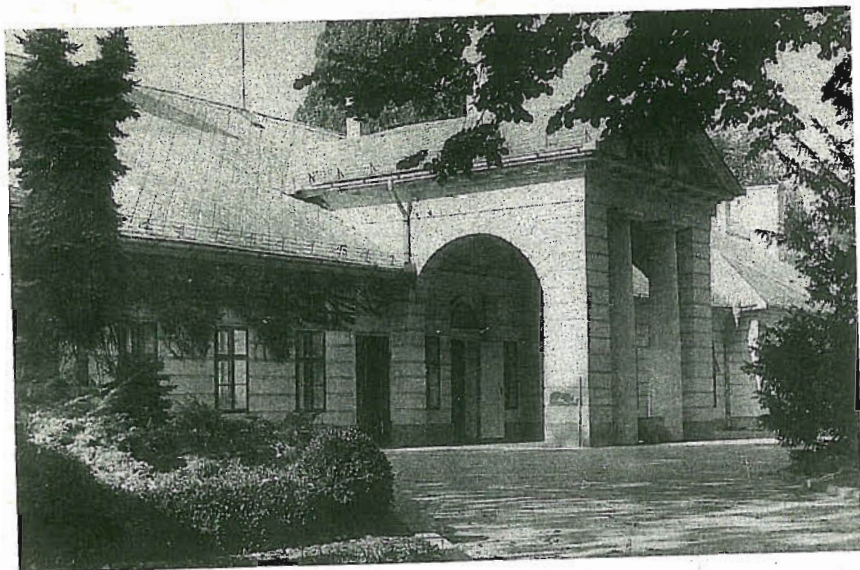
Az alapító rendelet az intézet feladatává tette az öntözéses növénytermesztés agrotechnikai, kultúrtechnikai, növénynemesítési és talajtani kérdéseinek elméleti és gyakorlati megoldását, és az elért eredmények gyakorlatba való bevezetését.

Az Intézethez a Tiszántúl különböző adottságú területein hat gazdaság tartozott (Szarvas, Kisújszállás, Ecsegfalva, Kunhegyes, Kopáncs, Besenyszög, valamint az Arborétum), összesen 2246 kataszteri hold területtel. Ez a szervezeti felépítés tette lehetővé, hogy az akkor felmerült elméleti és gyakorlati kérdésekre sokirányúan és ellenőrzöttlen lehessen választ adni. Magyarországon az éghajlati adottságok miatt a Körösvölgyben alakult ki először az öntözéses gazdálkodás.

Az intézet öntözéses növénytermelési osztályán **dr. Horváth László** osztályvezető irányításával a legfontosabb feladat a szántóföldi növények öntözéses komplex agrotechnikájának a kidolgozása volt. Elsősorban a szalastakarmányok, kukorica, cukorrépa, takarmányrépa, másodnövények termesztésének lehetőségeit kutatták.

Fontos kérdés volt a növények öntözővízigényének, öntözési időpontjának, trágyázásának és a talajra gyakorolt hatásának vizsgálata, továbbá a különböző adottságok között alkalmazható legeredményesebb vetésszerkezet összeállítása. Ezzel párhuzamosan megindultak azok a növénynemesítési kutatások, melyek az új agrotechnikai körülmények között jól alkalmazható új növényfajtákat állítanak elő.

A kultúrtechnikai osztályon **dr. Oroszlány István** osztályvezető irányításával a fő cél olyan módszerek kidolgozása volt, melyek a termeléshez szükséges természeti feltételeket minél kedvezőbbé teszik, hiszen ismert, hogy hazai éghajlati adottságaink között mind a vízbő, mind a vízhiányos időszak komoly korlátozója lehet a mezőgazdasági termelésnek. A munka

A volt Bolza-kastély — az ÖKI épületének — bejárata

során meghatározták a különböző öntözőmódszerek alkalmazási feltételeit.

A talajjavítási osztályon **dr. Prettenhoffer Imre** osztályvezető irányításával folyó munkák a talajjavításra irányultak. A hazai kedvezőtlen, sőt szélsőségesen rossz talajú területek hasznosítása a gazdaságos, eredményes és tömegesen alkalmazható talajjavítási módszerek ismeretét igényelték. Ebben a munkában a módszerek kidolgozása, megfelelő anyagok és a megfelelő agrotechnika alkalmazása volt a cél.

Az ötvenes évek elején a kutatóhelyek széleskörű kapcsolatokat építettek ki a termelőkkel és minden módon igyekeztek az új megoldásokat bemutatni és alkalmazni a gyakorlatban. Ezt a termelők is igényelték. E munka során több fontos részfeladatot oldottak meg.

2. Az öntözési kutatás új távlatai

Az átfogó, országos jelentőségű kutatások kibontakoztatása és bevezetése az öntözési gazdálkodás területén az 50-es évek közepére tehető. Üzembehelyezték a Tiszántúlon a Tisza I. nagy öntözőrendszert, mely több száz ezer hektáron nyitott lehetőséget az új, magasszínvonalú termelés gyakorlásának. A vízkészlet bővülése, a közben szerzett szakmai ismeretek a rizstermesztés nagyobb arányú bevezetését indokolták, így az intézet szervezetében is változás következett be. Az új, rizstermesztési osztály létesítésével az intézet az Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet megnevezést kapta 1955-ben.

A többi osztály munkájához csatlakozva ezen az osztályon **dr. Petrasovits Imre** osztályvezető irányításával a hazai feltételek között eredményesen termesztendő rizsfajták nemesítése és honosítása, új rizstermesztési agrotechnika kidolgozása, valamint a termesztés és feldolgozás módszereinek adaptálása volt a cél.

Természetes, hogy az intézet tevékenységét befolyásolták a társadalmi és gazdasági változások, amelyek akkor jelentkeztek. Ez azt jelentette, hogy az új igények új tudományos célokat vetettek fel, új feltételek között kellett a megoldásokat megközelíteni. Ennek során már nemcsak egy-egy üzemi igény, hanem az egész gazdaságot érintő kérdések is megoldásra vártak, így előtérbe került a talajerőgazdálkodás, a növénynemesítés fokozása, rételegelőgazdálkodás, vetőmag-termesztés és fenntartás, növényvédelem, termesztési és építési munkák gépesítése, üzemszervezés.

1957-ben **dr. Kovács Gábor** kapott igazgatói megbízást, **dr. Petrasovits Imre** igazgatóhelyettes lett. A növénytermesztési osztályon **dr. Grüber Ferenc** lett az osztályvezető.

Összegezve: Az intézet életében az első évtized az alapítás, a mezőgazdasági termelés igényeinek felmérése, a mezőgazdasági kormányzat célkitűzéseinek megfogalmazása, a felmerülő rész kérdések, majd egyre átfogóbb feladatok tudományos feltárása és megoldása jegyében telt el. A kutatás eredményeit mind a szakirányítás, mind a nagyszámú termelő felhasználta, és ezzel alapozta meg azokat a nagyszabású feladatokat, amelyek ezután következtek.

Az egész népgazdaság, de a mezőgazdaság életében különösen nagy fordulatot jelentett a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés széleskörű programja, mely 1960-ban indult. Az addig kisebb arányban működő nagyüzemek után uralkodó formává vált a nagyüzemi gazdálkodás annak minden hátrányával és előnyével. Természetes, hogy az átalakulás első szakaszában főleg a nehézségek és a megoldhatatlan gondok voltak a jellemzők, hiszen a gazdálkodáshoz szükséges alapvető személyi és tárgyi feltételek hiányoztak.

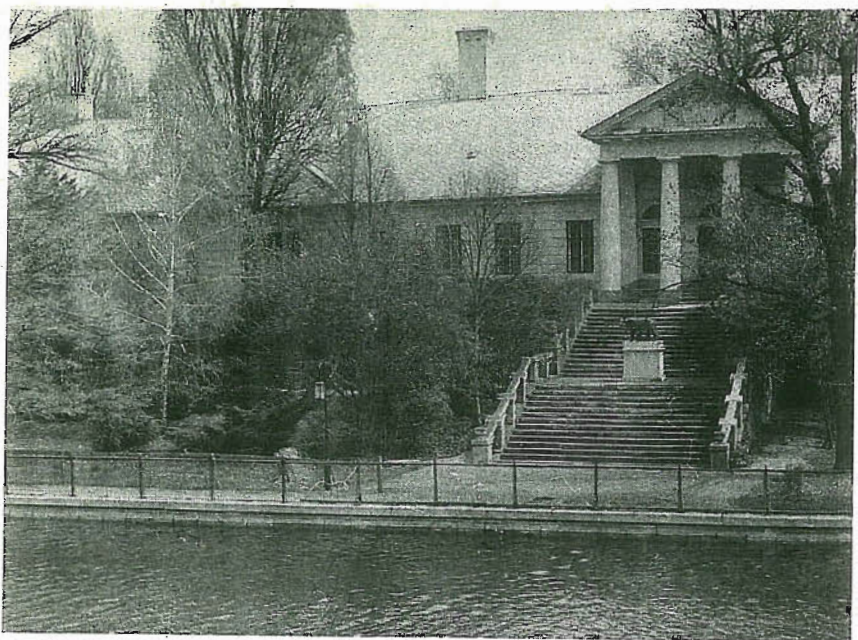
A kutatásirányítás — követve a nagy gazdasági mozgásokat — olyan kutatóhálózatot igyekezett létrehozni és olyan szervezeti változásokat alkalmazni, amelyek révén a legjobban lehet azt a széleskörű, tudományos igényt kielégíteni, amelyet a nagyüzemi gazdálkodás felvetett. Most már nemcsak egy-egy rész kérdés megoldásának igénye és nemcsak egy-egy térségre vonatkozóan merült fel, hanem az egész nagyüzem zavartalan működését szolgáló, és az egész mezőgazdaságra kiható és irányító új eredményeket, módszereket kellett tudományos szabatossággal, rövid időn belül a gazdaságosságot biztosító módon és a műszaki fejlesztést szolgálóan meghatározni.

Mindezek alapján a mezőgazdasági kutatás perspektívái ugrásszerűen megnöttek, a megoldásra váró tudományos feladatok tömege jelentkezett, melyet csak egy országosan jól szervezett és megfelelően koordinált kutatási programmal lehetett kézbe tartani.

Az intézet ebből a nagyszabású programból igen megtisztelő részt kapott, mely mind hazai, mind nemzetközi tudományos rangját megalapozhatta. A személyi és tárgyi fejlesztések jelentősek voltak. Ekkor alakult meg a Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum és az ÖRKI Mezőgazdasági Üzemei több mint tízezer hektáron. Mindez olyan tudományos-oktatási-termelési potenciál lett Szarvason, mely rangot vívott ki magának.

Az intézet igazgatója **dr. Kovács Gábor**, igazgatóhelyettes **dr. Debreczeni Béla**, majd **dr. Hartványi László** volt.

A hatvanas években a különböző osztályokon a következő fontosabb munkák folytak.

A kastély a Körös felől (Az előtérben Romulus és Remus szobormásolata)

A növénytermesztési osztályon **dr. Posgay Elemér** osztályvezető irányításával a korábbi munkák mellett napirendre került az öntözött talajok termékenységének növelése, a másod- és kettőstermesztés öntözési rendje, a szántóföldi növények öntözési rendjének kidolgozása, az öntözőmódszerek növénytermesztési összehasonlítása, a növények víztűrőképessége a korszerű legelő és rétgazdálkodás technológiája, a gyepnövény-nemesítés, a tiszántúli ősgyepök öntözéses agrotechnikája, a szalastakarmányok öntözéses termesztése, a szántóföldi és szalastakarmányok nemesítése és a vetőmag előállítás.

A rizstermesztési osztályon **Simonné dr. Kiss Ibolya** osztályvezető irányításával a rizsnemesítés keretében új hazai fajták előállítás, külföldi fajták adaptálása és vetőmagelőállítás folyt. Ezen kívül a rizs agrotechnikája keretében a tápanyaggazdálkodás és a növényvédelem megoldása állt. Kidolgozták a rizses vetésforgók módszerét. A rizstelepítés-építés technológiája és gépei, valamint a betakarítás gépesítése zárta a kísérletek körét.

A kultúrtechnikai osztályon **dr. Hartyányi László** osztályvezető irányításával az öntözőtelepek építési és tereprendezési módszereinek kidolgozása, a különböző esőztető berendezések műszaki kialakítása, a belvízrendezések műszaki kialakítása, a belvízrendezések és öntözőrendszerek vizsgálata a nagytérű öntözésüzemelés hatásfokának javítását célozta.

Az agrokémiai osztályon **dr. Dombóvári János** osztályvezető irányításával a talajok tápanyagtartalmának, fizikai és kémiai tulajdonságainak

megállapítására, a takarmánynövények beltartalmi vizsgálata, a növények táplálkozásának vizsgálata izotóptechnikával folyt. A különböző talajok tápanyag-, víz- és sóforgalmának megállapítása, az öntözés és tápanyagellátás kölcsönhatása, transzspirációs és tápanyagfelvételi vizsgálat tartozott a kutatási területek közé.

Az üzemtani csoport **dr. Szőke Molnár Lajos**, majd **dr. Keresztúrszky János** osztályvezető irányításával az öntözés költsége, a különböző szántóföldi növények öntözéses termesztésének gazdaságossága, a felületi öntözés munkaszervezése, esőztető öntözés munkaszervezése témáit kutatta.

Az intézeti létszám alakulása

1. sz. táblázat

	Alkalmazott	ebből mérnök	fizikai	összesen
1950.	40	20	160	200
1960.	120	22	240	360
1970.	180	36	220	400
1980.	200	52	260	460
1990.	180	52	220	400

Összegezve: Az intézet életében a második évtized a nagyüzemi gazdálkodás széleskörű kiterjesztése az öntözéses gazdálkodás nagyarányú bevezetése jegyében telt, a korábbi rész kérdések vizsgálata helyett a termelési folyamatok átfogó vizsgálatára helyeződött a hangsúly, mely a természet technológiai elemek kidolgozását jelentette. A tudományos tapasztalatok bővülésével igen széleskörű nemzetközi kapcsolatok alakultak ki tudományos-termesztési kérdésekben, mely nagyarányú szakember és információcserével, rendezvények megtartásával párosult.

A tudományos eredményeket az intézet már az üzemekkel közös érdekesség alapján széleskörűen tudta bevezetni a gyakorlatba.

Megkezdődött a Tisza II. öntözőrendszer létesítésének előkészítése, az intézet a széleskörű helyszíni felmérő munkában vett részt.

Intézeti munkatársak publikációs tevékenysége

2. sz. táblázat

Könyvek	54
Tudományos fokozat értekezései	35
Doktori értekezések	33
Tudományos és szakcikkek	1160
Tanulmányok, tervek, pályázatok	296
Egyetemi, főiskolai jegyzetek	54

3. A korszerű nagyüzemi gazdálkodás tudományos szolgálata.

A 70-es években a magyar nagyüzemi gazdálkodásban minőségileg is új, nagyjelentőségű változás következett be. Megjelentek a termelési rendszerek, melyek tudományos alapokon nyugvó, részletesen kidolgozott és szigorúan betartott termesztési technológiákat dolgoztak ki és vezettek be.

Ezek a technológiák a teljes gazdaságot átszökték, és igen eredményesnek ígértek, hiszen megbízható tudományos alap állt rendelkezésre. Kialakultak azok a nagyüzemi keretek és feltételek, amelyek az új eljárásokat fogadni tudták. Jellemző volt a termelési rendszerekre, hogy a világ legfejlettebb műszaki színvonalát honosították meg a mezőgazdaságban. A technológiai rendszerű természetével az egész termelési színvonal ugrásszerűen megnőtt, mely a kutatásirányítást és a kutatási szervezetet sem hagyta érintetlenül. A tudományos ismeret olyan helyzetbe került, hogy meghatározó lett a termelési folyamatokban.

Hazai és külföldi vendégforgalom

3. sz. táblázat

	Látogató		összesen	Kiutazások	
	hazai	külföldi			(ország-szám)
1950—60.	4211	304	(9)	4515	9
1961—70.	10673	1757	(25)	12430	74
1971—80.	7557	571	(20)	8128	103
1981—90.	6810	2040	(35)	8850	221

Kialakult olyan innovációs lánc, mely a kutatóhelyek, termelési rendszerek és a mezőgazdasági üzemek együttes működésében biztosította a kutatás-fejlesztés-feldolgozás-hasznosítás egymásra épülését, ezáltal az egész gazdálkodásnak sok tekintetben a világszínvonalhoz való közelítését.

A kutatóhelyek kapcsolatba kerültek a mezőgazdaságban megjelent külföldi világszínvonalú növény és állatfajtákkal, új technológiákkal, új gépekkel és gépesítési megoldásokkal, új feldolgozási és hasznosítási eljárásokkal.

A rendszer-szemléletű termelés megkövetelte, hogy a kutatási szervezet is integrált felállásban, minden szellemi erőt mozgósítva lépjen működésbe. Így beindultak az országos programos kutatások, melyek a teljes magyar kutatási apparátust mozgósították, és előírt programokban, egymással együttműködve szervezték a kutatómunkát. A kutatóhelyek egyrészt eleget tettek ennek az állami feladatnak, de egyre inkább kiépítették a közvetlen kapcsolatot a termelési rendszerekkel, mert így az eredményeket gyorsan, közvetlenül vezették be sok száz üzemben. Ez azt is lehetővé tette, hogy közös anyagi érdekelttség alapján az intézetek olyan bevételre tegyenek szert szellemi termékeik révén, amellyel az önálló gazdálkodás útján indulhatnak el.

Az intézet ebben az időben több kutatási programba kapcsolódott be, és lett ezek összefogó irányítója. Igazgató dr. Kovács Gábor, majd 1978-tól dr. Kiss Károly, igazgatóhelyettes dr. Németh Sándor volt.

A technológiai mélységben való gondolkodás szükségessé tette a korábban önállóan működő tudományágak szorosabb kapcsolódását, hiszen a gyakorlatban felmerülő komplex problémára komplex tudományos megoldást kellett kidolgozni. Így igen szorosan együttműködtek a nemesítő-termesztő-agrokémikus-műszaki-ökonómus kutatók a technológia egyes kérdéseinek megoldásában, és a szervezetséget elsősorban nem a szakterület hanem a növénycsoport alkotta.

Intézeti munkatársak által előállított szellemi termékek, szabadalmak

4. sz. táblázat

Új szántóföldi növényfajták	34 db
Új rizsfajták	10 db
Új gyepnövényfajták	23 db
Műszaki szabadalmak	18 db
Szabadalomértékű egyéb szellemi termék	47 db

Így az intézet felelőse lett a szántóföldi növények öntözéses gazdálkodásának nemesítési-agrokémiai-vizgazdálkodási-műszaki-ökonómiai kérdései megoldásának. E program egy főosztály keretében szerveződött, melynek vezetője dr. Posgay Elemér lett. Osztályvezetők **Tóth Sándorné dr.**, dr. Dombóvári János, **dr. Szalóki Sándor**, **dr. Marjai Gyula** és dr. Keresztúrszky János voltak. Szervezte a saját és a hazai egyéb kutatóhelyek ilyen kérdésekkel foglalkozó kutatóit. Az ennek során kialakuló széleskörű innováció keretében nagyszámú új növényfajtát, eljárást, gépet szabadalmaztattak, mely növelte az intézet szellemi tőkét. Az új szabadalmak kidolgozása mellett hallatlanul fontos volt a külföldi biológiai, műszaki-technikai eredmények hazai adaptálása, mivel ezek nagy idő és anyagi megtakarítást eredményeztek, másrészt sokszor volt kiinduló alapja saját műszaki fejlesztési munkának.

Ugyancsak felelőse volt az intézet a rizstermesztés biológiai-agrotechnikai-műszaki-ökonómiai kérdései megoldásának. Osztályvezető Simonné dr. Kiss Ibolya volt. A kutatási programban integrálódott minden ilyen irányú hazai munka. Itt is új fajtákat, új eljárásokat szabadalmaztattak, s bekapcsolódtak az e téren folyó nemzetközi munkamegosztás folyamatába.

Az intézeti tudományos koordináció kiterjedt a hazai gyepgazdálkodás területére is. Osztályvezető dr. Gruber Ferenc, majd **dr. Janovszky János** volt. Az egyre nagyobb jelentőségű ágazatban a hazai kutatók ugyancsak közös kutatási program keretében dolgoztak az intézet összefogásában. Az eredményes kutatómunkát itt is az új fajták, technológiai eljárások megjelenése fényesíti, ezek a szabadalomértékű új eredmények növelték a hazai és nemzetközi elismertséget.

A sokirányú kutatómunka révén kiterjedt hazai és nemzetközi kapcsolatok jöttek létre. Ez nagyon intenzív szakembercserét eredményezett. Sok hazai és külföldi szakmai rendezvényt szerveztek, széleskörű volt a kutatók hazai és külföldi szakirodalmi tevékenysége, tudományos szervezetekben és a szakoktatásban való közreműködése.

Összegezve: Az intézet életében a harmadik évtized a kiteljesedett, korszerű, nagyüzemi gazdálkodás tudományos szolgálatának jegyében telt el. Jellemző volt a rendszerszemléletű és a teljes természetű technológiára kiterjedő tudományos szemlélet. A tudomány egyre nagyobb hatóereje révén a magyar mezőgazdasági termelés ebben az időszakban nemzetközi összehasonlításban is figyelemreméltó eredményeket ért el.

Az intézet eredményei a Tisza II. öntözőrendszer fokozatos kiépülésével arányosan épültek be a gyakorlatba. Az intézet saját szellemi termékeinek hasznosítása révén megkezdte az önálló gazdálkodást. Ezért arra törekedett, hogy minél inkább a gazdaságilag is hasznos eredmények kerüljenek előtérbe a kutatás területén.

4. A kutatás új utakon.

A nyolcvanas évek — különösen a második fele — bővelkedtek a kutatást is jelentősen érintő változásokban.

A mezőgazdaságban már korábban is működő jövedelmezőségi szemlélet egyre inkább előtérbe került. Ez a teljes termelési struktúra felülvizsgálatát, a természetszerű technológiák módosítását és korszerűsítését igényelte. Megnőtt az igény a nagyértékű biológiai alapok, a műszaki-technikai újítások iránt, fokozódott az egyre szigorúbb ökonómiai elemzés igénye a gazdasági döntések meghozatalában. Erre az időszakra jellemző, hogy egyre nagyobb szerepet kap a kutatásban a biotechnika, elektronika és ezek sokféle eszköze, eljárása. Ennek kapcsán olyan új technológia-fejlesztő tevékenység indul és folyik, melynek eredményeképpen egyre magasabb minőségű követelményeknek is megfelelő termékek állíthatók elő.

Intézeti kutatók tudományos és szakmai tisztsege

5. sz. táblázat

Nemzetközi szervezetben	8 fő
Nemzetközi szervezet Magyar Nemzeti Bizottságában	16 fő
Magyar Tudományos Akadémia Bizottságában	48 fő
Hazai Tudományos Társaság, Szövetség vagy Egyesületben	120 fő

Megjegyzés: A szervezetek tisztújítása 5 évenként történik.

A kutatásszervezésben általánossá válik a pályázati rendszer. Ebben az egész gazdaság és a termelőszféra számára kiemelt fontosságú tudományos problémák országos pályázati kiírásra kerülnek, és ez lehetőséget teremt, hogy a legfelkészültebb kutatóhely kapjon megbízást az egyes feladatok megoldására.

Ilyen követelményrendszer keretei között szervezi az intézet is a saját kutatási tevékenységét. Igazgató dr. Kiss Károly, majd 1984-től dr. Marjai Gyula, igazgatóhelyettes dr. Németh Sándor és dr. Marjai Gyula (1984-ig), majd 1985-től dr. Sári László.

Ebben az időben is felelős összefogója és koordinálója az öntözési gazdálkodás, a rizstermelés, gyepgazdálkodás országos feladatainak, de el látja kisebb jelentőségű kutatások végzését és irányítását. Az öntözési gazdálkodás programban osztályvezetők dr. Dombóvári János, Tóth Sándor, dr. Szalóki Sándor, dr. Marjai Gyula, majd 1985-től dr. Lelkes János, dr. Keresztúrszky János voltak. Rizsprogramban osztályvezető Simonné dr. Kiss Ibolya, gyepprogramban osztályvezető dr. Janovszky János volt.

A tudományos és gazdasági integrációra megnő az igény, mert az egyre átfogóbb feladatok csak nagyobb erők összefogásával oldhatók meg. Az integráció szükséges azért is, mert az innováció keretében a szoros kapcsolat a fejlesztő-termelő-hasznosító szférával az erkölcsi mellett anyagi erőt is jelent s ez szükséges a minél önállóbb gazdálkodáshoz.

Az intézet tagja lesz termelési rendszereknek, fejlesztő és közös vállalatoknak, részvénytársaságoknak. Ennek során a kutatás kilép saját műhelyeinek határain, mert a laboratóriumi, tenyészkerti kísérletek után és mellett a termelőüzemben is közreműködik a magasszínvonalú termelési folyamatokban.

Az ebben az időszakban is születő nagyszámú biológiai, műszaki, technológiai szabadalom gyorsan beépül a gyakorlati életbe. Ez természetesen nem képzelhető el széleskörű kapcsolatrendszer nélkül, melyek kiterjedt szerződéses rendje biztosítja a hazai és nemzetközi együttműködést.

Még kell állapítani azonban, hogy a magyar gazdaság, a magyar mezőgazdaság egyre nehezebb körülményei ránehezednek a kutatásra, így az intézeti munkára is. Az igényekkel nem tudott lépést tartani a szellemi és technikai potenciál fejlesztése, emiatt a szellemi munka hatékonysága alatta van a lehetségesnek. Erről ebben a keretben talán kevesebbet illik szólni, hiszen a kutatói mentalitást éppen az jellemzi, hogy minden új helyzetben, minden új felmerülő probléma és nehézség elhárítására igyekezik megoldást találni. Nem a lehangoltság, hanem a mindig megújuló erő a jellemző, hiszen a felfedezés ott kezdődik, ahol a sikertelen kísérlet abbamarad.

Összegezve: Az intézet életében a negyedik évtized a rendszerszemléletű, magas minőségi színvonalat igénylő, szintetizált kutatási tevékenység jegyében telt el. Jellemző az általános sokirányú egymásra utaltság, a kutatás és a gyakorlat igen szoros kapcsolata, és a kutatói műhelyben folytatott analízis után a kutatás szintetizálása a termelőhelyen.

* * *

Nem volna teljes az írás, ha nem szólnék e sokrétű tevékenység kapcsán az emberről. E hosszú idő alatt az intézetben nagyon sok ember gondolkodott és dolgozott. A nagyon sokféle felkészültségű és gondolkodású, ambíciójú és mentalitású embert a szakmai elhivatottság és a közösségi szellem tartotta össze. Sokan több évtizedet dolgoztak lelkiismeretesen az intézményben. Ennek köszönhető, hogy a kiemelkedően eredményes periódusokat követő nehéz időszakokban is megmaradt az intézet arculata, és egyik fontos centruma volt a magyar mezőgazdasági kutatásnak.

Nagyon kockázatos dolog ma előrejelezni a várható követelményeket, azonban valószínű, hogy a többszektörű, sok új igényt támasztó mezőgazdaság ezután is fogja igényelni a több tudást. A világ végtelenül felgyorsult információáramlása lehetővé és szükségessé teszi a jövőben is olyan tudományos centrumok létét, amelyek a mindenkor feladatok megoldására hivatottak. Nyilvánvaló, hogy az a szellemi tőke, ami felhalmozódott, jó alapja lehet a jövőben is az eredményes kutatómunkának.

LÁSZLÓ ISTVÁN

Nemzetiségiként a Ceausescu rendszerben

24 év
a conducator uralma alatt

Magyar diák — román iskolában

Elemi iskolás voltam 1965-ben. Nem fogtam fel a változás súlyát, csak annyit vettem észre, hogy az iskolánkban a falakról eltűnt Gheorghe-Gheorghiu-Dej, és helyette megjelent Ceausescu képe. Reggelente a román himnusszal kezdődött a tanítás, s ilyenkor mindig a képet néztük. Az emberek életében még nem észleltem semmilyen változást. A nagyobb átalakulások már a magyargorbói (tisza román falu — lakói állítólag a tatárjárás idején elpusztult nádásmenti lakosság helyére a Nyugati-havasokból jöttek ide) román nyelvű iskolában értek. Falumban, Türen, Kalotaszeg szívében, csak 1—4. osztályos iskola volt. Nagyon nehéz volt. Az ottani román gyerekek nem szerettek bennünket. Sírva kértem szüleimet, hogy adjanak másik iskolába. Az persze csak messzebb volt, ingázní kellett volna vonattal, s gondolom, szüleim féltettek, de lehet, anyagilag sem bírták volna. Fokozatosan megtanultam románul. Az elején mechanikusan mondtam fel a leckét, később már ötödik, negyedik, harmadik lettem az osztályban.

Nem hagyott bennem olyan nyomokat a román nyelv és kultúra, hogy az számottevően kihatott volna magyarságomra. Minden nap hazajártam, s természetesen otthon a legtisztább anyanyelv, a magyarságára büszke falu népi hagyományainak tiszta forrása táplált. Románul csak a kötelező házi olvasmányokat olvastam, egyébként a magyar irodalom — ez bőven akadt otthon — volt a megszokott. Erre az időszakra esett a reformátusoknál szokásos vallási oktatás is — a vasárnapi iskola, amelynek a végén ott volt a konfirmáció a falu nyilvánossága előtt fontos eseményként, ünnepként. Megkövetelték tőlünk a tudást, az anyanyelvi bizonyítást. Ha csak ez lett volna, ez is elegendő ahhoz, hogy fenntartsa bennünk az anyanyelv szere-

tétét, hogy meggyőzőn ápolásának fontosságáról. Komoly konfirmációk voltak azok, kívülről kellett tudni az egész katekizmust, a bibliai történeteket, aranymondásokat, s számos vallási éneket.

Az első nagy belpolitikai sakkjátszék is erre az időszakra tehető. Ezeket már kezdtem érteni, otthon is sokat beszélgettünk róla, a falu közvéleménye is tárgyalta, de egy biztos — akkor még hittünk a jószándékban. 1968-ban Ceausescu megvalósította az ország közigazgatási átszervezését. Átrajzolták a térképeket — tartományok helyébe kisebb területi — közigazgatási egységek léptek — a megyék. Tudomásul kellett venni, hogy a Magyar-Maros Autonóm Tartomány többé nem létezik. Indoklás: decentralizálni kell a vezetést, ezt közelebb kell hozni a lakossághoz, így a gazdasági, politikai, társadalmi ügyeket demokratikusabban, humanusabban, hatékonyabban, a helyi lakosság érdekének megfelelőbben lehet megoldani. Ugye csodálatos? Sőt, ennek a lépésnek a kapcsán megmagyarázták, hogy így az elmaradottabb térségek is (természetesen ezt csak az iparra lehetett így állítani, hiszen másként hogyan is szerepelhetett ezek között a Székelyföld?) felzárkózhatnak, az ország fejlettsége, a nép életszínvonala harmonikusává válik az egész ország területén. Elkezdődött tehát az ország „homogenizálása”. Ma már tudjuk mi ennek a fogalomnak az igazi tartalma.

Ilyen politikai körülmények között fejeztem be az általános iskolát, s mostmár szükségszerűen adatott az is, hogy a középiskolát csak román nyelven folytathatom. Nem ismertem a magyar tananyagot — másként nem is történhetett. Régi álmom volt, hogy pedagógiai pályára lépjek, ezért a kolozsvári Gh. Lazar tanítóképzőt választottam. Remek tanárok, nagy szigorúság fogadott ebben a nagy hagyományokra visszatekintő iskolában. Most eszméltem rá igazában arra, hogy más vagyok, mint a többiek. Mindössze hárman voltunk magyarok az I. A fiúosztályban, a többiek Erdély különböző románlakta térségéből származtak, többnyire a hegyekből. Ott nagy társadalmi megbecsülésnek örvendett ez az értelmiségi kategória. (Ezt később tapasztaltam, amikor közelebről is megismertem ezeket a helyeket, főleg a Nyugati-havasokat).

Tanáraim részéről sohasem tapasztaltam semmilyen nacionalista megnyilvánulást személyem iránt, talán annyit — de ezt természetesnek találtam, mivel nem ismertem kellőképpen a „hamisítatlan” történelmet —, hogy mérhetetlen lelkesedéssel és büszkeséggel beszéltek a román nép történelmi múltjáról, az ősök harcáról a függetlenségért (a „betolakodók” ellen), kultúrájáról. Ha az mind igaz lett volna amit mondtak, akkor bizony sokszor szégyellnem kellett volna magam, hogy magyar vagyok.

Sokszor szorongtam és félttem, pedig nem volt miért. Olyan kisebbségben voltunk velük szemben, hogy mit sem számítottunk. Tőlünk mindent el lehetett mondani, ki lehetett mondani, sőt, azt hiszem, még tetszett is egyeseknek, hogy van magyar hallgatójuk is. Később — amikor már tanítottunk a gyakorló iskolában, és komolyabban foglalkoztunk iskolapolitikai kérdésekkel is — megértettem, hogy minden alá van rendelve egyetlen nagy nevelési célnak — a hazafias nevelésnek. Talán még a legelvontabb reáltárgyak sem voltak mentesek az ideológiától (mivelhogy nem voltak mentesek a tanárok sem, akik ezeket tanították).

A román tanárok nevelési kérdésekben nagyon jó szakemberek voltak, életük volt az iskola, hivatásuk a diák, komoly pszichopedagógiai felkészültséggel rendelkeztek — egyszóval: tudtak hatni a diákokra.

Jó lenné, ha nem is azzal a tartalommal, de valamennyi megvalósulna a mi iskoláinkban is, ahol, véleményem szerint, a diák egyéniségének, személyiségének „tiszteletben tantása”, „védelme” ürügyén, vagy pusztán kényelmességéből hagyjuk, hogy a nevelés úgy alakuljon, ahogyan alakul, ho-

lott még gimnáziumban sem beszélhetünk kiforrott személyiségekről. Vagyis az ifjú generációk megismerő, akarati és érzelmi arculatát, lelki-érzelmi világát nagy mértékben nekünk feladatunk alakítani.

Hazafias nevelés Romániában

Tökéletesen működött az iskolai rendszer: belső élete, a kulturális rendezvények, a rengeteg történelmi jellegű vetélkedő (osztályok, iskola, megyei és országos szinten) jól felfogott és mindenki által elismert szempontok szerint szerveződött és funkcionált.

Külön ki kell emelnem a különböző együtteseknek a szerepét (kórusok, népzenei együttesek, táncegyüttesek, stb.), amelyek átfogták az iskola diákságát, gondoskodtak ennek esztétikai, morális neveléséről, illetve megszervezték szabadidejét. Ezen együttesek egyikében tevékenykedve ismerem meg az országot. Nemcsak az iskolában léptünk fel, hanem a kisebb kiszálások mellett — amelyek a hétvégeket töltötték ki — évente tettünk egy-egy kiadósabb körutat. Így jártam be Moldvát, Dobruzsát, Olténiát, Máramarost, a Nyugati-havasokat. Nagyvárosban és elhanyagolt kis faluban egyaránt megfordultunk. Mindezt azért tartom fontosnak elmondani, hogy megfogalmazzam azt a gondolatot, amit ma is hiszek: ezt a népet, amelynek nemzetté alakulása még ma is tart, a nacionalizmus tartja össze. **Nem sovinizmusról van szó — ennek a jelei csak később jelentkeztek —, hanem jó értelemben vett nemzeti büszkeségről.** Az iskola tehát nem volt kivétel, csupán koncentráltabb formában jelentkezett mindaz, ami — bárhol is jártunk — ott élt mélyen elásva a nép tudatában, lelkében, kifejeződött magatartásában, a társadalmi psziché egyik fő jellemzője volt. A latinításnak a tudata, a „dicső múltnak” a tudata a népi kultúra szintjéig lehatolt. Számos példáját sorolhatnám fel e tapasztalatnak, e felismerésnek. A régi román hazafias dalok hallatán („A nemzet akarata — Vointa neamului”: „A mi román hazánkban mi magunk akarunk gazdákká lenni: „) a közönség mindig sírva fakadt; a moldvai kólostorok zárt világában, csodálatos múzeumaikban a szerzetesek a Dnyeszterig húzták a határokat; a nyugati mőcök között ma is elevenen él Avram Iancu szelleme, s számos kis falusi múzeumban őrzik a gyulafehérvári „nagy egyesülés” szimbólumait. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy ez a fajta magatartás, érzelmi légkör vagy közösségi tudattartalom leginkább az erdélyi régiókban érvényesült. Az itteni, viszonylag zárt, ortodox közösségek a társadalmi mobilitás felgyorsulásával sem változtak sokat. A város „közelebb kerülése”, a kisebbségekkel való gyakoribb érintkezés — iskolában, munkahelyen — nem lazította, hanem méginkább megerősítette a múlt beidegződéseit, hiszen az erdélyi magyarság ugyanaz vagy ugyanazoknak a leszármazottai, akik a századok során elnyomták a románságot. A köznapit tudat nem tesz különbséget urak és szolgák között, ők a „magyarság” elnyomó politikájával szembeállva ragadtak fegyvert 1784-ben Horia, Ciosca és Crisan vezetésével, 1848-ban Avram Iancu vezetésével, az „Erdélyi iskola” képviselői (Samuil Micu, Gheorghe Sincai, Petru Maior) vagy a „memorandisták” a magyar törvényekkel dacolva fordultak a „Burg”-hoz, a „nyugathoz” jogaik érvényesítéséért. Erdély elszakításának a gondolata mélyen ott gyökerezett a román szellemiségben. Azt, amit Balázsfalván Gheorghe Baritiu-ék már nyíltan kimondtak és programba foglaltak, elkerülhetetlenül bekövetkezett a háború elvesztésével 1918-ban. A kedvező nemzetközi körülmények mellett szellemi síkon a románság körében kész volt e változás igénylésére, befogadására. A nemzeti eszme beteljesült s a románbarát Franciaország nem hajlott semmilyen kompromisszumra a magyarokkal. Az sem

véletlen, hogy a Tiszáig akarták kitolni a határokat. A román régészeti térképeken — ez minden múzeumban látható, s az emberek ezt a történelmet tanulták az idők folyamán — a dáklakta területek eddig a vonalig húzódnak, tehát a történelmi jog s a kontinuitás² jegyében csakis őket illeti meg. S hogy mégsem így alakultak a határok, az a román politikusok humanizmusának köszönhető, ez ajándék Magyarország számára — tanították.

Az ország társadalmi homogenizálásának az alapja csakis ez az eszme lehetett. Nem véletlen, hogy már azokban az években (a 70-es évek elején) elkezdődött a román történelem egységesítése. Fokozatosan eljutottak odáig, hogy már nem a különböző térségek sajátosságait, hanem ezek közös vonásait hangsúlyozták. Az erdélyi magyarság története néhány történelmi személyiség nevére (Bethlen, Rákóczi, Báthori) korlátozódott. A folyamat végén már harmadrendű kérdéssé vált, hogy a román nép 1859-ig (Moldva és Havasalföld egyesülésének éve), illetve 1918-ig (Erdélyi egyesülése Romániával), hosszú-hosszú évszázadokig külön országokban éltek, hogy sajátos társadalmi, politikai és kulturális viszonyok jellemezték őket, s nemegyszer álltak ellenséges viszonyban egymással. Ezekből a történelem könyvekből tanultam meg, hogy 1848-ban ellenségei voltunk a románoknak, hogy a kiegyezés után a Monarchia nacionalista-szovoniszta, románellenes politikát folytatott, hogy az új oktatási törvények (az 1870-es években), amelyeket a gyakorlatban sohasem alkalmaztak, az elnemzetlenítés célját tűzték maguk elé. A furcsa ebben a magyarázatban az volt, hogy a statisztikák mást mutattak: azt, hogy az említett politikai törekvések ellenére Erdélyben több román iskola működött, mint Romániában, hogy már korábban is Erdélyben volt élénkebb a román irodalmi élet, mint a Kárpátok túlsó oldalán. A következő lépés ebben a „szellemi alapozásban” az volt, hogy a magyar iskolákban is román nyelven kellett tanítani a történelmet s nemcsak ezt, hanem Románia földrajzát is. Hogy miért, nem szükséges megmagyarázni.

A homogenizálás politikája

1974-ben az RKP XI. kongresszusán hagyták jóvá az RKP programját (prognosztikus jellegű politikai program, amely 2000-ig határozta meg az alapvető társadalmi folyamatokat, ezek alapvető tendenciáit, alapelveit), amely 30 pontban összesítette a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megvalósításának feladatait. Ez lett a Román politika forogatókönyve, az ideológizálás totális háborújának a bibliája. Ezzel a programmal nyilvánvalóvá vált: elkezdődött a politikai demagógia korszaka. Még nem istenítették a „szerzót”, de a személyi kultusz kialakítása már elkerülhetetlennek látszott. A 30 pontot lebontva részletekbe menően szabályozta a román társadalom fejlődését, s részletekbe menően biztosította mindenek fölött a párt vezető és ellenőrző szerepét. Ezek után már csak két dolgot lehetett tenni: haladni az árral vagy megfulladni. Kimondta pl. az eszközök harmonikus elosztásának az elvét. Csodálatos és humánus elv — legalábbis így tűnik az első pillanatban. Csak később jöttünk rá (jöttem rá), hogy ennek az elvnek a jegyében fosztják meg nemzeti jövedelmétől a fejlettebb erdélyi megyéket, hogy a Kárpátokon túli régiók kiépülhessenek, hogy Olténia, Dobruzsza és Moldva felemelkedhessen, hogy ennek az elvnek a jegyében csoportosítják ide-oda a pénzügyi eszközöket településrendezési célokból, „új munkahelyek” létesítésének a céljából s mindezt azért, hogy a magyarlakta városokat és egyéb településeket tömegesen benépesítsék románokkal. Utána már elég volt kimondani az arányos képviselőknek az elvét, hogy szinte mindenütt „kikerüljünk” a folyosóra, azután meg az „udvarra”.

A statisztikai elv ezt lehetővé tette, hiszen már szinte sehol sem voltunk többségben. Persze, így utólag ezt könnyebb megítélni, akkor a nagy perspektívák, a fellendülés mámorában éltünk, és nem láttuk az ördögi tervek következményeit. Mi már akkor semmit sem számítottunk, ezért gyorsult fel a beolvadás folyamata is. Egyik napról a másikra (év közben) bevezették a román képzőben a magyar nyelvoktatást. Nem értettem, mi történik. Természetesen boldog voltam, hogy végre magyar irodalmat és nyelvet tanulhatok. A román diákok természetesen fel voltak háborodva. Ők sem értették, mi szükségük még erre az idegen nyelvre is a többi mellett? A tanárok magyarázata szívmelengető volt (számomra): mivel Erdélyben magyarok is élnek, illik tudni a románoknak is magyarul. Nem sokkal később rájöttem ennek a válasznak a mélységes cinizmusára. Nem, nem ezért kellett a román diákoknak magyarul tanulni, hanem azért, hogy később mint tanítók boldoguljanak a románul nem tudó magyar gyerekekkel is.

Erős akaratra volt szükség, hogy megmaradhassunk ebben a környezetben. Viszonylag hamar tisztázódott bennem: nekem nemzetiséginek bizonyítani kell. Az egyenjogúság csak rengeteg munkával realizálható. Önmagammal kellett elhitetnem elsősorban, hogy lehetséges, s eszerint életem, tanulmam, alakítottam kapcsolataimat. Ha kigyót-békát mondtak a magyarokra — ott voltam én, élő példa — láthatták, hogy tudásban, erkölcsösségben, akaratban (s mint osztályelső) én sem vagyok rosszabb náluknál. Sőt... Ez az erkölcsi pajzs védett meg végig a durvaságokkal szemben. Nagy erőpróba volt, de továbbra is kényszerítettem magam a magyar tudásra. Párhuzamosan, önszorgalomból, magyarul is megtanultam a tananyagot. Kívülről megtanultam irodalmi antológiákat, verseket írtam, s hogy nyelvtani tudásomat pótoljam (elavult módszer, de hasznos) egész könyveket másoltam le, így fedeztem fel újra a rég elfelejtett szabályokat.

1975-ben befejeztem a képzőt, tanítói pályára léptem, amit rövid ideig gyakoroltam is — ugyanis 1976 tavaszán bevonultam katonának. Életem legkeményebb másfél éve következett. Természetesen nem a katonai fegyelmre gondolok elsősorban, nembeliségünkből kiforgatott emberi mivoltunkra, az állati szintre, amelyre sikerült lejutnunk, a kegyetlenkedésekre (főleg a rangidős sorkatonák részéről), amelyek elől a zárka a megváltást jelentette, hanem megint csak arra a kapcsolatra, arra a viszonyra, amely közöttünk s a többség között jellemző volt, s meghatározó kisebbségi helyzetünkre a sajátos katonai közösségen belül. Elzárva a külvilágtól, az ég és a föld között egy hatalmas pusztaságban, teljesen ki voltunk szolgáltatva feletteseink jó vagy rosszindulatának. A másodéves „öreg katonák” erdélyiek voltak, Kolozsvár környékéről. Örültünk, amikor megtudtuk (hármán voltunk mindössze magyarok és kolozsváriak), hogy az idősek között is akadnak „hazánkfiai”. Nagyot tévedtünk. Ők voltak a legkegyetlenebbek. Fondorlatosabbnál fondorlatosabb dolgokat találtak ki, hogy kínozzanak bennünket. Okot mindig találtak rá. A katonaságnál azért is megbüntettek, ha jól csinálsz valamit, azért is, ha rosszul csinálod. Nem volt kinek panaszkodni, és nem is lett volna célszerű, az maga lett volna az öngyilkosság. Tehát tűrni kellett, még ha fogcsikorgatva is. Otthon felkészítettek, elmondták, hogy nagyon óvatosnak kell lennem, hogy mindenben engedelmeselegem kell, hogy nem szabad ellenszegülni... Kiderült, hogy teljesen mindegy, nem az a probléma, hogy mit teszek, hanem, hogy ki vagyok. (Az egyik sorstársam a három közül nem is bírta sokáig...) Nagyobb megaláztatásban csak a cigányoknak volt részük. Magyarul nem beszélhettünk. Ha éjjel őrséget kellett végezni, természetesen minden jobb időpont foglalt volt, maradt tehát a legrosszabb, 12-től 3-ig. Napokig súroltuk homokkal az edényeket — természetesen éjszaka. Mostuk és vasaltuk

feletteseink egyenruháját — természetesen éjszaka. Mostuk, fényeztük (ha megvolt újra mostuk, újra fényeztük) a hálót — természetesen éjszaka. Nem is beszélve a lelki és pszichikai torturáról. Én, mint tanító, (egyébként az egyetlen értelmiségi a sorkatonák között) különösképpen idegesítettem őket. Mindenképpen be akarták bizonyítani, hogy én egy senki vagyok, hogy ők jobbak, okosabbak, s főleg hatalmasabbak mint én. Hát ezt az utóbbit nem is volt nehéz bebizonyítani. Ha más ok nem volt ezt a hatalmat gyakorolni, kitalálták, hogy én gyűlölöm őket, hogy ez rá van írva az arcomra.

Akkor és ott határoztam el, hogy bármi is lesz az életben, így sohasoha nem fogok viselkedni. Megrémültem attól a rengeteg kegyetlenségtől, rosszindulattól, erkölcsstelenségtől, ami ezekben az emberekben kiváltotta ezt a szörnyű magatartást. Ott és akkor gondoltam végig (nyugodtabb zárkás napjaimban), hogy milyen szörnyűségekhez vezethet, ha ilyen „kisemberek” hatalommal rendelkeznek. Ilyen helyzetben már nem segít az a bizonyos „erkölcsi pajzs” sem, amiről már beszéltem, sőt... minél „jobb vagy”, annál rosszabb.

Ott a katonaságnál ért az 1977-es januári népszámlálás. Akkor már másodéves voltam, s lényegesen jobbra fordult a sorsom. Irodában dolgoztam. Én is közreműködtem az ívek kitöltésénél. Nem lepődtem meg, mivel tudtam, hogy nincs mit tenniük, hogy ez parancsra megy, de nagyon fájt, a szívem, amikor a néhány magyar tiszt sorra román nemzetiségűnek tüntette fel magát a kérdőíven. Ez a későbbiekben is így működött — a hadseregben, a belügy keretében, az államvédelemben (Szekuritáте) s más fontos állami hivatalokban —, akarva-akaratlanul, ha formailag is, de a magyaroknak is románokká kellett válniuk.

Az egyetem

A katonaság szerencsés letelével 1977 nyarán felvételiztem az egyetemre filozófia-történelem szakra. Román nyelven kezdtem, majd úgy egy-két hónap után iratkoztam át a magyar alcsoporthoz. Akkor még lehetett magyarul is tanulni, működtek a magyar alcsoporthoz a román főcsoportok mellett. A „Bolyai” még élt, édegett azokban az években. Ez nem jelenti azt, hogy mindent magyarul tanultunk. Amelyik tárgyból nem volt magyar tanár (miért nem volt?!) mint a logika, szimbolikus logika, szociológia, statisztika, automatikusan románul tanultuk. Ha a tanárok korcsoportonkénti összetételét nézzük, kiderül, hogy már akkor készülöben volt valami, ugyanis elvéve egy-két fiatalabb asszisztens kivételével, a professzorok mindannyian a nyugdíjkorhatárhoz közeledtek. Négy év alatt, míg egyetemista voltam, egyetlen magyar oktató sem került be az egyetemre, annál több román.

A rendszer működéséhez tartozik talán az is, hogy néhány hallgató eltávolítottak lelkiismereti problémák miatt (neoprotestáns szektákhoz tartoztak), s szinte minden hallgatót (megkérdezésük nélkül) felvettek a pártba. (Hogy is lehetett volna másképp történelmet és filozófiát tanítani a későbbiekben?)

Egyébként az egyetem egyike volt azoknak az oázisoknak, amely makkacsul dacolt az elszivatagosodás ellen, védett bennünket, (talán túlságosan is) a társadalomban már ott működő hazug propagandától. Itt nem számított, ki a román, ki a magyar, a görög, a gaboni, vagy a hondurasi. Egyedül a tudás volt a mérce. Talán a történészekben több volt az elfoglaltság, a Daoicovicu és Pascu utódok (ők az atyjai Románia „új történelmének”) nyíltan kiálltak a kontinuitás* elve mellett, támadva (nemcsak cáfolva) minden más felfogást ebben a kérdésben.

Ebből a jóleső merengésből úgy a negyedik év elején ébredtem, amikor értesítettek, hogy jelenjek meg egy bizonyos szobában. (Addig sohasem jártam még ott.) Jól öltözött 30-as—40-es férfi fogadott. A szekuritáté embere volt. Mikor mondta, eléggé megijedtem, még soha nem volt dolgom velük. Mint később kiderült, minden egyetemista megfordult legalább egyszer abban a szobában. Ott kaptuk meg az első „pofont”. Megtűztük, „hogyan nem kell” a későbbiekben viselkedtünk mint tanárok, hogy mit jelent a politikai lojalitás, a hazafiság. . . Kemény lecke volt. Azzal kezdődött, hogy mindent elmondott a családomról, a feleségem családjáról, testvérem családjáról. Felsorolta az összes külföldi (főleg magyarországi) ismerősömet. Ez volt a bemelegítő. Nem is kell mondanom, elég melegem volt amúgy is. Ezután jöttek csak a kérdések. Mit tudok erről meg arról, mi a véleményem erről meg arról, hogyan ismertem meg ezt meg amazt, miről beszélünk, mi érdekli őket, mivel foglalkoznak. . . Utána következtek a kollégáim. Hogy mi a véleményem Ilonkáról, Jóskáról, Éváról meg a Magdiról. . . s így tovább! Hogy tudok-e arról, hogy ezek egyike Enyeden a ballagás időszakában piros-zöldre festette a fehér galambot. . . (Egyébként Enyeden a Bethlen Gábor Gimnáziumban nem volt ritka az ilyen esemény. Igen, tudtunk róla mindannyian. Arról is, hogy a rendőrség hetekig lövöldözte a furcsa galambokat. . .)

Atestem tehát az első tűzkeresztségen. Akkor még nem sejtettem, hogy lesznek még ilyen „kellemes” órák az életemben.

Míntha felgyorsultak volna az események. Vagy talán csak engem vakított el az egyetem akadémikus légköre — nem tudom — s emiatt nem vettem tudomást, hogy kint az évszázados falakon túl nagyon is zajlik az élet, hogy a beindított óra csinálja a dolgát. Rendre szedték össze s szálaltatták az „Akadémia könyvtár” alagsoraiba a magyar gimnáziumok levéltárait, régi könyveit, értékeit. Sorra kezdtek megszűnni a magyar folyóiratok. Egyre nehezebb lett magyar könyvet kiadni. A könyvesboltban összezsugorodott a magyar könyvek standja, s eltűntek a magyarországi kiadványok. Az antikváriumban bevették, de már nem tetik polcra a régi magyar könyveket. Az egyetemi könyvtárban több könyv volt az SZ. T. (szigorúan titkos) jelzésű polcokon, mint a többiekben. (Ide véletlen folytán jutottam be.) Szociológiára specializálódtam, s így részt vettem ilyen jellegű felmérésekben, kutatásokban, amelyeket a Nyugati-havasok falvaiban végeztünk, s ezekhez volt szükségünk régebbi statisztikákra is. Itt láttam először s utoljára az Osztrák-Magyar Monarchia precíz statisztikai kiadványait, és még sok más történelmi forrás jellegű kiadványt. Sok mindent sikerült ki is másolni ezekből a könyvekből szűkebb hazámra vonatkozóan.)

Az Állami Magyar Színház elől, ahol korábban hétfőn kellett beszerezni a jegyet egy szombati vagy vasárnapi operett- vagy operaelőadásra mivel akkora volt a kereslet, kezdtek eltűnni az emberek. Megváltozott a kínálat. Lekerült a műsorról a Bánk bán, a Hunyadi László. . . s helyükbe a rendszer „hivatalos” szerzői léptek alkotásaikkal. Egymás után tűntek el közéleti személyiségeink: írónk, újságíróink, szerkesztőink, színészeink, énekeseink, politikusaink. Megdöbbenve vettem tudomást arról, hogy a szerkesztő, akire nagyon haragudtam, amiért mindig kozmetikázta a cikkeimet, egyik napról a másikra kikerült az utcára. Pedig ő mindent megtett, hogy ezt elkerülje. Címerek, feliratok tűntek el, a múltat idéző épületek, falak kezdtek roskadozni az évszázadok terhe alatt, s csak azok maradtak meg, amelyeket valamilyen kapcsolatba lehetett hozni román vonatkozású történelmi tényekkel. Báthorinak a szobrát befalazták, Hunyadi Mátyásé megmaradt, mivel ő „román” volt. A várfal tövébe Baba Novac szobra került, aki megostromolta, a Széchenyi térre pedig Mihaj

Vajdáé, aki Kolozsvárt is visszacsatolta 1600-ban az óhazához. (Ezt egyébként egész Erdélyben tapasztalni lehet. Nagyváradon például a gróf Ráday-kápolnában sok évig zebuk tanyáztak, mert „véletlenül” azon a helyen állatkeret letesztettek. Ma már nincsenek ott az állatok, de teljesen mindegy, már nem lehet helyrehozni. . .)

Lelkesen készültem megírni az államvizsga dolgozatomat, készültem a tanári pályára s közben körülöttem szépen, csendben számolták fel a magyar kulturális örökséget. Szociográfiát írtam volna egy kalotaszegi faluról, de mint bebizonyosodott, ez sem volt ilyen egyszerű. Professzorom óva intett, hogy most nem kedveznek a viszonyok ilyen jellegű munka megírásának, talán majd egyszer. . . Hogy miért? Meg kellett volna írni a falu történetét is (az adatok megvoltak hozzá) s ebből egyeb derült volna ki, mint a hivatalos álláspont. A végén a nagy szociográfiai álmom egy család-szociológiai, demográfiai munkává zsugorodott. Ennek ellenére maximális jeggyel államvizsgáztam, s négy éves eredményeim is az első helyet biztosították a magyar végzősök sorában. Az egyetemi oktatásra és kutatásra is megszereztem a jogot, csakhogy éppen nem volt lehetőség gyakorolni ezt a kiváltságot. A többi kar végzősei: a filológusok, orvosok, közgazdászok, mérnökök. . . még nehezebb helyzetben voltak. Mindannyian szorongtunk a kihelyezésektől, de ők különösképpen. A nagyvárosokat zárt városoknak nyilvánították — ezekben már nem lehetett maradni — de nem is ez volt a nagy veszély, hanem az a kihelyezési politika, amely a lakosság összekeverését szolgálta. Az olteánok, moldvaiak jöttek Erdélybe, az erdélyiek mentek a Kárpátokon túlra. Nekem szerencsém volt. Több erdélyi gimnázium közt válogathattam, de végül családom nyomására egy nagyvárad általános iskolát választottam. Csak egy szempont volt: a távolság. S Nagyvárad volt ezek közül a legközelebb Kolozsvárhoz.

A tanári pályán

Nagyváradon kezdtem a tanári pályát 1981-ben. Az általános iskolában egyetemes történelmet, Románia történelmét (románul) és alkotmánytant tanítottam, s hogy a filozófiáról se mondjak le, órákat vállaltam egy jónevű, 150 éves múltra visszatekintő volt egyházi iskolában — ahol valamikor Juhász Gyula is tanított —, ahová 3—4 év elteltével teljes katedrával átkerültem.

Az illúziók csak most kezdtek igazán szertefoszlni. A viszonylag védett környezetből egyik napról a másikra belecsoportem egy teljesen ideologizált, számomra idegen világba. A tanórákat kivéve minden más román nyelven zajlott, sőt, mint már említettem, Románia történelmét a magyar osztályokban én, a magyar tanár románul kellett tanítsam. Rettentően kínos helyzet — ezt csak az tudja, aki átélte, aki látta a gyerekek arcán a döbbenetet, a csalódottságot, amikor a tanár nem anyanyelvén szólt meg.

A kellemetlenségek már az első évben bekövetkeztek. Vagy talán előre kitervelten, megrendezett „nevelési órák” voltak a kezdő történelem tanárok számára — ma sem tudom. A román államok megalakulásáról tanítottam egy hatodikos osztályban. A tankönyvtől eltérően, de, gondolom, a történelmi igazságnak megfelelően, Erdélyről azt mertem mondani (a tankönyvben ez is román állam, hogy a magyar királyság része volt. . . és. . . és. . . és. . . állítólag a gyerekeket egy román tanár kikérdezte, hogy mit szoktunk csinálni ezeken az órákon, és mit tanulunk. Tény, hogy — állítólag az igazgatóságot is megkerülve — egyenesen a megyei propaganda osztályon jelentett fel. Onnan jöttek az elvtársak „elbeszélgetni” velem! A

legagresszívabb hangnemben zajlott le ez a beszélgetés, és egy teljesen új történelem leckét kellett helyben megtanulnom, amelyből kiderült, hogy Erdélynek soha de soha semmi köze nem volt Magyarországhoz, hogy végig megőrizte önállóságát, román jellegét, és hogy 1918-ban semmi más nem történt, minthogy csak folytatódott az a folyamat, amely valamikor az évezred elején a magyar „megszállás” megszakadt. (...) Be akartam vinni őket órára és ismét leadni a leckét az ő jelenlétükben, a gyerekek és az „elvtársak” nyilvánossága előtt. Természetesen ezt nem akarták.

A történelem tanítása kapcsán nem ez volt az egyetlen kellemetlenség. Kicsit később, amikor a magyarországi sajtó illetve a különböző kiadók szabadabban foglalkozhattak a határokon túli magyarok történelmi múltjával is, cikkek, tanulmányok, könyvek jelentek meg az adott témakörben, a mi életünk — a történelem tanároké — odaát pokollá vált. Minden üzszejövetelen, rendezvényen, tanácskozáson ez volt a téma. Mi ugyan — a többség — nem ismertük közvetlenül ezeket az írásokat, mindössze a román sajtó kirohanásait, de azt, hogy a magyarok fasiszták, horthysták, sovinszták, irredenták, revizionisták... minden alkalommal végig kellett hallgatni. Mindig akadtak olyan politikusok, városi vezetők, de sajnos történelemtanárok is, akik elvállalták ezt a feladatot.

Egy ilyen alkalommal kértek fel engem is hozzászólásra. Úgy jött ez számomra, mint derült égből a villámcsapás. A terem zsúfolásig volt tanügyi káderekkel. Nem tudom, hirtelen mire gondoltam, de határtalan vágy fogott el, hogy szembeszálljak a rágalmakkal. Ez váratlan volt mindenki, még a magyarok számára is. Az ilyesmit már rég elfelejtette az iskolai értelmiség. Olyan vádak és érvek sorakoztattam fel — nyugodt és meggyőző hangon —, hogy a levegő megfagyott a teremben. A „vezérkar” megbotránkozva, üveges szemekkel fordult felém, de meglepődöttségükben elfelejtettek lerendelni az emelvényről. A teremben síri csend. Én se nem láttam, se nem hallottam, csak a néhány lejegyzett gondolatot, s a saját hangomat.

„A történelmet nem szabad elfogultan, szenvedéllyel tanítani; a történelmi igazság, a tények igazsága is elegendő — a történelem csakis ily módon szolgálhatja a megbékélést; Erdélyt, a kisebbségeket... ezek sajnálatosságait nem lehet feloldani egy egységes román történelemben; a tankönyvekből kifelejtették a romániai kisebbségek történelmét...” — csengtek egymás után a szavak, sokasodtak a felkiáltó és kérdőjelek.

Beszédem után nem voltak kérdések, nem rendeltek el vitát. Szünet következett. Idősebb magyar kollégáim félve sugták: István, mondd, hogy nem tudsz jól románul, s nem tudod pontosan, mit mondtál, mi a szavak jelentősége... Először az igazgatóm „gratulált”, majd később a tanfelügyelőség. Minden szót meg kellett magyarázzak. Meg is tettem. A végén már csak az volt baj, hogy az a bizonyos „hangnem” — ahogyan elmondtam/hogy a román kollégák tiltakoztak a tanfelügyelőségen... és, hogy mit szólnak mindehhez a hatóságok.

Az ilyen jellegű problémák egyre gyakoribbá váltak. Az iskolára, s ezen belül a magyar diákokra, tanárookra annyi feladat hárult, s olyan jellegűek voltak ezek a feladatok, hogy nem is volt lehetséges megfelelni. A kényes kérdésekben, ügyekben (kivándorlások, szökések, pártkérdések, nemzetiségi politika, politikai ünnepek... „nevezetes névnapok és születésnapok”, „fontos történelmi események” — 1918., 1940—1944...) mindig a magyaroknak kellett nyilatkozni vagy helytállni. A szaktantermekből, a folyosóról számúzták a magyar szót, politikai, osztályfőnöki óráinkat románul tartottuk, s mindehhez még tapsolnunk is kellett. Hogy megalázzanak, a pofonokat mindig megköszöntették velünk.

Ilyen körülmények között a szekus jelenléte mindennapos volt. Együtt éltünk a félelemmel. Minden semmisségért behívott. Írtunk, magyarázkodtunk, ígértünk. Igértük, hogy ezután jobban odafigyelünk, jobban vigyázunk, a gyerekeinket hazafiságra, lojalitásra neveljük... És közben tettük azt, amit tennünk kellett. Azokat a diákokat, generációkat neveltük fel, akikről az itteni magyarság elismeri, hogy magyarabb, mint ő maga.

1989 tavaszán magyarányú tanfelügyelői ellenőrzés volt az iskolában. Minden tevékenységet végignéztek. Kitűnő eredményekkel tartottam meg óráimat — filozófiát, gazdaságtant, történelmet — ezt a román tanfelügyelő írásban is rögzítette (akkor már nem volt magyar tanfelügyelőnk ezekből a tárgyakból). És mégsem úsztam meg simán ezt az ellenőrzést. Egy másik tanfelügyelő a nevelési és politikai munkát vizsgálta. Mint kiderült, jól felkészült rá. Egy csomó előzetes információval rendelkezett. Tudta, hogy magyarul tartom az osztályfőnöki, a nevelési, a politikai óráimat, holott ez tilos volt. Tudta, hogy magyarul írom jegyzeteimet. Tudta, hogy az órán nem mindig arról beszélek, mint amit a katalógusba beírok... (Megjegyzem, csak a magyar osztályfőnököket ellenőrizték... véletlenül...) Nagy botrány kerekedett. A tanfelügyelő „elvtársnő”, akit filozófiából én készítettem fel korábban az egyetemre, teljes sikert akart, ezért az ügyet átadta a felsőbb szerveknek. A körülmények tisztázása, tanári magatartásom vizsgálata tehát más szinten folytatódott. A vitákat nem részletezve — de a román nemzetiségi politika álnokságára és cinizmusára rámutatandó — elmondom, hogy amikor azt mondtam: Ilyen körülmények között — tehát ha úgymint román nyelven kell végezni ezeket a tevékenységeket a magyar osztályokban — miért nem állítanak román osztályfőnököket a magyar osztályok élére, a válasz a következő volt: „ha ezt cselekednénk, holnap már a Szabad Európa Rádió is tudna róla”.

Ilyen előzmények és körülmények miatt döntöttem úgy, hogy elhagyom az országot. 1989. július 30-án átúszva a Köröst, Magyarországra jöttem, s itt telepedtem le.

¹ (Avram Iancu a XIX. században élt politikus. A románok nemzeti hősként tisztelik. A szerk.)

² A kontinuitás elve szerint a románok a dákok utódai. (A szerk.)

Nagyvárad, 1989

Lakáshelyzet Szarvason

Szarvas település a múlt században jellegzetes alföldi városszerkezetel rendelkezett, melyet a lakosok foglalkozása, életmódja, anyagi helyzete alakított ki. A város belső magjában kereskedők, szabadfoglalkozásúak, iparosok (kisipar) laktak sorházakban, adott esetben emeletes épületekben. Ezt vette körül a falusias (őstermelő) életmódot folytató kertés lakóházai, majd a város vonzáskörzetében a tanyás települések.

A II. világháború utáni lakosság (kb. 19.000 fő) kerekén 80%-a lakott a belterületen. 1960-ban 50% mezőgazdaságból, 25% szövetkezeti iparból élt, 4974 lakásban. Ezek 40%-a a századforduló előtt épült.

Jelentős változást jelentett a városias község életében, hogy 1966-ban városi rangot kapott. Az ötvenes és hatvanas években lezajlott társadalmi, gazdasági mozgások éreztették hatásukat. A tanyai lakosok városba történő beáramlása megindult, városias életmódot biztosító lakásokat építettek. A belterületi lakosság igénye is változott: megnőtt az építkezési kedv. 1965-re a lakásállomány 5727 db-ra nőtt. Egy lakásra 3,32 fő jutott.

A beáramló tanyai lakosságot a belterületi lakásállomány nem volt képes befogadni, ezért jelentős lakásépítési programot kellett megvalósítani. Először az 1969. évben készült általános rendezési terv fogalmazta meg a fejlesztési tervet, mely Szarvas város és közvetlen vonzáskörzetének 30 ezer fős létszámával, 2000—2500 db lakásnövekedéssel számolt. A tényleges építési igény ennél jóval nagyobb, hiszen a régi épületek szanálása az elavulás miatt igen jelentős. A város jövőbeni funkcióját a mezőgazdaság, szövetkezeti ipar, oktatás-kutatás, idegenforgalom gyakorlásában jelölték meg.

E célok megvalósításának közel negyedszázada alatt a fejlesztést az igények, az állam és a lakosság anyagi helyzete és a mindenkor fennálló állami és tanácsi lakásügyi jogszabályok alakították.

Kezdetben az állam szerepe meghatározó volt, később a lakosság egyre inkább önerőből épített (OTP, szövetkezeti, saját építés), de a lakásállomány növekedése mindig elmaradt az igények mögött. Ez a körülmény a tanácsnak mindig súlyos anyagi és erkölcsi felelősséget jelentett.

A tanács településfejlesztési, beruházási és lakáspolitikáját meghatározó tényezők voltak:

- a tanács pénzügyi lehetősége (költségvetés),
- a fennálló lakás és építési telek ellátottság,
- a lakossági igények és a lakosság teherbíró képessége,
- a népesség számának alakulása és összetétele.

A vizsgált időszakra jellemző lakásállomány alakulását az alábbi adatok jellemzik.

	Lakás- állomány	összesen	Növekedés		szövetkezeti és családi
			ebből állami	OTP	
1960.	5506	—	—	—	—
1970.	6172	666	18	60	588
1980.	6885	713	211	313	189
1990.	7410	525	28	466	31

A ténylegesen épült lakások száma ennél 15—25%-kal több, amely a régi lakások szanálásával kieső pótlására szolgált.

	összesen	magán	szövetkezeti	állami
1970.	6172	5470	—	702
1980.	6885	6046	174	665

A lakások nagyságára, kialakítására jellemző:

	lakás- állomány	szobák száma		
		1	2	3
1960.	5506	3397	1829	280
1970.	6172	3172	2396	1458
1980.	6885	2267	3160	1458
1990.	7410	1398	3584	2429

A tanácsi bérlakások minőségét jellemzi, hogy a lakások 10,1%-a összkomfortos, 54,1%-a komfortos, 35,8%-a alacsonyabb fokozatú, ez a körülmény is nehezítette a minőségi lakáscserék lebonyolítását. Ugyancsak a minőséggel függ össze, hogy az állami, OTP, és szövetkezeti lakások zömében többlakások. Ezek aránya 1985-ben elérte az összes lakások 22,8%-át.

Az újabban jellemző magánérs lakásépítések döntően családi ház (csoporos, hagyományos családi) formában létesülnek. Ehhez a tanács kedvező aron részben közművesített építési telkeket biztosított.

Az utóbbi időben a tanács közvetlenül is nyújtott pénzügyi támogatást (főleg fiatal házásoknak) lakásépítéshez és vásárláshoz. 1984—1989 között építésre (77 család) 8,5 millió Ft-ot, vásárlásra (179 család) 12,5 millió Ft-ot fordítottak.

A lakossági igények jellemzésére az alábbi adatok szolgálnak:

	tanácsi	OTP
1980.	213	415
1983.	99	135
1984.	99	171
1985.	72	75
1986.	91	76
1987.	94	106
1988.	75	139
1989.	70	34

A változások a közben történt építések, a pénzügyi jogszabályok módosítása és a lakosság megváltozott helyzete miatt következtek be.

Az utóbbi évtizedben a tanácsi lakásigénylők 47,1%-a fizikai dolgozó, 21,4%-a szellemi foglalkozású, és 27,2%-a nyugdíjas volt.

Az OTP beruházásban épülő lakásigénylők 59,3%-a fizikai dolgozó, 28%-a szellemi foglalkozású, 3,3%-a kisiparos, 9,4%-a eltartott tanuló volt.

A jelenlegi lakáshelyzetre kedvezőtlenül ható tényezők:

- anyagi és adminisztratív okok miatt egyre kisebb a tanácsi lakáshoz jutás lehetősége;

A képviselő visszatekint

1985 tavaszán egy külföldi utamról visszatérve nagy meglepetéssel és örömmel értesültem a Hazafias Népfront szarvasi szervezete akkori elnökének és titkárának leveléből, hogy Szarvason, Békésszentandrás és Csabacsüdön lezajlott képviselőjelölt-gyűléseken a választópolgárok a két hivatalos jelölt mellett engem is felvettek a jelölőlístára.

Mint volt szarvasi diák, banktisztviselő — ifjúságom szép éveit töltöttem Szarvason, majd a hadifogság után ide tértem vissza —, szarvasi lányt vettem feleségül — nem csoda, ha magamat mindig, mindenkor szarvasinak vallottam. 1948-ban felsőbb utasításra költöztem Budapestre, de a kapcsolatunk Szarvassal ez alatt a 40 év alatt is fennmaradt.

Az akkori rend szerint, hogy elindulhassak a választásokon, különböző engedélyeket kellett beszereznem, amelyeket nem kis nehézségek árán meg is kaptam. A város és környéke 20 000 lakója 76%-ának szavazatával megnyertem a választást az országban — többes jelölés esetén — egyedülálló többséggel.

Ez a számszakilag elsöprő győzelem azonban gondolkodóba ejtett. Némi elemzés után rájöttem, hogy az elsöprő győzelem nem egyedül és talán nem is elsősorban a város „távolba szakadt fia” iránti szeretetnek, hanem legalább ugyanolyan mértékben a város akkori diktatorikus pártvezetése iránti ellenszenvnek köszönhető.

Megválasztásom után „kasszát” csináltam, mit örököltem, mi történt itt az elmúlt 30 évben. Számomra a legnagyobb gondot az emberek viselkedése okozta. Szinte suttogva beszéltek, kritizálni nem mertek, és az általános népszerűtlenségnek örvendő városi párttitkárt ennek ellenére „egyhangúlag” újraválasztották. Ezért legelső és legfontosabb feladatommak azt tartottam — és ennyit ígértem választási beszédemben, hogy a demokratikus közvéleményért, szabad kritikai hangért mindent megteszek. Ez az akkori körülmények között nem bizonyult könnyű feladatnak. Két évi szívós küzdelem hozta csak meg az eredményt. Megszabadultunk a „helyi kiskirálytól”, és megindult a demokratikus fejlődés a városban és környékén.

A parlament nagy újság volt számomra. Addig csak távoli szemlélője voltam a parlamenti üléseknek, és nem tudtam átérezni annak igazi jelentőségét. Nagymértékű leterheltségem, külföldi kötelezettségeim miatt csak azért mertem elvállalni ezt az újabb funkciót, mert emlékeztem arra, hogy a ritka és rövid ülésszakok, az ott előre elkészített hozzászólások fel-

- megszűnt a lakásépítés és vásárlás esetén az eddigi tanácsi támogatás, ez fiatal házások esetén fokozottan kedvezőtlen;
- a személyi tulajdonú lakások minőségi cseréjénél szociálpolitikai kedvezményt nem adnak;
- általában nőttek a bérlakások terhei, ez éppen a legjobban rászoruló kisjövedelműeket sújtja;
- nincs jogszabályi lehetőség, hogy az állami bérlakásokat a nem rászoruló, nagyjövedelműek felszabadítsák a rászorulóknak számára.

Így a folyamatos és tényleges lakásgazdálkodás lehetetlen.

Összegezve: az árak — benne a lakásárak — növekedésével, az élet-színvonal csökkenésével, az állami és tanácsi pénzforrások szűkülésével kilátástalan helyzetbe főleg a fiatal házások, többgyermekes családok, egyedülállók, nyugdíjasok kerültek.

Szarvason az az állami bérlakásállomány, ami a jelenlegi helyzetben adott, nem tesz lehetővé lakásgazdálkodást; nem teszi lehetővé, hogy az igénylők a jogossági sorrend alapján jussanak lakáshoz.

Zsáky Istvánné: Körös-part

olvasása nem fog különös terhelést jelenteni. Tudtam, hogy a fontosabb döntéseket az MSZMP-ben hozzák, a kormány és a Parlament csak szentesítik azokat.

Meg kell vallanom, itt alaposan tévedtem. A vezetés szándéka ugyan az volt, hogy minden menjen tovább változatlanul, úgy mint eddig — de megfeledezett arról, hogy ebbe a parlamentbe már bekerült 25—30 olyan „renitens” személy, akinek megválasztása nem volt benne az eredeti forgatókönyvben. A pártvezetés továbbá nem kellően értékelte azt a tényét, hogy ezeket a képviselőket olyan neves, nagymúltú párt, állami, szakszervezeti vezetőkkel szemben választották meg, akiknek győzelmében a pártban senki sem kételkedett. Ezek a választások, bár még csak elsősorban jelentkeztek, jelezték, hogy a választók között növekszik az elégedetlenség. Akkor még talán nem is a szocialista elvek, hanem azok bürokrata, dogmatikus, sokszor műveletlen képviselői ellen. Az, hogy az 1985-ös választások ezen talán legfontosabb tanulságát a politikai vezetés semmibe vette, és ahelyett, hogy gyorsan hozzáfogott volna az alkalmatlan, a nép bizalmát elveszített vezetők leváltásához — mintha mi sem történt volna, halogatta azt a belső reformot, amit aztán később az u.n. reformszárny a vezetéssel szemben próbált kieroszakolni. Ez végül is a párt kettészakadásához vezetett. Közben folyt a vita a gazdasági reform folytatásáról, nem tudták megérteni a párt és kormány vezetői, hogy gazdasági reformot a politikai intézményrendszer reformja nélkül nem lehet sikeresen megvalósítani.

Közben a Parlament hangulata kezdte tükrözni az ország hangulatát. Nem csak tartózkodások, ellenszavazatok váltak szokásossá, de egyes témákban már ütköztek a nézetek is. Ekkor és csak ekkor ébredt fel a pártvezetés, és hívta össze a képviselők MSZMP frakcióját, de már elkészt. A képviselők a több éves mellőzés után már nem voltak hajlandók a felülről kapott „ajándékokat” vita nélkül elfogadni — tanúja, aztán résztvevője voltam annak, hogy a Parlament felébredt Csepkerözsika-álmából, és kezdte kikövetelni alkotmányos jogait. A Grósz-, de különösen a Németh-kormány pedig felismerve a Parlamentben megindult önállósodási folyamatot, úgy használta ki ezt, hogy egyre fokozódó mértékben különösen népszerűtlen döntések meghozatalának felelősségét igyekezett a Parlamentre hárítani. Ebben az újszerű parlamenti munkában részben mint Békés megye képviselő, részben mint közgazda, egyre nagyobb szerepet kaptam. Először mint a külügyi bizottság tagja azok között voltam, akik támogatták a kormány helyes és önálló külpolitikai irányvonalát, majd később az Adóügyi-, majd Reformbizottság tagjaként vettem részt a bizottsági munkában. Végül Nyers Rezső más funkcióba kerülése után spontán jelöléssel, hivatalos kormánytámogatás nélkül lettem az Adóügyi- és a Reformbizottság elnöke. Ebben szerepe volt annak, hogy megválasztásom körülményeit figyelembe véve az én „legitimitásomhoz” semmiféle kétség nem férhetett. Az adótörvény módosításánál kemény küzdelmet folytattam a kormány illetékes tagjaival, akik az általunk képviselt adófilozófiát: alacsonyabb adókulcs = magasabb termelés = magasabb adóbevétel, nem fogadták el. Mégis többszöri nekifutás után sikerült a kormánnyal és a Parlamenttel egy lényeges vállalati és személyi jövedelemadó csökkentést elfogadtatni.

A parlamenti és bizottsági munka megnövekedése mellett szaporodtak a választási kerületemben jelentkező kisebb-nagyobb helyi személyi problémák. A sokféle feladatot igyekeztem elvégezni, jogos igényeket több-kevesebb sikerrel kielégíteni.

Az elmúlt öt év történelmi változásokat hozott hazánkban, Hálás vagyok a szarvasi és környékbeli választópolgároknak, hogy hozzásegítettek ahhoz, hogy aktív résztvevője, mi több, szerény alakítója is lehettem ezeknek a

változásoknak — amelyek végül is a parlamenti választások eredményeképpen rendszerváltozást eredményeztek. Az emberek elfordultak a szocializmus eszméitől, amelyeket arra méltatlan vezetők rosszul képviseltek. Bizom abban, hogy nem túl sok idő múlva ez meg fog változni, és az elkövetett hibákért nem a szocialista eszmét, hanem annak méltatlan szószólóit fogják hibáztatni. Mikor most, mint Szarvas és vidéke volt országgyűlési képviselője elbúcsúzom választóimtól, engedjék meg nekem, hogy néhány sorban összegezzem a tanulságokat, amelyeket ez idő alatt szerzettem.

Az országgyűlési képviselő lehet bármennyire lelkes, rátermett, nem sokra megy, ha nem bírja a választók bizalmát, ha nem kéri és kapja meg azok segítségét. Úgy hiszem, Szarvas megindult a felfelé vezető úton, kezd kialakulni valamiféle lokálpatriotizmus, amelybe a várostól helyileg már elszakadt, de lélekben idetartozók is beleértendőek. Nagyon remélem, hogy a városnak a választások alatt megbomlott egysége rövidesen helyreáll, és nem az egyéni érdekek vagy pártérdekek, hanem a város közös érdekei fogják a fejlődés irányát és ütemét meghatározni.

Az 1985-ös és az 1990-es választások eredményeit elemezve arra a következtetésre jutottam, hogy a szavazás **nem annyira egy-egy személy mellett, hanem inkább valamilyen politika ellen** irányult. Most két sikeres párt — az MDF és SZDSZ — ebben a választókerületben közös jelöltet állított (azt hiszem ez volt az első fordulóban az egyetlen eset), költséget és fáradságot nem kímélve igazi profi kampányt indított. Mégis megjegyzem, hogy választási sikerüket nem elsősorban ennek, hanem annak az országos tendenciának köszönhetik, — függetlenül attól, ki mit tett vagy nem tett az elmúlt 40 évben — hogy az emberek új arcokat akartak látni a vezetésben, és ezt — valljuk be — meg is kapták.

Számomra azonban a legfontosabb tapasztalat az volt, hogy vannak igaz barátaim, akik ezekben a viharos időkben jobban, határozottabban, mint bármikor, kiálltak mellettem. Vannak, akik a konjunktúraváltozást megérezve most ellenfeleim lettek. Részemről nincs harag senki iránt, és amennyiben tudok és igénylik tőlem, ugyanúgy minden segítséget megadok a szarvasiaknak és környékbelieknek, mint ahogyan azt az elmúlt 40 évben megtettem.

Megjegyzés:

Az 1990-es választásokon Fekete János a leadott szavazatok 8,9%-ának megszerzésével nem jutott be a Parlamentbe.

A szarvasi mezőgazdasági üzemméternökképzés két évtizede

Előzmények:

Városunkban Tessedik Sámuel nevéhez fűződik Európa egyik első gyakorlati, szorgalmatossági iskolájának megteremtése. 1780-ban alapította meg a nagy hírű intézményt, amely 26 évig működött és járult hozzá az itt élő lakosság ismereteinek bővítéséhez.

Tessedik elévülhetetlen érdemeit figyelembe véve döntött úgy a Magyar Kormány, hogy a mezőgazdasági gyakorlati oktatás biztosítására Szarvason olyan középfokú iskolát hoznak létre, amely elsősorban a parasztgazdaságok illetve a nagybirtokok számára képez megfelelő ismeretekkel rendelkező szakembereket.

A létesítmény megvalósításához a község jelentős áldozatvállalására is szükség volt. A képviselőtestület döntése értelmében Bikazugban 400, az iskola közelében, a galambosi részen pedig 65 katasztrális hold területet ajánlottak fel a gyakorlati képzés céljára. Ez tette lehetővé, hogy a középfokú tanintézetet 1927. december 18-án Majer János földművelésügyi miniszter ünnepélyesen felavassa. Az egykori főépület halljában márvány emléktábla őrzi az alapítás tényét.

A négyéves képzés során a tanulók elsajátították a mezőgazdasági termelés alapjait, valamint a vezetés és az üzemszervezés módszereit. Mindemellett jelentős közismereti képzésben részesültek. A gyakorlati oktatás céljára rendelkezésükre állt a bikazugi kísérleti üzem, valamint a galambosi gyakorló terület. A közeli libalapon 7 katasztrális holdas kísérleti teret rendeztek be, ahol a tanárok és diákok egyaránt állíthattak be kísérleteket.

Nem véletlen tehát, hogy a II. világháború előtti időszakban nagyon rövid idő alatt országos hírévé vált a Szarvasi Mezőgazdasági Szakiskola, ahová az ország minden részéből küldték tanulni gyerekeiket a gazdálkodók, ill. ösztöndíjat biztosítottak az uradalmak olyan fiatalok számára, akik intézőként, szervezőként számításba jöhettek.

Ennek az időszaknak emlékét és eredményeit egyre kevesebben őrzik, a világháború, valamint az életkor miatt alig-alig akad már olyan mezőgazdász, aki a kezdeti időszakban tanulója volt a szarvasi szakoktatási intézménynek.

A világháborút követően viszonylag gyors volt a talpraállás. Az elhurcolt értékeket ugyan nem kapta vissza az iskola, de létesítményei megmaradtak, épületeit nem érte kár. A tanulók származás szerinti változása viszont bekövetkezett. Jelentősen csökkent a vagyonosok száma és ezzel párhuzamosan erősödött a szegényparaszti és munkásszármazásúak részaránya.

1950-ben Mezőgazdasági Technikusként indult a tanév. Új igazgató került az élére, dr. Vincze Ferenc személyében. Áldozatos munkájának eredményeként sikerült olyan tanári kart kialakítani, amely tudása legjavát

adta át a diákságnak. Kiváló szakemberek kerültek ki az intézményből. Ennek elismeréseként kapta meg a technikum 1955. február 19-én, a Tessedik Iskola alapításának 175. évfordulóján, a Népköztársaság Elnöki Tanácsától a Munka Vöröszászló Érdemrendet, s részesült több oktató kormánykitüntetésben. 1956-ban elnyerték a vándorzászlót és 10 ezer forint pénzt jutalomban részesültek. Végeredményben a technikumi időszak alatt 572 fő végzett a szarvasi iskolában, szerzett középfokú mezőgazdasági képesítést.

A felsőfokú technikum

1960 őszén már érettségire épülő 2 éves technikus képzés indult Szarvason. 1961-ben kapta meg a Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum elnevezést. Ekkor a felsőfokúvá nyilvánított intézmény az Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézettel közös vezetés alá került. Ezzel az új igazgató dr. Kovács Gábor lett. A perszonálium az oktatási feltételek javítását, a lehetőségek jobb kihasználását jelentette. A mezőgazdasági szakmberszükséglet nőtt, ez tette lehetővé, hogy 1965-ben nagyszabású építkezés vegye kezdetét, amelynek célja egy korszerű, felsőfokú mezőgazdasági tanintézet létrehozása volt.

Az építkezés 1968-ban fejeződött be, s ekkor már 3 éves felsőfokú technikus képzés valósult meg.

A főiskolai képzés

Két évvel később — 1970-ben — újabb átszervezésre került sor. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a 20/1970. sz. törvényerejű rendeletével megszüntette a Debreceni Mezőgazdasági Főiskolát, valamint a Szarvasi Felsőfokú Tessedik Sámuel Mezőgazdasági Technikumot. E két intézmény összevonásával létrehozták a Debreceni Agrártudományi Egyetemet, Debrecenben egyetemi, Szarvason főiskolai karral. Ehhez egy év múlva csatlakozott a Mezőtúri Felsőfokú Mezőgazdasági Gépészképző Technikum, s ezáltal a Debreceni Agrártudományi Egyetem 3 karú intézmény lett.

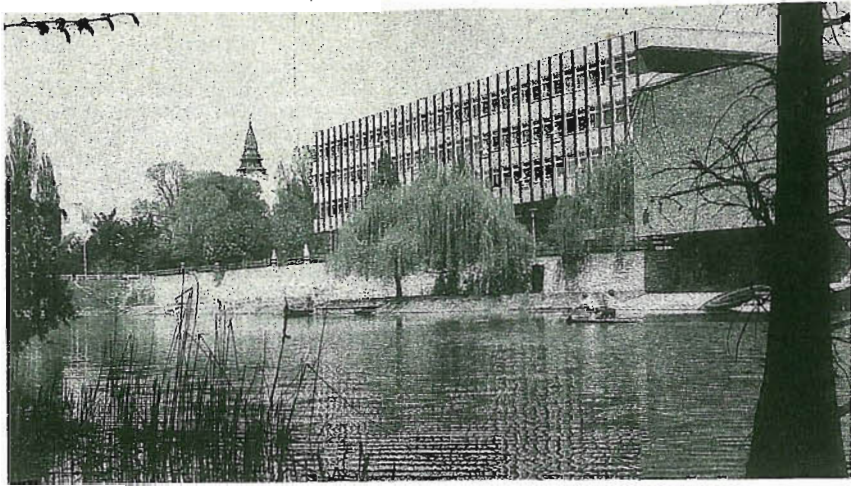
Az Öntözéses-Meliorációs Főiskolai Kar (1970—1976)

A 3 éves időtartamú üzemméternökképzés viszonylag nagy létszámú évfolyamokkal kezdődött. 1971-ben a nappali tagozatos létszám meghaladta a 450 főt, ehhez kapcsolódott még a felsőfokú technikumot végzetek kiegészítő képzése. Az intézmény alkalmas volt ilyen létszámú diákság fogadására.

Az értelmiség-ellenes politika azonban egyre inkább érezhetővé vált, ami a szakemberképzés csökkentésével jelentkezett. Az 1970-es évek közepére az évfolyamok létszáma az induló létszám felére csökkent, a beiskolázási keretszám a korábbi 150—160 fő helyett 70—80 körül alakult. A létszámcsökkenés természetesen a feltételek javítását jelentette, ugyanakkor a mezőgazdasági szakemberek kibocsátásának csökkenésével járt. A központi utasítások ellen nem lehetett mit tenni, azokat el kellett fogadni, illetve tudomásul venni.

A főiskolai képzés kezdeti időszakában elsőrendű feladat volt az oktatógárda kialakítása, aminek érdekében számos álláshely meghirdetésére került sor. 1971. szeptember 1-jétől megszűnt az Öntözési Kutató Intézettel létrehozott perszonálium, az új igazgató, dr. Mihályfalvi István, a mezőgazdasági tudomány doktora lett. Ezt a tisztséget 6 éven keresztül töltötte be. Irányításával alapozódott meg valójában a főiskolai képzés, az oktatókkal és dolgozókkal kapcsolatos szigorú követelményei jelentős minőségi változást eredményeztek.

Az öntözéses-meliorációs főiskolai képzés 3 ágazaton történő tanulás lehetőségét jelentette a hallgatók számára. Az első évfolyam elvégzése után választhatnak öntözési és gyepgazdálkodási, a vízrendezési és talajjavítási, valamint a tógazdasági ágazat között. E választás lehetősége bővítette az elhelyezkedést, a végzés utáni állásválasztás körét. Ebben az időszakban

Az oktatási épület

a végzettek számára meghirdetett álláshelyek száma általában 3—4-szerese volt az üzemmérnöki oklevelet szerzetek számának.

A Kar történetében nagyon jelentős időszak volt az első 6—7 esztendő. Ezekben az években alakult ki a főiskolai oktatásra alkalmas tanári gárda, az álláshirdetések révén számos kiválóan képzett szakember telepedett le Szarvason, növelve az itt élő agrár illetve egyéb értelmiségiek számát. A kikerülő üzemmérnökök közül is sokan a városban helyezkedtek el, a tsz-ekben illetve az állami gazdaságban. Az oktatás fő erőssége az volt, hogy a tanulmányi idő több mint fele gyakorlati képzésből állt. Ennek megvalósításához kellett egy tangazdaság s a Szarvasi Állami Gazdaság tangazdasággá történő átalakításával ez a lehetőség megteremtődött. Ezen kívül számos állami gazdasággal, tsz-el és kutató intézettel vette fel a kapcsolatokat a Főiskolai Kar, aminek eredményeként lehetővé vált a bázisgazdaságban folyó gyakorlati képzés. Ennek jelentősége elsősorban a nyári — összesen 16 hetes — termelési-szervezési illetve üzemi gyakorlatok megszervezése és hasznos lebonyolítása szempontjából volt komoly és fontos.

A '70-es évek elején jöttek létre az első külföldi kapcsolatok is. Először a Rostock-i Wilhelm Pieck Egyetem hasonló profilú karával, valamint a Szovjetunió-beli Herszon-i Egyetemmel. E kapcsolatok révén Rostockba 9 főiskolai hallgató és 1 oktató, Herszonba 8 hallgató és 2 oktató mehett cseregyakorlatra, s a 2 intézményből ugyanennyien jöttek Szarvasra. A külföldi kapcsolatok a '70-es évek végén tovább bővültek. Bekapcsolódott a cserébe a Wroclaw-i Akadémia Rolnica, valamint a '80-as években a Nyitra-i Mezőgazdasági Főiskola is.

Az elmúlt évek során gyakorlatilag 4 országgal, illetve ezen országok intézményeivel jött létre cseregyakorlati kapcsolat, ezáltal jelentős létszámú hallgató utazhatott a szomszédos országokba, ennek ellentétese képpen számos külföldi fiatal ismerhette meg a magyar mezőgazdaságot, illetve az országot. Ezek a kapcsolatok mind a mai napig léteznek, bízunk abban, hogy tovább bővíthetők nyugati irányba is.

A Mezőgazdasági Főiskolai Kar (1976—1989)

1976-ban a Minisztertanács az 1025/1976. sz. határozatában megváltoztatta az intézmény nevét Mezőgazdasági Főiskolai Karra, a képzési profil változatlanul hagyásával. A határozat értelmében kizárólag Szarvason történő növénytermesztési és öntözéses meliorációs üzemmérnök-képzés a termelési igényeknek megfelelő szakirányultsági bontásban.

Dr. Mihályfalvi István második igazgatói megbízatása 1977. nyarán lejárt. A felsőoktatási gyakorlatnak megfelelően a vezetők — igazgatók, igazgatóhelyettesek, tanszékvezetők — 3 éves vezetői megbízatást kaptak főiskolai tanári illetve docensi besorolásuk mellett.

1977-ben új igazgató — a korábbi igazgatóhelyettes —, **dr. Matos Károly** lett az intézmény első számú vezetője. Nagy aktivitással kezdett munkához, s rövid ideig tartó vezetése alatt számos eredmény született. Többek között megvásárolta a Petőfi utcai malmot, amelynek oktatási bázissá történő átépítése megkezdődött. Továbbá lecserélésre kerültek az elavult autóbuszok, valamint a Petőfi utca 1—3. számú épületek kisajátításával sikerült létrehozni egy olyan gépparkot, ahol az AGROTRÖSZT legmodernebb mezőgazdasági gépeit állította ki egy együttműködési megállapodás alapján. Két vasvázas szín építésére is lehetőség nyílt: az egyik a Kar területén, a másik a galambosi gyakorlati területen — ezáltal lényegesen javultak az oktatási feltételek, elsősorban a gyakorlati oktatásban. Az új vezetés nagyon aktívan dolgozott, amelynek eredményeként javultak a kapcsolatok a környező mezőgazdasági nagyüzemekkel, kutatóintézetekkel, a mezőgazdasági könyvkiadóval, az Országos Vízügyi Hivatallal, valamint egyéb szervezetekkel.

A Főiskolai Kar fejlesztésének lehetőségei kiszélesedtek. 1978-ban 5 új oktatói státuszhelyet kapott, s ezáltal lehetővé vált a személyi fejlesztés.

Az egyetem vezetése nagyon pozitívan értékelte a kari fejlesztési elképzeléseket és lehetőségeihez mérten támogatta azokat. A MEM vezetőinek hozzáállása szintén kedvező volt.

A felgyorsult ütemű fejlődést azonban megtörte 1978 őszén egy kedvezőtlen esemény, aminek következtében fegyelmi eljárás kezdődött az igazgató ellen, s 1979. szeptember 2-án felmentették megbízatásából. Ekkor átmenetileg **dr. Nyári János** oktatási-nevelési igazgatóhelyettes lépett elő első számú vezetővé. A közel 1 évig tartó vizsgálat, valamint az addig felszínesen kezelt személyi problémák, a kiéleződő érdekellentétek és szubjektív törekvések kihatottak a Kar egész tevékenységére. Romlott a munkahelyi légkör, jellemzővé vált a gyanakvás, hullámvölgybe került az intézmény. Mindezek következményeként a főhatóság — egyetértve az egyetem vezetésével — úgy döntött, hogy nem belső megoldással oldja meg az igazgatói kinevezést. 1980. január 1-jével főiskolai tanárrá nevezte ki a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszterhelyettes a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Mosonmagyaróvári Karának 37 éves adjunktusát, — **dr. Szántosi Antal** — és megbízta a Mezőgazdasági Főiskolai Kar vezetésével 3 és fél éves időtartamra.

A fiatal oktató nagy lelkesedéssel kezdett munkához. Tiszta lapot biztosított minden dolgozó számára, következetes, szívós munkával normalizálta az állapotokat. A belső viszálykodás elcsendesedett, az oktató-nevelő munka eredményessége érzékelhetően javult.

Az 1980—81-es tanév már úgy indult, hogy megtörtént a válságos állapotból való kilábalás, s újabb lendületet vett az oktatási feladatok ellátása mellett a kutató munka is.

A '80-as évek elejére a személyi állomány lényegesen megváltozott. Elérték a nyugdíjkorhatárt azok az oktatók, akik már a technikumban is ta-

Szintezés-ellenőrzéssel

nítottak, s nyugállományba vonulásukkal lehetővé vált a fiatalítás, a mezőgazdaságban dolgozó szakemberek bevonása az oktatásba.

Az oktatói aktivitást jelezte, hogy 2 év alatt 4-en szereztek meg a kandidátusi tudományos fokozatot, 6-an az egyetemi doktori címet. Ezzel 1982-re 9-re nőtt a kandidátusi fokozattal, és 18 főre az egyetemi doktorival rendelkezők száma, ami azt jelentette, hogy a tanársegéd-től a főiskolai tanárig terjedő besorolásokban — ez 44 fő volt — 27 fő rendelkezett tudományos fokozattal illetve egyetemi doktori címmel. A fokozatok megszerzésére való törekvés jelentkezett az oktatók publikációs tevékenységében, kutatási eredményeiket egyre több szaktanulmányban, illetve könyvben hozták nyilvánosságra.

A tárgyi feltételek szűkössége, a Főiskolai Karrá válástól érezhető volt. Ennek megszüntetése érdekében jelentős átalakítások történtek az oktatási épületben, valamint oktatási célokra építették át a régi épületben lévő lakás is. Itt a továbbképzési csoport kapott helyet. Az oktatási épület III. emeletén kialakítottak egy harmadik előadót, amelyben 80—100 fő részére lehetett foglalkozásokat tartani. Az alagsorban sikerült létrehozni egy vizsgadalkodási laboratóriumot, amely lehetővé tette a kísérletek végzését mind az oktatók, mind a hallgatók számára.

A '70-es évek végén megvásárolt malom helyén sok milliós beruházás kezdődött, amely 1987-re valósult meg. A mezőgazdasági géptan tanszék átköltözhetett a minden igényt kielégítő épületbe, ahol korszerű vizsgépeszeti laboratórium, előadóterem és szemináriumi helyiségek kialakítására került sor. Ezzel az építkezéssel párhuzamosan folyt az új könyvtár beruházása is. A régi kollégiumi épület első emeletén szintén több milliós ráfordítással olyan könyvtárat hoztak létre, amely minden igényt kielégít,

A könyvtár

könyvállománya meghaladja a 30 ezer könyvkötetet, s a számítógépes nyilvántartás bevezetése biztosítja a gyors kölcsönzést. Átadására az 1987/88-as tanév ünnepélyes megnyitása alkalmából került sor. A '80-as évtized jellemzője volt a technikai felszereltség fejlesztése. Az egyre nehezedő gazdasági helyzet ellenére sikerült kifejleszteni és felszerelni a számítástechnikai laboratóriumot, megvalósítani a számítógépes nyilvántartást a tanulmányi csoportnál, illetve a gazdasági hivatalnál, s a nagyobb tanszékek modern számítógépekkel való ellátása is megtörtént.

Javult a műszerezettség, s ezáltal pozitívan változtak az oktatási feltételek. A zárláncú televízió hálózat és a modern, jól felszerelt stúdió létrehozásával lehetővé vált a korszerű szemléltetés megvalósítása, a videoberendezések elterjedése ezt a lehetőséget tovább fokozta.

A tárgyi feltételek javítása terén, külön említést érdemel az 1983-as év, amikor intézményünk kapta meg az Agrárfelsőoktatási Intézmények Országos Sportbajnokságának rendezési jogát. A rendelkezésre álló udvaron — elsősorban társadalmi munkával — 3 sportpályát — egy minden igényt kielégítő, világítással ellátott kézilabdapályát, egy kosárlabda- és egy röplabdapályát építettünk. Jelenleg ezek helyén épül a sportszarnok, s ezáltal ideiglenesen megszűnt hallgatóink sportolási lehetősége.

A technikai beruházási fejlesztések mellett új módszertani eljárások bevezetésével is kísérleteztünk. 1982-től kapcsolódtunk be a „mastery learning” (megtanító stratégiák) elnevezésű módszertani kísérletekbe, a matematika és kémia oktatása keretében. E módszer révén eredményesebbé vált az elsajátítás, csökkent az utóvizsgák száma. Az oktatóktól rendkívül sok munkát igényelt, ezért fokozatosan elhagytuk a módszer alkalmazását. A második nagy módszertani kísérletbe az 1984/85-ös tanévtől vágott bele

Államvizsga

a Főiskolai Kar. Bevezettük a trimeszteres, háromharmados oktatási rendet, s ezáltal a tessediki hagyományok felelevenítésére törekedtünk. Segítségével a gyakorlati oktatás hatásfokát kívántuk növelni, azonban a gyakorlati oktatás feltételeinek hiánya következtében ez nem sikerült. Az intézmény minden kísérlete ellenére nem rendelkezett klinikai jellegű gazdasággal, saját üzemi területtel, s a partner intézmények a szükséges feltételeket nem tudták biztosítani. A trimeszteres beosztású oktatás nagyon megterhelte a hallgatókat, tanévenként 3 alkalommal volt vizsgaidőszak, szabadidejük alig maradt. Nem véletlen, hogy több alkalommal kérték megszüntetését. Erre az 1989/90-es tanév alkalmából került sor, visszatértünk a szemeszteres rendszerre.

Az 1988-as év ismét változásokat hozott a Főiskolai Kar életében. A már harmadik igazgatói ciklusát töltő dr. Szántosi Antalt megválasztották Szarvas város tanácselnökének, s ezzel megvált az agrár-oktatástól. Eltávolításával újabb interregnum képződött, amit az Agrártudományi Egyetem Rektora úgy oldott meg, hogy Debrecenből megbízta dr. Nemessályi Zsolt egyetemi docenst a Kar ideiglenes vezetésével. Funkcióját 1988. december 31-ig töltötte be.

Diplomaosztás — 1989

Fotó: Csongrádi János

Az egyetemi képzésre való áttérés

1989. január 1-jétől dr. Hodossi Sándor egyetemi tanárt, a mezőgazdasági tudomány doktorát nevezte ki a minisztérium a Kar főigazgatójává. Eddigi tevékenységének eredményeként a Mezőgazdasági Főiskolai Kar 1989. szeptember 1-jétől a Debreceni Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Víz- és Környezetgazdálkodási Kara lett, kikerült a „főiskolai” jelző, s ezáltal az elnevezésben is rögzítésre került a profilváltás iránya, valamint az egyetemi karrá való fejlődés lehetősége. Az új főigazgató számos lépést tett az oktatási intézmény, illetve a szarvasi mezőgazdasági kutató intézetek közötti együttműködés fejlesztésére. Közös tanszék, közös kutatási tevékenység létrehozására.

Az egyetemi oktatásra való áttérés megkezdődött, teljes áttéréshez azonban időre van szükség. Elsősorban saját kísérleti gazdaság kell a gyakorlati oktatás megvalósítása érdekében, valamint a tárgyi és személyi feltételek továbbfejlesztése. Az egyetemi oktatás profilja környezetgazdálkodási jellegű lesz, amire óriási szükség van.

Lényegében a főiskolai oktatás 20 éves története az egyetemi karrá válás lehetőségével lezárult. Ettől a tanévtől kezdődően az egyetemi képzés korszaka kezdődik, Szarvas főiskolai városból egyetemi várossá válik.

DR. KÖPECZY BÉLA

Az iskola legyen méltó
névadójához

1989. október 6-án a szarvasi 3. sz. Általános Iskola fölvette Petőfi Sándor nevét. Az ünnepség szónoka **dr. Köpeczy Béla** akadémikus, ny. művelődési miniszter volt. Ünnepi beszédéből az alábbiakban közlünk részleteket.

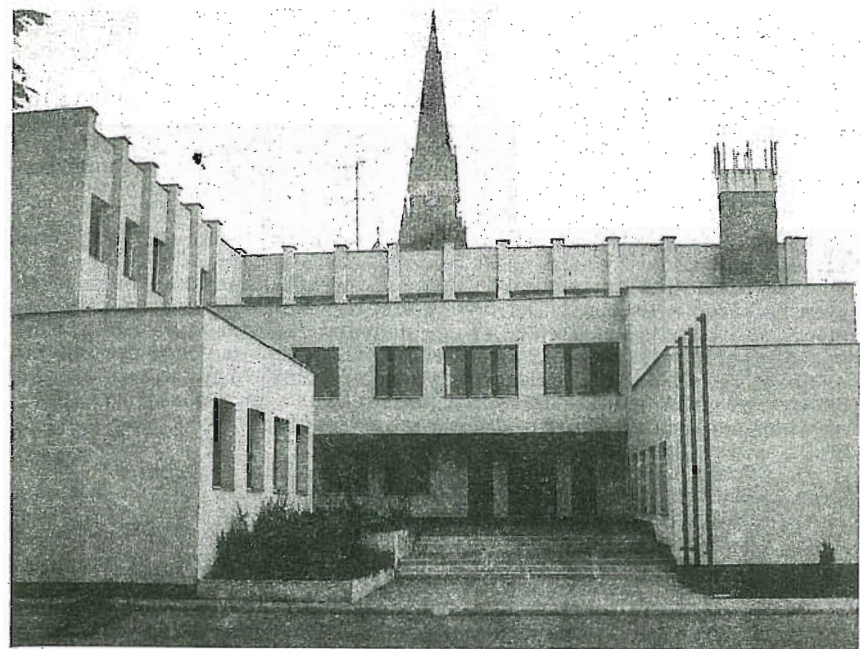
Tisztelt ünneplő közönség, kedves tanulóifjúság!

Amikor a szarvasi 3. sz. Általános Iskola elhatározta, hogy Petőfi Sándor nevét veszi fel, még nem tudhatta, hogy a névadó körül izgatott vita keletkezik. Nem életműve, nem költészete, hanem élete, jobban mondva halála körül. Attól zeng az ország, hogy Petőfi vajon a segesvári csatátéren esett-e el, vagy a távoli Barguzinban, Petrovics néven halt meg „ágyban, párnák közt”. . . Mi úgy gondoljuk, hogy bármennyire érdekes is ez a vita, mindnyájunk számára fontosabb az az üzenet, amelyet Petőfi életművében hagyott ránk. Ez az életmű szorosan összefonódik életével, s ezért, amikor a csontok azonosításáról van szó, akkor nemcsak az antropológiai jellegzetességeket kell figyelembe venni, hanem azt is, hogy miként élt és mit írt a költő. A cári hadifogság, a száműzetés, az ottani élettel való megalkuvás, a név visszaszálvosítása, és más most felszínre került körülmények csak az élet és a mű fényénél vizsgálhatók. Márpedig erre az életre és erre a műre olyan tulajdonságok jellemzők, amelyek ellentmondanak sok feltételezésnek.

A Petőfi nevet először a Dunavecscén 1842 októberében szerzett Hazám című vers alá írja, amely ezzel a híres sorral kezdődik:

„Aranykalással ékes rónaság”

Vajon az, aki tudatosan vállalja a magyarosítást, és ezzel tüntetően fejezi ki a magyarsághoz való tartozását, vajon ez a férfi kész-e visszaváltoztatni nevét?

A Petőfi Sándor Általános Iskola

Petőfi a reformok gyermeke, amely felfedezi a nemzeteket, s ez azt is jelenti, hogy kész harcolni az önálló, nemzeti, állami létért, nemzete függetlenségéért és haladásáért. Egy olyan időben, amikor nemcsak nálunk, de egész Európában a nemzetiség, és sokhelyt az irodalomban a népiesség az uralkodó eszme. Progresszív körökben Petőfi hazaszeretete nemcsak politikai hitvallás, hanem belsőleges, érzelmes azonosulás. A Honfidal szinte naivitással vall erről:

„Tied vagyok, tied hazám!

E szív, e lélek;

Kit szeretnék, ha tégedet

Nem szeretnék?”

Az optimista nacionalizmussal ellentétben Petőfi nemzet- és hazaszeretete megszenvedett, gyötrelmes. Ő is azok közé a nagy magyarok közé tartozik, aki ostromozza nemzetét elmaradottságáért, és tunyaságáért.

„„Emberségünkől álljon fönn hazánk” — ezt olyan időben írja, amikor inkább a világfájdalom és a személyes pesszimizmus uralkodik. Lírájában, mindenekelőtt a Felhők-ciklusban, amely költészetének egyik csúcspontja, s amely ma is nagyon modernnek tűnik, éppúgy, mint a ma még

A szarvasi tanyarendszer kialakulása

nem eléggé felfedezett prózája. A másik forrás, amely Petőfi eszméjének fejlődését meghatározza, mindaz, ami a külvilágban mint új történelmi. 1830, a Bourbon-restauráció megdöntése óta Európában ismét téma a forradalom. Az is egyre nyilvánvalóbb, hogy Európa népei nem túrik a Szent Szövetség szigorítását nemzeti és társadalmi szempontból. Petőfit egyre inkább foglalkoztatják a társadalmi problémák, és megismerkedik az utópista szocializmus tanításaival, talán az egyenlők, tehát Babeuf nézeteivel is. 1846 májusában írja meg Levél Váradai Antalhoz című versét, amelyben ezt a jellegzetes sort olvashatjuk:

„Legyünk rabokból ismét emberek!”

Ebben a versében jövendőli meg a forradalmat, amely számára véres harcokat jelent.

...A romantika forradalmi eszmerendszeréből kiindulva vonja le az egyén és közösség viszonyára a következtetést; és ez magyarázza költői és emberi elkötelezettségét. Heine, a nagy német romantikus azt mondta róla, hogy magának is, nemzetének is szerencséjére a hamleti vonás egészen hiányzik belőle. Lehet persze ezen vitakozni, de tény, hogy maga a költő a „lenni vagy nem lenni” kérdésénél fontosabbnak tartotta a szolgálatot. A Világosság! című versben így teszi fel a kérdést:

„Aki áldozatnak
Od'adja életét,
Ezt nem díjért teszi,
De hogy használjon társainak,
S használ-e vagy sem?
A kérdések kérdése ez.
És nem a „lenni vagy nem lenni?”

Petőfi arról van meggyőződve, hogy a világszellem egy új társadalom eljövételét hirdeti, s ő ezt akarja szolgálni, bár mint az Apostolból tudjuk, felmerül benne ezzel kapcsolatban az elszigeteltség, a meg nem értés veszélye. Mostanában el szokták ítélni az utópistákat. Vannak pozitív és negatív utópisták. Petőfi olyan utópiát hirdet, amely véleményem szerint pozitív: „Ha majd a bőség kosarából mindenki egyaránt vehet.” Az ő utópikus kommunizmusának célkitűzése, amely egyúttal minden igazi humanizmus követelménye ma is, s a jövőben is aktuális követelmény. Petőfi szerepe az 1848–49-es szabadságharcban ismert. S ha valamire ma a figyelmet fel kell hívnunk viták idején, az a magatartás: „Százszor inkább éltedet tagadd meg, mint magadat!” — írja. Képszerűen ugyanezt így fogalmazza:

„Ha a fecskék ledérek és éghajlatot cserélnek,
Mi sasok nem cserélünk.”

Az elvei mellett kitartó ember állásfoglalása ez, és ezért is valószínűtlen az 1849 utáni élethosszbővítés.

Ma Petőfi emlékműve a maga teljességében állhat az olvasó előtt, minden egyoldalúság, szépítés, torzítás nélkül. Ezt az életművet ismerje meg ennek az általános iskolának a diáksága, amely most felveszi a nagy költő nevét. Petőfi Sándor neve kötelez. Kötelez arra, hogy a hazához, a néphez szeretettel ragaszkodjunk, hogy korunk haladó eszméjét ismerjük meg és kövessük, hogy elveinkért küzdjünk, még ha megvalósításukra nem is most, hanem a jövőben kerül sor. Kötelez arra is, hogy mint egyéniségek, céljainkat tudatosan határozzuk meg, világszemléletünket, magatartásunkat, életmódunkat a korszerű humanizmus alapján alakítsuk ki.

Viselje ezentúl a szarvasi 3. sz. Általános Iskola Petőfi Sándor nevét, és legyen méltó névadójához!

A török világban az egész Alföldön földközösség uralkodott. Ebben az időben — úgyszólván — teljesen lakatlan volt az Alföld. Lakosai a kisebb településekből vagy elmenekültek, vagy a nagyobb városokba költöztek, hogy ott nagyobb védelmet találjanak a török katonák zsarolásai elől. A török kiűzése után báró Harruckern János, aki ezt a földet a császárnak tett szolgálataiért jutalmul kapta, Békéscsabáról és a Felvidékről kényelvű lakosokat telepített ide, a török uralom alatt elpusztult Szarvas helyére. Ez 1722-ben történt. Az első telepesek száma a feljegyzések szerint mintegy 300 lelket tett ki. Elképzelhető, hogy ez a kis létszámú lakos korántsem tudta betölteni a hatalmas térséget, amely a török kiverése után itt lakatlan maradt. Amint az egykori feljegyzések mutatják, ebben az időben közigazgatási egységekre még fel sem volt osztva az Alföld területe. Szarvasnak határa tulajdonképpen nem is volt. A mezőtúri határ szinte a község belterületéig tartott, délre pedig mindjárt a kákai határ kezdődött. Határ hiányában a földesurak tetszés szerint nagyobbították Szarvas területét. Már a településeket a lakosoknak adták a Káka- és a Halásztelek pusztát, valamint Décs falu egy részét, 1726-ban Nagydécs pusztát, 1751-ben a csejti pusztát, 1746-ban a túriakkal folytatott per eredményeként Szarvashoz került a Körös jobbparti területe. Ezzel 1813-ban Szarvas területe 64 500 kat. holdat tett ki. A hozzá tartozó Kondoros és Csákó területe 14 384 kat. hold, Szénásé 1 609 kat. hold, amelyekkel együtt az egész Szarvas területe 80 493 kat. hold volt és ekkora nagyságban maradt 1875-ig, amikor Kondoros elszakadása után a község területe 45 127 kat. holdra apadt le, majd Örménykútnak 1952-ben történt különválása következtében Szarvas mai területe 18 298 kat. hold.

Amíg a közigazgatási egységek ki nem alakultak, a legelőkül szolgáló területeken ki-ki ott foglalt magának szántóföldet, ahol akart, s ha kihasznáلتa, otthagytta, és másutt tört magának ugart. Azt mondhatjuk, hogy ebben az időben a szántóföldek ide-oda vándoroltak a határban. A lakosság szaporodásával ezt az állapotot nem lehetett soká fenntartani, különben is az úrbéri rendelet is kimondta, hogy a szántók ne változtassák a helyüket. 1771 után a lakosok már a határ egész árvízmentes területét elfoglalták, és állandóan körülhatárolt egyéni birtokokra osztották fel. Ezekre a mezsgyékkel körülhatárolt parcellákra épültek a tanyák. 1845-ben már megvolt a mai tanyarendszer. Kezdetben csak a nyári munkák idejére költöztek ki a lakosok, később állandóan a tanyákra telepedtek ki. Amint a nép szaporodott, s egyben szegényedett is, mind nagyobb számban költözött ki a községből a szőlőkbe, ahol a szőlők kipusztulása után megtelepedve napszámos településeket alakított ki.

Ezzel Szarvas lakosságának csaknem a fele tanyai lakos lett, és egész életmódja a sajátos tanyai körülményekhez idomult. Amint 1845-ben a jobbágyág igája alól felszabadult, az addig telekjárandóságot képező szántóföldi parcellák mindenestül a lakosok birtokába jutottak.

Zsáky István: Szarvasi határ

Szólni kell még néhány szót arról is, honnan erednek azok az elnevezések, amelyekkel Szarvas tanyavilágának egyes határrészeit jelölik. Décs, Halásztelek, Káka, Örménykút a török uralom előtt itt létező falvak voltak, s ezek neveit viselik a helyükön elterülő határrészek. A várost néhány km távolságban körülölelő szőlők: Mótyó, Sirató, Bezina, Ezüstszőlő, Ó-szőlő, Érpárti szőlő a múlt század elején virágzó szőlőskertek voltak. A filoxéra száz év alatt tönkretette a szőlőket, és a csaknem faluszerű településeken rajtuk maradt a „szőlő” elnevezés.

Az egyes tanyasorok közül a legtöbb valamelyik, rendszerint a tanya-sor elején lakó lakosról lett elnevezve. Így van Sápyszki-, Juhász-, Csipkár-, Török-, Pribelszky stb. tanya-sor.

Szarvas határa 1945 előtt 8 kerületre volt felosztva.

1945 után, a nagyüzemi gazdálkodás bevezetésével a tanyákat, mint „a korszerű földművelés akadályait”, lassú sorvadásra ítélték.

Megjegyzés: Ez az írás Lelkes Pál ny. tanító hagyatékában kéziratban lévő, „A szarvasi tanyai elemi népiskolák története” c. tanulmányának bevezető fejezete.

A szarvasi külterületi társadalom néhány jellemző sajátossága

Szarvasnak az a kitüntetett szerep jutott a magyar település-földrajzban, hogy az elsők közül való, amelyet modern településföldrajzi szemlélettel feldolgoztak. Aki ezt elvégezte az MENDŐL TIBOR volt, s a monográfia 1928-ban, Debrecenben jelent meg „Szarvas földrajza” címmel. Mendől ezen dolgozatában bő helyet szentel a határ mindenoldalú — természeti, földrajzi, gazdálkodási, települési — vizsgálatának, amelynek eredménye, hogy a tanyák történeti kialakulását éppen úgy feltárja, mint azok funkcionális jellegét, valamint s elsősorban azok térbeli rendjét, amely vizsgálatban figyelemmel van a geomorfológiai adottságokra, a birtoklás meghatározó rendjére éppen úgy, mint az etnikai sajátosságokra. A szarvasi tanya-utca, mint klasszikus tanyai települési forma azóta is így vonult be a magyar településföldrajzba. Mai szélesebb körű ismeretünk, a rendelkezésünkre álló többirányú dokumentumok alapján sincs szükség arra, hogy Mendől Tibor akárcsak feltételesen levont következtetései közül egyet is módosítsunk. Ezért is érdemes lenne Szarvason a mendőli hagyatékot ápolni.

Dolgozatomnak az a célja, hogy a magyar tanya-rendszer egyik speciális területét több tényező történelmi változása és határrészek szerinti bontásban elemezzem, rámutatva a jelenlegi helyzetre, hogy következtésünk a várható fejlődési tendenciákra.

Az Alföldön a „határ” — a települések külterületének — legfontosabb tényezője az ott folyó gazdálkodás, az ott élő népesség, így a figyelemnek elsősorban ezekre kell koncentrálnia. Szarvas határában a változatos természeti adottságoknak megfelelően változatos struktúrájú, de hosszabb idő óta, s hosszabb időtávra állandósult gazdálkodás alakult ki, amely mellett azonban a népesség állandó mozgásban van. Elég nagy biztonsággal kijelenthető, hogy a külterületi népesség mai mozgását az itt folytatott gazdálkodás fő struktúrája több más tényezővel együttesen határozza meg.

1. A KÜLTERÜLETI NÉPESSÉG SZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA

Szarvas közigazgatási területe (1. táblázat) a XX. század folyamán lényegében egyszer módosult, amikor 1952-ben a határ keleti területe Örménykút néven önállósult. Így a 25 968 ha-os szarvasi határból alakult egy új község 9736 ha területtel. További módosulás már úgy következett be, hogy Örménykútból 4266 ha-os területtel önállósult Kardos, s így a Szarvas határát alkotó területen ma három önálló igazgatású település terül el. Ahhoz, hogy reális képet kapjunk a változásokról, mindhárom település területét számításba kell vennünk. Szarvas mai területéből a külterület 15 159 ha-t foglal el. A másik két település zömmele szarvasi terület, ahol a belterület jelentéktelen kiterjedésű, ezért azt az összes területből nem vontuk le.

Szarvas határának térszíne DK-ról NY-ra és ÉNY-ra, valamint a Körös völgyére lejt. Az Ó-pleisztocén szint magasabban fekvő részei kitűnő mezőgazdasági termőterületeket szolgáltatnak, de az Ó-pleisztocén lejtői és a Körös alluviális ártere már mélyebb fekvésű, kevésbé jó termőtalajokkal, nagy kiterjedésben szikes talajokkal fedett. Ez a mezőgazdasági kultúrát

1. táblázat:
SZARVAS TERÜLETÉNEK ÉS NÉPESSÉGÉNEK VÁLTOZÁSA (1910—1980)

	Terület (ha)						Összes népesség					
	1910	1930	1949	1960	1970	1980	1910	1930	1949	1960	1970	1980
Szarvas	25968	25968	25968	16161	16161	16162	25863	25561	22728	18940	19521	20608
Örménykút	—	—	—	9736	5458	5458	—	—	—	3658	1401	846
Kardos	—	—	—	4276	4276	4276	—	—	—	—	1486	1118
Összesen:	25968	25968	25968	25897	25896	25896	25863	25561	22128	22598	22408	22572

Külterületi népesség

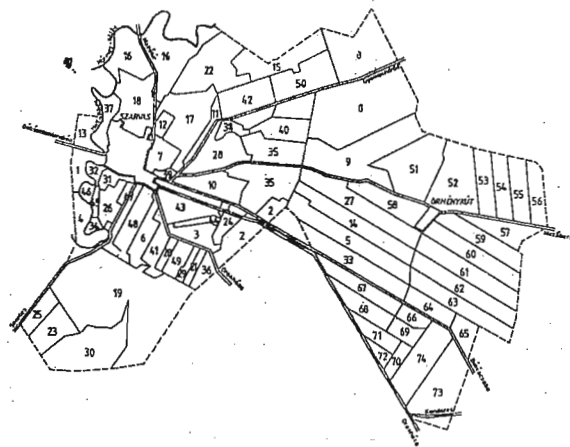
	száma						%i-ban					
	1910	1930	1949	1960	1970	1980	1910	1930	1949	1960	1970	1980
Szarvas	12136	12397	11371	6046	3223	3730	46,9	48,5	50,0	35,1	26,8	18,1
Örménykút	—	—	—	3646	1299	603	—	—	—	99,7	92,7	71,3
Kardos	—	—	—	1309	762	—	—	—	—	—	88,1	68,2
Összesen:	12136	12397	11371	10294	7831	5095	46,9	48,5	50,0	45,6	34,9	22,6

döntően befolyásolja. A föld minősége és műveléségi megoszlása lehetőséget, vagy kizáró okot szolgáltatott tanyák létesüléséhez. Azokon a területeken, ahol jó minőségű a talaj és szántóművelés folyt, a tanyák százai jöttek létre, míg más területeken alig települtek.

A tanya keletkezését kedvezően befolyásoló különböző tényezők együttes jelenléte eredményezte azt, hogy Szarvason a népesség igen magas hányada élt külterületen, 1910-ben a lakosság 46,9%-a volt külterületi lakos, arányuk 1949-ig növekedett (1920-ban, 48,3%, 1930-ban 48,5%, 1949-ben 50,0%); ezután a fejlődésben új tényezők éreztették hatásukat, amelyek eredményeként csökkent a külterületi népesség abszolút száma is és aránya is.

Békés megye többi nagyobb településéhez viszonyítva a mai szarvasi határban élő külterületi népesség aránya (18,1%) magas. Ezen belül a másik különleges külterületi adottság az itteni két, tartósan fennmaradó külterületi lakott hely (Sirató—Bezina szőlők, Érpárti és Ószőlők), ahol 1970-ben 1070 (az egésznek 20,5%-a), 1980-ban pedig 744 fő (az egész 19,9%-a) élt. Továbbá zárt településnek tekinthető Ezüstszőlő területe, ahol 1970-ben a külterületi népesség 11,2%-a (585 fő), 1980-ban pedig 12,1%-a (453 fő) élt. Ezen három határ részen él ma a tanyai népesség 32,0%-a. (1. ábra)

1. ábra. Szarvas külterületi határ részei (1962)

A HÁTTÉRRESZNEK NEVEI:

1. Annaliget	28. Középhalom	55. Szirony dűlő
2. Balczóhalom	29. Kristóffi dűlő	56. Maginyecz dűlő
3. Bezina szőlők	30. Lengyel puszta	57. Sárkány dűlő
4. Bikazug	31. Maczó lapos	58. Kuján (Sovány) dűlő
5. Bobvos dűlő	32. Maczó zug	59. Kankál dűlő
6. Bohnyat dűlő	33. Malmos dűlő	60. Cifra dűlő (Bakulya sor)
7. Cigányéri szőlők	34. Motyói szőlő	61. Roszik dűlő (Csipkásor)
8. Décsi lapos	35. Nádas dűlő	62. Boros dűlő (Szakács sor)
9. Décsi puszta	36. Nyistek dűlő	63. Juhos dűlő (Hosszúsor)
10. Ezüst szőlők	37. Nyúlzug	64. Folytán dűlő
11. Érpárti szőlők	38. Ószőlők	65. Botos dűlő
12. Fúvóhát szőlők	39. Órhalmi szőlők	66. Kiss dűlő
13. Galambos dűlő	40. Papp dűlő	67. Petyván dűlő (Kurta sor)
14. Galóhalmi dűlő	41. Peres dűlő	68. Kuti dűlő
15. Gyilkos dűlő	42. Rózsás	69. Szebegyinszki dűlő
16. Halásztelek	43. Sirató	70. Oskola dűlő (Gimnázium sor)
17. Hegyes dűlő	44. Siratói szőlők	71. Brachna dűlő
18. Hurkáshegyes dűlő	45. Szappanos szőlők	72. Ruzicska dűlő
19. Inkei káka	46. Szappanos zug	73. Kardos dűlő
20. Iskola dűlő	47. Szentesi út	74. Janurik dűlő
21. Jajka	48. Vágóhid dűlő	
22. Jurenák föld	49. Sztrehovszki dűlő	
23. Kacsokovics puszta	50. Változó dűlő	
24. Kenderföldek	51. Tóni-szállás	
25. Kontur káka	52. ÁG	
26. Kórház dűlő	53. Maczonka dűlő	
27. Körtés dűlő	54. Medvegy dűlő	

Az egész Alföldön végbemenő társadalmi átstrukturálódás itt is térbeli átrendeződéssel együtt zajlott le. Ezen területi népességmozgás jelentette egyrészt azt, hogy Szarvas területén is negatív mérleggel zárult a népesség mozgása, másrészt Szarvas közigazgatási határán belüli területi átrendeződés is lezajlott.

A területi átrendezést az jelzi, hogy a külterületi népesség az 1949-es maximumról, 50%-ról, napjainkig 22,6%-ra csökkent. Három évtized alatt az összes csökkenés 6276 fő volt, ebből 2283 fő jut Örménykút és Kardos területére, így itt a külterületi népesség fogyása gyorsabb volt, mint Szarvas mai határán belül.

2. A KÜLTERÜLETI NÉPESÉG KORÖSSZETÉTELE

A népesség egyéb irányú struktúrája is jelentős módosuláson ment át. Ezek közül az egyik legfontosabb a korösszetétel átalakulása. Az egyik vonalon a 0—14 évesek arányának folytonos csökkenését (2. táblázat) láthatjuk (1949-ben 25,6%, 1980-ban 16,5%), ugyanakkor a másik ágon a 60—X évesek aránya növekszik (11,3%-ról, 24,9%-ra), s így olyan korstruktúra alakult ki napjainkra, amely eltér több más alföldi és Békés megyei volt agrárvárosától. Szarvason ugyanis a 0—14 évesek és a 15—39 évesek aránya 1960-tól úgy változott, hogy a külterületi népességből való részesedésük alacsonyabb értékű, mint az összes lakosból lévő hányaduk. Ugyanakkor a 40 évnél idősebbek aránya éppen ekkor fordul úgy, hogy a külterületi népességből nagyobb hányaddal részesednek, mint az összes lakosból.

2. táblázat (folytatás):

A NÉPESÉG KORÖSSZETÉTELENEK ALAKULÁSA SZARVASON (1930—1980)

	1930	1949	1960	1970	1980
	Összesen				
Szarvas:					
Belterület	13164	11357	12294	14298	16878
Külterület	12397	11371	6646	5223	3730
Összesen:	25561	22728	18940	19521	20608
Örménykút:					
Belterület	—	—	10	94	243
Külterület	—	—	3648	1307	603
Összesen:	—	—	3658	1401	846
Kardos:					
Belterület	—	—	—	177	356
Külterület	—	—	—	1309	762
Összesen:	—	—	—	1486	1118
Mindössz.:	25561	22728	22598	22408	22572
Belterület összesen:	13164	11357	12304	14569	17477
Külterület összesen:	12397	11371	10294	7839	5095

2. táblázat: A NÉPESÉG KORÖSSZETÉTELENEK ALAKULÁSA SZARVASON (1930—1980)

	1930		1949		1960		1970		1980	
	0—14 évesek									
	sz.	%	sz.	%	sz.	%	sz.	%	sz.	%
Szarvas:										
Belterület	3058	23,2	2512	22,1	2785	22,7	2749	19,2	2963	17,6
Külterület	3571	28,8	2906	25,6	1604	24,1	1001	19,2	610	16,4
Összesen:	6629	25,9	5418	23,8	4389	23,2	3750	19,2	3573	17,3
Örménykút:										
Belterület	—	—	—	—	6	60,0	25	26,6	48	19,8
Külterület	—	—	—	—	927	25,4	256	19,7	106	17,6
Összesen:	—	—	—	—	933	25,5	281	20,1	154	18,2
Kardos:										
Belterület	—	—	—	—	—	—	47	26,6	73	20,5
Külterület	—	—	—	—	—	—	217	16,6	113	14,8
Összesen:	—	—	—	—	—	—	264	17,8	186	17,5
Mindössz.:	6629	25,9	5418	23,8	5322	23,6	4295	19,2	3913	16,9
Belterület összesen:	3058	23,2	2512	22,1	2791	22,7	2821	19,7	3084	18,3
Külterület összesen:	3571	28,8	2906	25,6	2531	24,6	1473	18,8	820	16,5

	1930		1949		1960		1970		1980	
	15—39 évesek									
	sz.	%	sz.	%	sz.	%	sz.	%	sz.	%
Szarvas:										
Belterület	5495	41,7	3803	33,5	3971	32,3	5048	35,3	4911	29,1
Külterület	5370	43,3	4277	37,6	2318	34,9	1701	32,6	1171	31,4
Összesen:	10865	42,5	8080	35,6	6289	33,2	6749	34,6	6082	29,5
Örménykút:										
Belterület	—	—	—	—	4	40,0	39	41,5	92	37,9
Külterület	—	—	—	—	1326	36,3	404	31,1	165	27,4
Összesen:	—	—	—	—	1330	36,4	443	31,6	257	30,4
Kardos:										
Belterület	—	—	—	—	—	—	60	33,9	119	33,4
Külterület	—	—	—	—	—	—	348	26,6	215	28,2
Összesen:	—	—	—	—	—	—	408	27,5	334	29,9
Mindössz.:	10865	42,5	8080	35,6	7619	33,7	7600	33,9	6673	29,6
Belterület összesen:	5495	41,7	3803	33,5	3975	32,3	5147	36,0	5129	30,4
Külterület összesen:	5370	43,3	4277	37,6	3644	35,4	2453	31,3	1544	30,3

2. táblázat (folytatás): A NÉPESÉG KORÖSSZETÉLENEK ALAKULÁSA SZARVASON (1930—1980)

	1930		1940		1960		1970		1980	
	40—59 évesek									
	sz.	%	sz.	%	sz.	%	sz.	%	sz.	%
Szarvas:										
Belterület	2698	22,0	3048	26,8	3198	26,0	3472	24,3	2821	16,7
Külterület	2361	19,0	2901	25,5	1708	25,7	1310	25,1	1043	28,0
Összesen:	5259	20,6	5949	26,2	4906	25,9	4782	24,5	3864	18,8
Örménykút:										
Belterület	—	—	—	—	—	—	23	24,5	75	30,9
Külterület	—	—	—	—	953	26,1	372	28,6	175	29,0
Összesen:	—	—	—	—	953	26,1	395	28,2	240	28,4
Kardos:										
Belterület	—	—	—	—	—	—	45	25,4	122	34,3
Külterület	—	—	—	—	—	—	392	29,9	217	28,3
Összesen:	—	—	—	—	—	—	437	29,4	339	30,3
Mindössz.:	5259	20,6	5949	26,2	5899	25,9	5614	25,1	4443	19,7
Belterület	2698	22,0	3048	26,8	3198	26,0	3530	24,7	3016	17,9
Külterület	2361	19,0	2901	25,5	2661	25,9	2084	26,6	1425	28,0

	1930		1940		1960		1970		1980	
	60—X évesek									
	sz.	%	sz.	%	sz.	%	sz.	%	sz.	%
Szarvas:										
Belterület	1713	13,0	1994	17,6	2340	19,0	3068	21,4	2453	14,5
Külterület	1095	8,9	1287	11,3	1016	15,3	1071	20,5	906	24,3
Összesen:	2808	11,0	3281	14,4	3356	17,7	4137	21,2	3359	16,3
Örménykút:										
Belterület	—	—	—	—	—	—	7	7,4	28	11,5
Külterület	—	—	—	—	442	12,1	217	16,7	157	26,0
Összesen:	—	—	—	—	442	12,1	224	16,0	185	21,9
Kardos:										
Belterület	—	—	—	—	—	—	11	6,2	42	11,8
Külterület	—	—	—	—	—	—	276	21,1	207	27,2
Összesen:	—	—	—	—	—	—	294	19,8	249	22,3
Mindössz.:	2808	11,0	3281	14,4	3798	16,8	4655	20,8	3793	16,8
Belterület	1713	13,0	1994	17,6	2340	19,0	3084	21,6	2523	14,9
Külterület	1095	8,9	1287	11,3	1458	14,2	1571	20,0	1270	24,9

A gyermekek aránya 1960-ban csupán néhány határrészen — bár közülük több igen sűrűn lakott volt, mint pl. Ószőlők, Sirató—Bezina szőlők — volt kevesebb, mint 20%, 1970-re néhány körzetben gyermekek egyáltalán nem is éltek. 1980-ra a 20% feletti értékek kis területre szorultak vissza, pontosabban elsősorban olyan határrészekre, ahol a tanyasi lakosok száma (Décsi lapos, Kákai részek) kevés volt. 25% feletti értékek csak kivételként fordultak elő (Annaliget, Bikazug, Galambos dűlő), a városból, a zárt településtől távolabb eső területek közül az ÁG örménykúti területén arányuk még a 30%-ot is meghaladta.

Az idős korúak területi elhelyezkedése változatosabb képet mutat. Amíg 1960-ban a 20% feletti arány kivételnek számított, addig 1980-ra ez vált általánossá számos területen (Kákai tábla, Örménykút nagy területe). A két évtizedes változás időben is tarka képet mutat, hiszen voltak határrészek, ahol 1960 és 1970 között megnőtt a 60—X évesek aránya, de 1980-ra újabb csökkenés állt be. Összességében tehát az általános előregedési folyamaton belül az egyes területek, határrészek másként viselkednek, amelynek szerepe van a közlekedési feltártságnak, a kommunális ellátásnak, de a folytatott helyi tanyapolitikának is.

Az utóbbi évtizedekben örménykút és Kardos népessége rohamosan csökkent. A népesség korösszetétele is kedvezőtlenül alakult, ami a népesség további csökkenésének egyik forrása lesz, bár 1970 és 1980 között a természetes szaporodás a két községben 1,4%-os volt, de a tényleges fogyás — 29,0%-ot ért el. Szarvas legsűrűbben lakot kertészeiben is a népesség tetemes fogyása ment végbe, s ezzel párhuzamosan jelentős előregedési folyamatnak is tanúi lehetünk. 1980-ban az Ó-szőlőkben a 0—14 évesek aránya 12,9%, a 60—X éveseké 28,1%, ugyanakkor a 15—39 évesek 27,8%, a 40—59 évesek pedig 31,2%-ot értek el (a városi átlag 29,5, illetve 18,8%). Hasonlóan kedvezőtlenül alakult az Ezüstszőlők, Sirató—Bezina szőlők és a Fűvóhát szőlők területén is a népesség korösszetétele. Közülük több azért is figyelmet érdemel, mert fejlesztendő külterületeként többféle ellátást kapott, mint más területek. Így pl. az Ó- és Érpárti szőlőkben valamennyi lakás villannyal, a lakások 65,7%-a gázzal is ellátott, viszont vízvezetékkel, fürdőszobával a lakásoknak csak töredéke (a 175-ből 2, illetve 6) rendelkezik. Az is figyelemre méltó, hogy a lakóházak 97,7%-a 1960 előtt épült. Valamivel nagyobb az építkezési kedv az Ezüstszőlőkben, ahol a lakások 17,0%-a 1960 óta épült, s e 27-ből 20 1970 óta. A kommunális ellátottság mértéke a Sirató—Bezina szőlőkben is hasonló az előbbiekéhez, de itt a lakóházaknak csupán 44%-a épült 1960 ill. 1970 óta, mert határában jelenleg 1981 lakóház áll (1949-ben 3109 volt), s ennek 5,8%-a épült 1960 után, ezen 115 tanyából a fent említett 27-en kívül Annaligetben és Bikazugban épült 25, Középhalmon és Rózsásban további 16—18. A fentiekből következőleg megállapítható, hogy a népesség tanyámaradásai szándéka még viszonylag kedvező kommunális ellátottság mellett is nagyon változatos képet mutat. A különböző tényezők együttes értékelése szükséges ahhoz, hogy az adott határrész jövőbeni fejlődésére is következtetni tudjunk.

3. A FOGLALKOZÁSI STRUKTÚRA

Az 1945 utáni földosztás arányosabb birtokmegoszlást teremtett, ekkor a népesség 19,2%-a rendelkezett gazdasággal, mégpedig úgy, hogy az 5—25 kh-asok aránya 45,4%-ot, az 1—5 kh-asok 32,4%-ot, a 25 kh-on felüliek 5,2%-ot, s az egy holdnál kisebb 17,0%-ot képviseltek. 1949-ben az összes kereső 40,9%-a rendelkezett valamekkora gazdasággal. A foglalkoztatottak 74,3%-a dolgozott az őstermelésben. A külterületi népesség csaknem egésze

(90,2%) ebből az ágazatból élt. Így hát Szarvas életében, s ezen belül a külterületen az agrártermelés döntő termelési ágazat volt. Ezen a helyzeten lényeges változás 1970-re következett be, amikor az agrárkeresők aránya 50% alá (46,6%) esett, az iparforgalmiaké fokozatos növekedéssel 1980-ra 30,7%-ra emelkedett, az egyéb ágazatban dolgozóké pedig 23,7%-ot ért el. (3. táblázat)

A külterületi népesség foglalkozási átrétegződése ellenére továbbra is uralkodó az agrártermelés (az aktív keresők 66,1%-a). Szarvas mai határában az arányuk 59,6%. Örménykúton 91,3% és Kardoson 81,4%. Az iparforgalmi keresők aránya az 1960-as 5,3%-ról 17,5%-ra, az egyéb ágazatban dolgozóké pedig 8,3%-ról 16,4%-ra emelkedett. Az ipari és építőipari aktív keresők aránya több területen meghaladja a 30%-ot, sőt a Temető és Vágóhid dűlőben 49,0%-ot ér el. Magasabb értékeket általában a zárt település szomszédságában találunk; különösen fontos ez a Békéscsabai út mindkét oldalán, a város északi határában és a „zugokban”. A legtávolabbi területeken ezen foglalkozási ág értéke több határrészen 10% alatt van, mástutt pedig egyetlen ipari kereső nincs.

A mezőgazdasági keresők területi megoszlását vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy 1960-ban az arányuk elsősorban ott volt alacsonyabb, ahol később az ipari keresők aránya magasabb értékeket mutat, ezek pedig a zárt települést övező kertségeken voltak. Az egész határt uralta az agrárkeresők 90% feletti, ill. a 70–90%-os aránya. 1970-re lényegében 3 nagy övezet alakult ki, amely 1980-ban is fennállott, de Örménykút és Kardos területén több körzetben 90% alá került az agrárkeresők aránya, más területeken pedig elérte a 100%-ot. Vagyis egy polarizációs folyamatnak lehetünk a tanúi.

Külön említést érdemel a legsűrűbben lakott határterületek népessége foglalkozási szerkezetének jelentős átalakulása. Az Ó- és Érpárti szőlőkben 1960-ban a keresők 72,6%-a mezőgazdaságban dolgozott, arányuk 1980-ra 59,7%-ra csökkent, ez 126 főt jelent, közülük 47 (37,3%) volt a szövetkezeti paraszt. Az itt élő összes keresőnek (211) 66,8%-a a munkásság csoportjába tartozott. A Sirató-Bezina szőlőkben 1960-ban az agrárkeresők aránya 79,8% volt, 1980-ra 54,4%-ra csökkent. Az itt élő 89 keresőnek 60,7%-a munkás és 25,8% a termelészövetkezeti paraszt. A mezőgazdasági keresők aránya az Ezüstszőlőben volt 1960-ban a sűrűn lakott területek közül a legalacsonyabb (67,2%), azóta tovább csökkent 52,8%-ra. A 199 keresőből 58 fő (29,1%), termelészövetkezeti paraszt, 62,8% a munkás. Az egész határban élő munkások aránya valamivel nagyobb (63,0%), mint a fenti területeken, a termelészövetkezeti parasztok aránya (22,6%) pedig valamivel alacsonyabb, mint ezen határrészekben.

Vagyis ezen területek népességének mai foglalkozási és társadalmi struktúrája az átlagos külterületi képet mutatja. Azonban Ezüstszőlőben a munkások 37,6%-a, Ó- és Érpárti szőlőkben 56,0%-a, a Sirató-Bezina szőlőkben 53,7%-a állami gazdaságban dolgozik. Mindebből arra is következtetni lehet, hogy a város ipari üzemeibe bejárók a legnagyobb arányban Ezüstszőlőkben laknak. Mindezt összevetve a népesség eláramlásáról, a lakóházak építéséről mondottakkal, úgy tűnik, hogy az iparban dolgozó zárt külterületen élők elvándorlási kedve kisebb, mint a mezőgazdaságban dolgozóké.

3. táblázat

A KERESŐK MEGOSZLÁSA SZARVASON A FOGLALKOZÁSI ÁGAZATOK SZERINT (1930–1980)

Terület, év	Összes kereső							
	összes		őstermelés		iparforg.		egyéb	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Szarvas 1930	12085	47,3	8125	67,2	2352	19,5	1608	13,3
1949	10665	46,9	7922	74,3	2228	20,9	515*	6,0
1960								
Szarvas	9779	51,6	5375	54,4	1777	18,2	2727	27,9
Örménykút	1825	49,9	1701	93,2	33	1,8	91	5,0
Összesen:	11604	51,3	7076	61,0	1810	15,6	2818	24,3
1970								
Szarvas	8854	45,4	3523	36,7	2971	33,6	2360	23,7
Örménykút	651	46,5	594	91,2	20	3,1	37	5,7
Kardos	705	47,4	643	91,2	13	1,8	49	7,0
Összesen:	10210	45,6	4760	46,6	3004	29,4	2446	24,0
1980								
Szarvas	9146	44,7	3035	33,2	3018	33,0	3093	33,8
Örménykút	358	42,3	302	84,4	14	3,9	42	11,7
Kardos	544	48,7	418	76,8	48	8,8	78	14,6
Összesen:	10048	44,5	3755	37,4	3080	30,7	3213	31,9

Terület, év	Külterületi kereső							
	összes		őstermelés		iparforg.		egyéb	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Szarvas 1930	5918	47,7	5503	93,0	234	4,0	181	3,0
1949	5360	47,1	—	—	—	—	—	—
1960								
Szarvas	3514	52,9	2913	82,9	248	7,1	353	10,0
Örménykút	1823	50,0	1701	93,3	33	1,8	89	4,9
Összesen:	5337	51,8	4614	86,5	281	5,3	442	8,3
1970								
Szarvas	2380	45,6	1663	69,9	451	18,9	266	11,2
Örménykút	598	46,0	555	92,8	19	3,2	24	4,0
Kardos	611	46,7	584	92,3	12	2,0	35	5,7
Összesen:	3589	45,8	2782	77,5	482	13,4	325	9,1
1980								
Szarvas	1693	45,4	1009	59,6	366	21,6	318	18,8
Örménykút	240	37,1	219	91,3	5	2,1	16	6,6
Kardos	323	42,4	263	81,4	24	7,4	36	11,2
Összesen:	2256	44,3	1491	66,1	395	17,5	370	16,4

* alkalmazott

ÖSSZEGZÉS

A vizsgálatok arról győzhetnek meg bennünket, hogy a szarvasi tanyafejlődés esetében számos speciális tényező játszott szerepet. Ezen tényezők közül ki kell emelnünk a hidrográfiai adottságokat, s az általuk jórészt meghatározott geomorfológia és talajadottságokat, amelyek viszont az itt folytatható gazdálkodást meghatározták. Továbbá ki kell emelnünk a föld birtoklásának rendjét, amely éppen úgy változott rövidebb történelmi távon, mint a terület természeti földrajzi állapota, s ezen történelmi változásokkal együtt alakult, gyarapodott újabb és újabb elemekkel a szarvasi határ települési együttese, amelyre befolyást gyakorolt a népesség nemzetiségi összetétele is, míg végül is 1930-ban struktúrájában egy sajátos tanyarendszer jelenik meg előttünk.

Ismét történelmi változások következtek be 1945 után, de ekkor a társadalom, a település gazdasági alapjaiban ment végbe gyökeres átalakulás, amely megváltoztatta a birtoklási rendet, az üzemi struktúrát, a termelési technikát és technológiát, s mindezek eredményeként az egyveretű agrártársadalom felbomlott, átalakult. A társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye bonyolultabbá vált, amely eredményeként megindult a tanyai társadalmi és települési rend minden irányú változása is, s e változásokban elsősorban a hanyatlás tendenciái az uralkodóak, de fellelhető — határrészenként és tanyai települési struktúránként más és más mértékű és irányú — felfelé ívelő mozgás is. Általános tendenciaként állapítható meg, hogy nagyobb területi egységek egyre inkább azonos struktúrájúvá válnak, s a nivellálódás egyre alacsonyabb mennyiségek mellett következik be. A tanyapolitika teendőit egyes határrészek konkrét elemzése kapcsán lehet csak valóban helyesen megállapítani.

Megjegyzés: Az írás az Alföldi Tanulmányok IX. kötetében (Békéscsaba, 1985.) megjelent tanulmány részlete.

A szarvasi Arborétum növényei

SZIJARTÓ PÉTER

A hegyi mamutfenyő (*Sequoiadendron giganteum*)

A mocsárciprusfélék vagy óriásfenyőfélék (*Taxodiaceae*) családjába 10 nemzetség 16 faja tartozik. Az Amerikában élő három nemzetség közül a *Sequioa* két faja a legismertebb. Ezek a fajok Kalifornia tengerparti hegylancán élnek. A tengerparti mamutfenyő (*Sequioa sempervirens*), angol néven redwood, a hegyek lejtőin 700 m-ig honos.

Az Arborétum legmagasabb fája, a hegyi mamutfenyő Kaliforniában a Sierra Nevada nyugati oldalán 1500—2000 m tengerszint feletti magasságban található a legnagyobb állományban, részben más fajokkal elegyedve (A régebbi szakkönyvekben, lexikonokban e két fajt még *Wellingtonia*, illetve *Lashingtonia* nemzetség névvel tartották számon.). A hegyi mamutfenyő létezéséről először John Bidwell adott hírt 1841-ben, de a Sierra Nevada egyik völgyében akkor megtalált óriásokról szóló beszámolónak csak 11 év múlva adtak hitelt egy másik kutató híradása után. Európába először 1853-ban hozták be a hegyi mamutfenyő magvait.

Pompás, részarányos, kúp alakú koronája sötétzöld, idősebb korban ágai lefelé ívelőek, kérge vastok, durván rostos, rugalmas (emiatt kellett az Arborétum legszebb példányát körülkeríteni, mert különben a látogatók e kellemes tapintású kéregtől teljesen megfosztották volna a fát). Háromszög keresztmetszetű tűi az ár-alakútól a pikkelyszerűig változnak, és a hajtásokon körös-körül helyezkednek el. A tobozok a faóriás termete ellenére meglehetősen kicsik. Az Amerikában nőtt fák anyaga igen ellenálló, de az Európában kitermelt faanyag túl puha. Nevét hatalmas méretei után kapta. A legszebb példányokat külön névvel illetik. Pontos mérések szerint pl. a „Sherman tábornok” nevű legnagyobb példány törzsének átmérője több mint 11 m, magassága 84 m körül van, tőrfogata pedig megközelíti az 1500 köbmétert, súlya a 2500 tonnát (összehasonlításképp: ezt a fatömeget a legszebb és legnagyobb hazai erdőállomány sem éri el!). A hegyi mamutfenyők korát régebben 4—10000 évre becsülték, az utóbbi időszakban azonban kiderült, hogy az eddig részletesen megvizsgált legidősebb fa „csak” a 3200 évet haladta meg. Az 1800-as évek végén az Egyesült Államokban mérhetetlen pusztítást vittek végbe ezekben az állományokban, de ma már ennek a fajnak ott csaknem teljes állománya védett. Legjelentősebb lelőhelyeik a Yosemite és Sequoia Nemzeti Park, valamint a Mariposa-erdő. Az Arborétumban két idősebb és egy fiatalabb példány említhető, előbbiek 100—110 évesre becsülhetők (ismeretlen korúak az ültetés idején). Európában és hazánkban parkokban található több szép példány, ezek egyik legszebbike a Szarvasi Arborétumban. Szaporítása magvetéssel, dugványozással történik, elsősorban kísérleti erdőtelepítések és díszfásítás céljából.

A mamutfenyő

DR. MÜLLER FERENC

Magyar-Norvég vegyesvállalat (MAGNOR) létesült Szarvason

Magyarországon az édesvízi haltenyésztés nagy hagyományokkal rendelkezik. A halászat a magyarság ősfoglalkozása — írja Herman Ottó a „Magyar Halászat Könyvé”-ben. A magyar kutatók, szakemberek kiemelkedő eredményeket értek el a mesterséges pontysaporítás, nemesítés és tenyésztési technológiák kidolgozásában, amely technológiákat és a magyar pontyfajtákat világszerte eredményesen alkalmazzák. Az évi 39–40 ezer tonna hazai haltermés 30%-a a 139 ezer hektár természetes vízből, 70%-a a 23 ezer hektár területű tógazdaságból származik. Az előállított haltömeg 65%-a ponty, 25%-a növényevő és 10%-a egyéb halfajok.

Magyarország évente 4–5000 tonna halat exportál, melyből az értékes ragadozó halak aránya nem számottevő. Az őshonos ragadozóhalak a leső-harcsa, a süllő és az intézetben honosított értékes halfaj a lénai tok és hibridjei exportjában kedvező nyugati piaci lehetőségek vannak, jó áron értékesíthetők. Ezen halfajok termelésének növelése jelentős kutató-fejlesztő munkát igényel. A kedvezőtlen kutatási és fejlesztési, valamint pénzügyi lehetőségek, az egyre jobban elhasználódó műszerpark, a nemzetközi információcsere nehézségei azonban nagymértékben gátolják a kutatómunka kiszélesítését és az eredmények gyakorlati elterjesztését. A kutatás, műszaki fejlesztés feltételeinek, egy üzemi szintű iparszerű haltermelő üzem beruházásához szükséges források megteremtéséhez, világszínvonalú berendezések beszerzéséhez adott lehetőséget a magyar-norvég vegyesvállalat szarvasi létrehozása.

A vegyesvállalat alapító vállalatai és intézményei a következők:

MAGYAR CÉGEK

Magyar Hitel Bank RT
Vízépítőipari Tröszt, Hydroexport Vállalat
Haltenyésztési Kutató Intézet

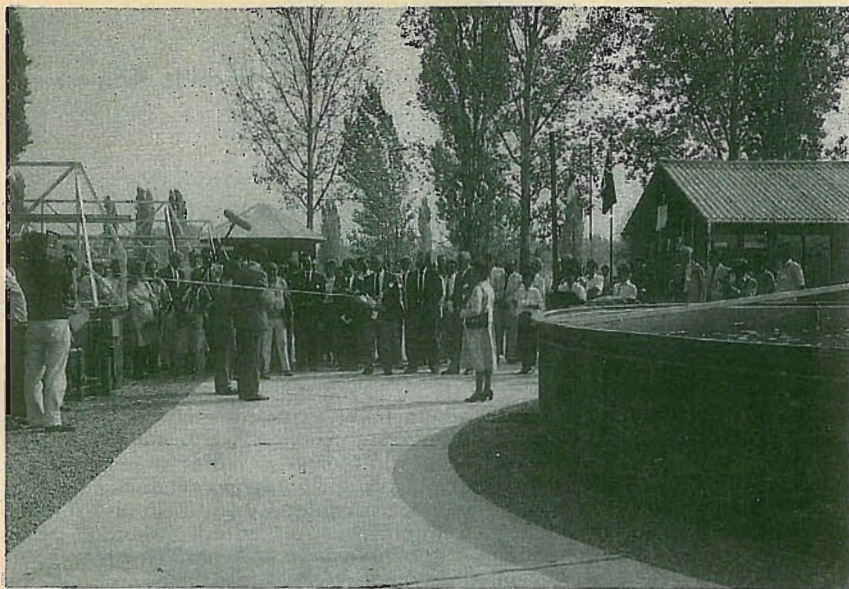
NORVÉG CÉGEK

MARENOR Akvakultúra Fejlesztő Vállalat
AGROTRADING Külkereskedelmi Vállalat

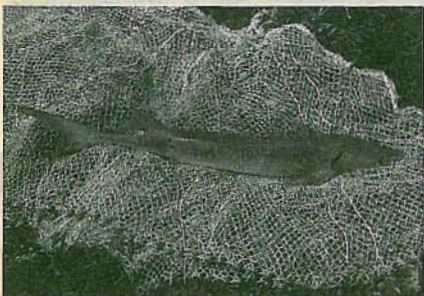
A vállalat neve:

MAGNOR Akvakultúra Fejlesztő Kft.

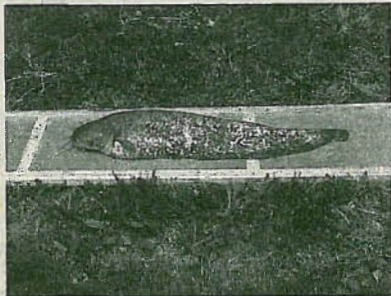
A tervezett program világszínvonalú, fejlett norvég berendezéseknek alkalmazásán, a hidegvízi halakra (lazac, pisztráng) kidolgozott norvég technológia, valamint a hazai melegvízi akvakultúra kutatási-fejlesztési eredmények célszerű ötvözetén alapul. A vegyesvállalat az értékes halfajok (harcsa, lénai tok) iparszerű termelésére, feldolgozására és nyugat-európai piacon történő értékesítésére, valamint komplex iparszerű haltermelő üzemek harmadik országba történő exportjára létesült. A vegyesvállalat el-

Az ivadéknevelő-telep megnyitása

Lénai tok

Lesóharcsa

ső ütemében Szarvason a Haltenyésztési Kutató Intézetben épített meg egy 900 köbméteres, termálvízre alapozott rendszert, amely referencia üzemként működik és elsősorban tenyésztanyagot állít elő (1. kép). A rendszer üzembeállításával megnyílik a lehetőség olyan halfajok hazai, nagyüzemi termelésére, amelyeket eddig hazánkban nem, vagy csak extenzíven termeltek. A második ütemben két 2000 köbméteres árutermelő üzem fog felépülni ott, ahol a jó minőségű, haltermelésre alkalmas melegvíz rendelkezésre áll.

A rendszerben előállított lesóharcsának (2. kép) jó export lehetősége van és kedvező áron értékesíthető (7,8–8,5 DM/kg) a nyugati piacokon. A másik termelésre kerülő halfaj a lénai tok, illetve a kecsge és a lénai tok hibridje (3. kép).

A tok mutató formája, szálkamentes, igen értékes húsa miatt nagyon keresett halnak számít a tókéss piacon. A geotermikus víz lehetővé teszi az egész évi folyamatos haltermelést. Az iparszerű haltermelési technológia alkalmazása az Alföldön nagy tömegben rendelkezésre álló termálvizek hasznosításának új útját nyitja meg.

Az új haltermelő üzem adottságai (termál víz, egész éven át történő termelés, magas műszaki színvonal stb.) lehetővé teszik az óriás édesvízi garnélarák termelését is. Az édesvízi rák, mint új exportképes termék bővítheti a MAGNOR által előállított termékek listáját.

Az intézetben folyó exportorientált termékek előállítására irányuló kutatási és fejlesztési munkát, amely magába foglalja a toktenyésztés és az édesvízi ráktenyésztés nagyüzemi termelés-technológiájának kidolgozását OMFB, MŰFA és Világbanki támogatásból, illetve saját forrás felhasználásával végezzük. Az így kidolgozott technológia, know-how szabadalomként mint szellemi termék kerül hasznosításra és értékesítésre. A tok és a ráktenyésztés fejlesztése olyan új program hazánkban, melyből az iparszerű termelés-technológiák és a műszaki megoldások önmagukban is exportálhatók, figyelembevétel a világ élelmiszer-termelésében fontos szerepet játszó akvakultúra helyzetét.

Zsáki: A csend világa

Bemutatjuk a ZSÁKY házaspárt

Zsáki István: Önarckép

Fény — a Titok — beszűrődik a világba s létrehozza a Mindenséget. Látó embernek a fény teremt meg mindent. Az láttatja meg velünk a fákat, testeket, a vizeket, a nedveket. A fény beszűrődik a zugokba, az odvakba, besurran a levelek közt, megles intim pillanatokot, zaklatott, komor órákat. Beszűrődik az ablakon, megvilágít egy arcot, körberajzol egy karaktert, rásiklik a vásznakra, a lemezekre, a papírokra, s felfedezi önmagát, a megfestett világot. Ugyanó lesz, csak nem a rejtelmesen suhanva közeledő, hanem az ecsettel-késsel újraalakuló festékanyag.

Az ország peremére szorult kisváros nem fogad be senkit. Bezárja ablakait, önmagában dölyfösen dohog. Szenvedi drámáját, pusztul, ahelyett, hogy segítséget keresne, adna önmagának nyugodt perceket, európai polgári életet s szellemet, melynek része az érdeklődés, a befogadás, s nem a tompa közöny. Része az alkotás, a teremtés, a befogadás, s nem a tehetetlen lustaság. Nem rozoga odvas fákat ugrál körbe dicshimnuszokat zengve, hanem újakat ültet, újakat, esetleg messziről jötteket fogad be — saját dicőségére, gazdagodására.

Aki a pedagógus pályát választotta életében, az a teremtést, az ültetést is választotta. A képzőművészetek egyetlen területét sem lehet igazán tanítani anélkül, hogy valaki közben ne művelje azokat. Ilyen kettős vonalon folyt-folyik a munka a Zsáky családnál, ünnepekkel — egyéni és közösségi ünnepekkel —, melyekhez ők megpróbálják a legszemélyesebbet, legőszintébbet hozzátenni.

Zsáky Emi Baján született-nevelkedett. Rudnay Gyula és Vinkler László voltak mesterei tanulmányai során. 1953-ban Orosházán kezdte meg pedagógiai és oktató munkásságát. 1962-ben került Szarvasra tanítani, és mint iskolaigazgató vonult nyugdíjba. Orosházán, Szarvason és Gyulán voltak önálló kiállításai. Képein emberekkel találunk kapcsolatot, érzések nyernek megfogalmazást a színekben, a formákban, hangulatok ragadnak magukkal, s sodornak a mélyebb tartalmak megfejtéséhez.

Zsáky István Budapesten született, Kalocsán és Szegeden végezte iskoláit. 1960-ban került Szarvasra, ma az Övönöképző Intézet művészeti nevelési szakcsoportjának tanszékvezető főiskolai tanára. 1972-től a Művészeti Alap és a Képző- és Iparművészek Békés megyei Szervezetének tagja. Rendszeres résztvevője az Alföldi Tárlatnak, a Vásárhelyi Őszi Tárlatnak, a Dél-Alföldi Tárlatnak.

Fontosabb önálló kiállításai:

- Hódmezővásárhely (1980)
- Budapest (1981)
- Kalocsa (1982)
- Szarvas (1983)
- Orosháza (1983)
- Szovjetunió (1981)
- Finnország (1984)

Óvodai szakirodalmi munkái, publikációi folyamatosan jelennek meg, több szakkönyv szerzője-társ szerzője.

Festészetében a természet világában keresi a tökéleteset, az örökkévalót, a minden emberhez szólót. Merít a vizek világából, a fák-erdők sejtelmes birodalmából. Nyugalmát keres magának, s talál nekünk is.

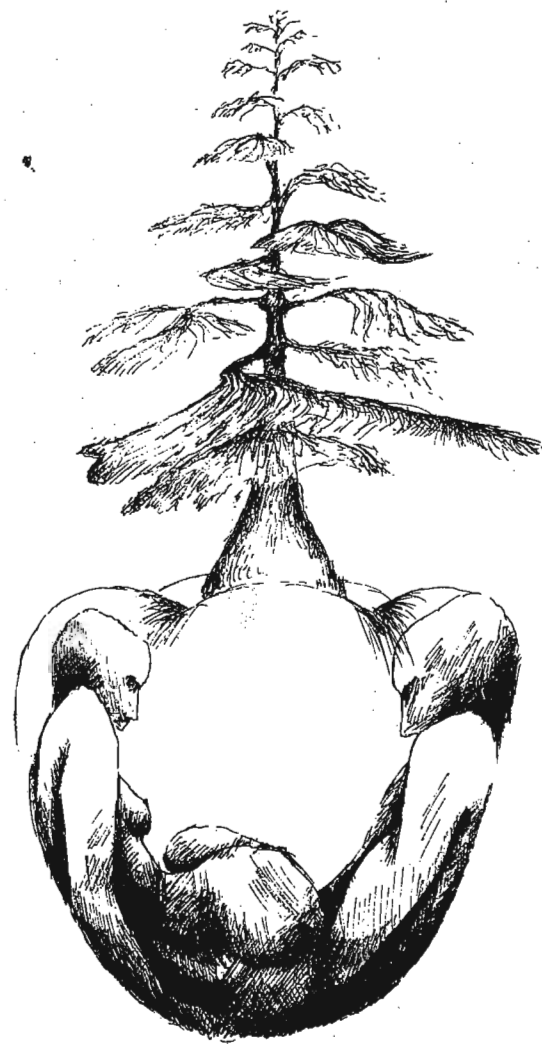
Itt most talán véget ér egy ázsiai kísérlet Európában. Közben országok nyomorodtak meg, generációk küzdöttek önmagukkal s a korrallal. Az alkotó emberek még nehezebb időket éltek meg. Csak ők tudják, hogy ez az elvadult kor mit szorított beléjük, mit nem engedett kibontakozni számukra — számunkra.

Szuhaj György

KÁNTOR ZSOLT

Tenyérben alvó bordó szírmok

Ha öledben élnek, mindig szomjas lennék,
hiába fálnám forró húsozat s innám nedveid,
folyton izzana az ajkam.
Parázsló pihéidet csókolnám, bele-
temetném hideg arcom combjaidba.
Érezném idegsejtjeid ízét, érzelmeid
zamatát. Legördülő könnyeidbe bújnék,
hogy nézhesd magad bennem, mint vérző tükörben.
Följajdulnál, ha beledlátnál e kibomló
vályba, amely úz. Engem iszol meg, amikor
félsz, lenyelsz és eltűnődsz sósságomon.
Ott vagyok csontjaidban, mint egy tű,
szúrok, ha hazudsz és megcsalsz.
Ne hidd, hogy megszabadulsz, ha belehalnék
gyönyörödbe, akkor is ott kuporgok majd
nyelved alatt, térded között hologramként
táncolom el NAGY IMÁIMAT. Szembogaradban
lángra lobbanok éjjel és nem hagylak aludni.
Csuklódat szorítom majd ha mással leszel,
belefekszem a füledbe, mint egy hintázó
nyugágyba és elindulok a hajadban hajnalban,
hogy emlékezzek ópium-illatodra.

SzuhaJ György: Tusrajz

HANZÓ ILDIKÓ

Lélekkavicsok II.

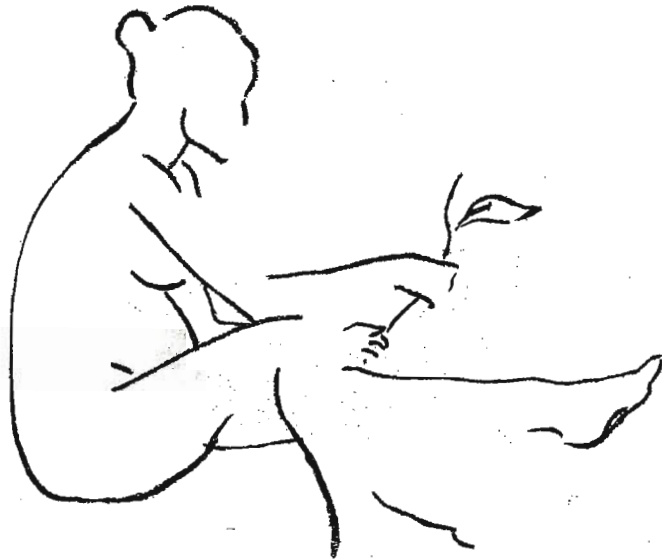
(Parapszichológiai tanulmány irodalomjegyzék nélkül)

Az üstökös ritka rendszerességgel jelenik meg, mégis vakítóan fényes, és csóvája néha megérinti a földet.

A lélekkavicsokkal az a baj, hogy gyakran kerülnek nagyító alá, így a legapróbb változás is észrevehető rajtuk.

Mindenkinek vannak a lelkében nagyítói, melyek a története során alámerülnek, vagy felbukkannak, mint lélekalattjárók, és aszerint váltják ki hatásukat, ahogy egy belső vezető irányítja őket... .. (későbbi hatásszünetek)

Ezek a nagyítók néha a külső szemlélő számára is láthatóvá válnak. Ilyenkor nagyon kell vigyázni, mert a léleklencsék összetörhetnek. (a nagyítók mozsárban)

Szuhaj György grafikája

IN MEMORIAM

SZŐNYI SÁNDOR

Indigógyár Szarvason

Sarlay János
(1822—1898)

Sarlay (Sláffer) János, hazánk első eredményesen működő indigó gyárának alapítója, 1851—76-ig a szarvasi főgimnázium tanára volt. 1822-ben Szepesremetén született, Rozsnyón végezte a gimnáziumot, Eperjesen tanult jogot és bölcséletet, Pozsonyban pedig teológiát. Ismereteit Németországban gyarapította. Hazatérve mint honvédtüzér végigharcolta a szabadságharcot. 1851-ben a gimnáziumban vállalt állást. 1854-ben elfogták a szabadságharcban való részvétele miatt és tíz hónapig a budapesti Új épületben fogva tartották, majd két hónapra Budapestre internálták. Elbocsátása után újra elfoglalta a szarvasi állását. Természettant, vegytant, menyiségtant tanított, de irodalmat és német nyelvet is. Hazánkban Sarlay lett **dr. Katona Dienes** sátoraljaiújhelyi kegyesrendi tanárnak — a csüllengtermesztés és indigógyártás apostolának — a legeredményesebben működő tanítványa. Katonától megkapta „Az európai indigó netovábbja” című munkáját, amelyben részletesen leírja a csüllengtermesztést és indigókészítést. Sarlay a kísérleteit még tanári működése alatt elkezdte és eredménnyel is zárja: az általa gyártott csülleng-indigót az orvosok és természetvizsgálók 1867. évi vándorgyűlésén már be tudta mutatni. Tevékenységét a Békés vármegyei Gazda Egylet azzal támogatja, hogy felhívta a kormány figyelmét Sarlay indigógyártására. Így hívták be 1874-ben a Földművelésügyi Minisztériumba, ahol megtarthatta a beszámolóját. Ennek eredményeként két év múlva nagyobb szabású kísérletezéssel bízták meg, meghagyva tanári fizetését. A vállalkozást az állam kb 6000 forinttal támogatta, de ellenőriztette a Békés megyei Gazdasági Egylettel. A gyártási felügyelő egy helybeli tag, **Zlinszky István** földbirtokos és újságíró lett. Sarlay a kapott összegből egy kisebb gyárat hozott létre a Körös partján (ma a Petőfi utca végén a Dinya-féle ház telkén). A Maczó-laposban 2000 négyszögöl földet bérelt és festő-csüllenget termesztett.

A festő-csülleng (*Isatis tinctoria*) két éves mérsékelt égövi növény, amely ugyanazt a vegyületet (indikán) tartalmazza, mint a melegégövi indigó növény. A második évre 50—60 cm-re fejlődő növény levelei háromszor szedhetők: június, augusztus és szeptember végén, ekkor indulhat az indigógyártás. Lezárható tetejű üstökbe, melyekben félig melegvíz volt, csülleng levelekkel tele sodronykosarakat süllyesztettek. Itt megindult az erjedés, ez 12—18 óráig tartott. Ezt a műveletet kétszer-háromszor váltott vízzel megismételték. A folyadékot hűtőkádba vezették, majd levegőztették, a benne levő színtelen vegyület kék indigóvá oxidálódott. Az oldatot szűrőn keresztül ülepítő kádba bocsátották, ahol pár óra múlva az indigó leülepedett. A folyadéknak ezt a részét a gyár emeletén lévő nyitott üstbe szivattyúzták, tiszta vízzel hígították és állandó kavarással mellett hat órán át főzték. Ennek célja, hogy a szerves és szervetlen anyagok egy részét feloldják, valamint az erjedést végző szervezeteket elpusztítsák. Ezután két-tós szűrőszöveten szűrték, majd szűrőszövettel bevont szárító lemezen gőzfűtés segítségével vajállományúvá szárították s utána sajtolták.

Sarlay igen kis költséggel tudta előállítani az indigót, melynek csak a tisztítása és tömörítése adott nagyobb gondot. Am hiába volt életrevaló tálmány, hiába tüntették ki oklevéllel, érmeikkel a szegedi, a bécsi és a párizsi (1878-ban) közkiállításokon, hiába volt azonos minőségű a csülleng-indigó az indiai indigóval, a Földművelésügyi Minisztériumban az osztálytanácsos Sarlay ellen intrikált, így nem sikerült az indigó nagybani gyártását keresztülvinni, sőt még ez a kis gyár is becsukta kapuit 1882-ben, pedig ekkor még hat—hét millió forint vándorolt ki indiai indigóért.

Sarlay felszámolva üzemét, elhagyta Szarvas, 1883-tól a homonnai polgári iskola, 1889-től nyugdíjazásáig (1898) a győri főiskola tanára volt.

Zsáky István: Körösparti este

Szarvasi történelmi évfordulók eseménynaptára 1990.

1050 éves

honfoglalás-kori sirt tártak fel 1955-ben Szarvas-Kettőshalomnál. 1960-ban pedig az ószőlősi homokvonulatban a régészek Árpád-kori sírokat fedeztek fel.

600 éve

1390-ben Zarwashegynek nevezték városunkat.

440 éve

1550-ben került Szarvas török hódoltság alá.

400 éve

1590-ben 195 török katona tartózkodott a szarvasi palánkban. Tisztjeik Mohamed Timur, Mohamed Murad és Mumi Diráné voltak. A palánk várnagyjai: Báli és Szulejmán.

305. éve

1685-ben úzték ki a törököt Szarvasról.

270 éve

1720-ban lett Szarvas földesura Harruckern János György, aki mintegy 300 szlovák és magyarajkú jobbágyot telepített itt le. A telepítési szerződést 1722. július 23-án írták alá. Ez az új, a mai Szarvas alapító levele.

265 éve

1725-ben Szalay János csabai lelkész szelídített szarvasokat fogott a hámba és azokkal járt Szarvasra.

250 éve

1740-től választották külön a fiú és lánytanulókat az iskolában Szarvason.

245 éve

1745-ben 3 görög kereskedő nyitott boltot Szarvason.

(Kírják, Pólya és Kozma).

230 évvel ezelőtt

1760-ban négy szárazmalma volt Szarvasnak.

210 éve

1780-ban keletkezett városi összeírás 4056 jobbágy lakost tüntet fel Szarvason. Egy egész jobbágytelek, ekkor 34 hold szántóból és 22 hold kaszáló rétből állt.

200 éve

1790 körül ültetett először akácfát Tessedik Sámuel Szarvason.

175 éve

1815-től indultak meg a céhek szerveződése Szarvason.

170 éve

1820-tól telepednek le Szarvason idegen kereskedők.

170 éve

1820. december 27-én, 53 évi szarvasi lelkészkedés után hunyt el nemcsak a szarvasi, de a magyar művelődésügy nagyhírű mestere, Tessedik Sámuel.

150 éve

1840-től már 7 népiskolája volt Szarvasnak. Négy alsóbb és 3 felsőbb iskola. Az alsóbb osztályban szlovák és magyar nyelvet, számtant, szép-

írást, éneklést, és természetrajzot, a felsőbb osztályokban történelmet, egészségtant, földrajzot, erkölcsant, természettant, gazdaságot, jogtant és vallástant tanultak. 1840-től Szarvason a népoktatás kötelező volt.(!)

145 éve

1845-ben kötötték meg Szarvason az örökváltság szerződést.

130 éve

1860. július 2-án visszaállították Szarvason a város 1848-as szellemű önkormányzati testületét. A gyűlés elnöke Sípos Gábor lett.

120 éve

1870. január 1-jén Kollár János járási főszolgabíró elnöklete alatt választó városi képviselői közgyűlést tartottak, amelyen bírónak Arnóczky Andrást, törvénybíróként pedig Klenk Józsefet választották meg.

Esküdtek lettek: Rozsos Sámuel, Sárkány Mihály, Kondacs Sámuel, Roszik János, Janurik Mátyás, Bogovits Pál, Sovány Mihály, Csonka András és Veres György. Városgazda Janovich György lett.

Ebben az évben vetődik fel a Mezőtúr—Szarvas—Orosháza vasútépítés és a Szarvas—Szentés országút építésének kérdése, valamint a helybeli gyalogjárdák ügye. A kezdeti rokonszenv és lelkesedés ekkor még nem tart sokáig. A vasutat 1880-ban adták át a forgalomnak.

90 éve

1900-ban Szarvasnak 25 773 lakosa volt.

Ezek közül 16 698 mezőgazdasággal és kertészettel foglalkozott, 3 525 az iparban, 857 a kereskedelemben, 603 a közlekedésben és 851 közszolgálatban és szabadfoglalkozásban kereste kenyerét. Ez időben 1 691 napszámot, 703 cselédet, 803 egyéb foglalkozásút tartottak nyilván.

90 éve

1900-ban Szarvas előjárósága határozatot hozott kórház, járványkórház és szegényház létesítésére. Csak a szegényház jött létre.

85 éve

1905-ben alakult a szarvasi írók, hírlapírók és irodalombarátok Fészek Asztaltársasága. Elnöke Karanczy János, titkár dr. Salacz Elemér volt.

85 éve

1905. április 16-án született Szarvason Toman János grafikus.

80 éve

1910-ben létesítették Szarvason az első gőztéglagyárat.

80 éve

1910-ben a szarvasi gimnázium egykori diákja, a 11 nyelven beszélő zseniális mérnök Székely Mihály aviatikus 800 méteres nekifutás után öt méter magasságban 100 métert repült gépével, majd újra leszállt Rákosmezőn.

70 éve

1920. március 2-án vonultak ki a megszálló román csapatok Szarvasról.

65 éve

1925-ben avatták fel a hősök szobrát Szarvason.

Székely Károly készítette el 15 000 aranykoronáért.

45 éve

1945-ben jött létre a Szarvasi Nemzeti Bizottság 40 rendes és 20 póttaggal.

40 éve

1950. október 27-én alakult meg az első tanácstörvény alapján Szarvas Község Tanácsa 83 tanácstaggal és 34 póttaggal.

30 éve

1960 nyarán tért vissza szülőföldjére, Szarvasra Ruzicskay György festőművész. Ebből az alkalomból adták át részére annak az alkotóháznak a kulcsát, melyet részére készített a szarvasi tanács.

MÚLTUNKAT IDÉZVE

Kettős gyökér

Rögtönzött interjú Itámár Jáoz-Kesttel

A könyvtáros nagy gondban van.

— Képzeld! A megyeiek lehozzák író-olvasó találkozóra Itámár Jáoz-Kesttet. Héber költő, itt született Szarvason. Keszt Péter volt a magyar neve. Senki sem ismeri, senki sem tud róla. Ki fog eljönni? Most keresem a volt osztálytársait, ismerőseit. Olyan ideges vagyok. Ugye eljössz?

— Persze! Van tőle valamitek?

— Ugyan! Eddig egy verse jelent meg a Nagyvilágban, két-három frás, egy interjú foglalkozik vele. Most jelent meg kötete, de még nem érkezett meg.

A találkozó délutánján 25–30 ember jön össze. Ez már közönségnek számít. Néhány volt szomszéd, egy-két iskolatárs, valamint kíváncsi irodalomkedvelők. A meghirdetett időben megjelenik a költő. Jó ötvenes, alacsony, erősen kopaszodó-öszülő, szemüveges férfi. Vele jött felesége, egy kísérő, újságíró, fotós. Együtt a stáb.

Indul a műsor. A pesti kísérő felvezeti a beszélgetést. Rosszul beszél, hosszán, fellengzősen. Róla már majdnem mindent tudunk, amikor a költőről még szinte semmit. Beleviszi a vendéget a héber irodalom három-ezer évének taglalásába, ami aztán végképp senkit sem érdekelt. Jáoz-Kest is érzi, végül jó érzékkel félbeszakítja partnerét, s arról kezd beszélni, amire mindenki kíváncsi: származásáról, szarvasi emlékeiről, családjáról, műveiről. Rokonszenves ember. Meghatódik az emlékektől, verseivel meghatja közönségét is. Jó hangulatban ér véget a találkozó. Dedikálja a köteteket, kedves szavakat mond volt osztálytársának (kölcsonösen nem ismerik fel egymást), majd készülődik egy interjúra: a Népújság munkatársát fogadja.

A Szarvasi Krónika szerkesztőségének magánemberként jelenlévő tagja lázba jön. Nem készült riportra, sem interjúra; nem sokat várt a találkozótól. És akkor kiderül, hogy ez az ember Izrael egyik legismertebb költője, s hogy költészetének egyik ága szarvasi gyökerekből táplálkozik. Hát ki való a „Szarvasról indultam” rovatba, ha ő nem? Megszületik a „nagy ötlet”: A dedikálás kitűnő alkalom a kivitelezésre.

— **Nem akarom az idejét rabolni. Beleegyezik-e, hogy az itt hallottakat interjú formájában közöljük?** —kérdzem.

Kissé csodálkozva néz:

— Beleegyezem. De, ha van ideje, szívesen válaszolok a kérdéseire.

— **Hát ez remek!**

Rövid egyeztetés a Népújság munkatársával: fél óra múlva kezdődhet az interjú.

— **Kérem, mondjon el mindent családjáról!**

— Édesapám orvos és fogorvos volt Szarvason. Idejött hozzám egy hölgy, és azt mondta, hogy az apám a szülőorvosa volt, egy másik, hogy a fogásza. Nagyon meghatódtam. Ez azt jelenti, hogy az apám él. Egyike a legmeghatóbb dolgoknak, ahogy apámról beszéltek. Ő itt született Szarva-

son. Ruzicskay Györgynek volt az osztálytársa. Ez fantasztikus! Apám már 28 éve halott! Akkor sem volt már nagyon fiatal, amikor meghalt. És most, ahogy mesélnek róla, az az érzésem, hogy a szüleim élnek.

Mit is mondanak apámról? Már mondtam, hogy itt született, itt járt gimnáziumba. Az első világháborúban katonatiszt volt. Fogságba esett, Szibériában volt. Azt mesélte, hogy pár hónappal tovább maradt, mert leszállt a vonatról, hogy megnézzon egy obeliszket, s közben a vonat elment. Később hazajött. Orvosnak tanult külföldön, aztán itt volt fiatal orvos. Anyám szentesi születésű. Apám nagyon szerette Szarvast. Aztán jött ez a nagy tragédia, a deportálás...

— **Emlékszik valamire azokból az időkbeli?**

— Mindenre emlékszem! Nagyjából meg is írtam a dolgokat. Csak azt nem írtam meg, amivel valakit megbánthatok. Bár azt hiszem, hogy azok közül, akik rosszul viselkedtek, már a koruk miatt sincs meg senki. Volt itt annak idején egy nyilas újságíró, aki apámmal együtt járt iskolába, és akkor nagyon jó barátok voltunk. Csak később lett ilyen szélsőséges. Utána, mikor elvittek minket Szolnokra, vertek bennünket, hogy hol tettünk el valami órát vagy ékszeret. Apám azt mondta:

— Azt fogom mondani, hogy az Orosz Ivánnak adtam oda. Ezt mindenki el fogja hinni, mert tudják, hogy a barátom volt. Legalább őt is jól össze-
verik.

De erre aztán nem került sor.

— **Kedves emlékei maradtak-e Szarvasról?**

— Maradtak! Az nem létezik, hogy egyetlen rettenetes év elsötétítsen minden jót. Nekem van egy önéletrajzi regényem, melynek egy része Szarvason játszódik le. A címe az, hogy **Az útrakelt ház ablakából**. Talán ebben túl idillikusan is írom le. Számomra a Körös-part egy Paradicsomként maradt meg. Mint gyerek ott fürödtem, csónakáztam.

— **Melyik volt az a bizonyos „Emelkedő lejtő”, amit egyik verse címében is említ?**

— Az Ó-templom mellett le kellett menni. Ott volt a lejtő. Aztán volt egy fahíd, ami a Köröst meg a tavat kötötte össze. Nem találtam meg.

— **A hidat lebontották, a tavat is kezdik betemetni.**

— Évekig mondtam a feleségemnek: Meglátod, csukott szemmel is megtalálom. Aztán most eltévedtem.

— **Más emlékek?**

— A gyomai Kner Nyomda. Ez fogalom volt számomra. Nagyon szép dolgokat csináltak. Ez indított arra, hogy odakinn én is könyvkiadót létesítsek, és annak a mintájára vezessem a nővéremmel együtt. ÉKED a neve. Főleg költői munkákat adunk ki.

— **Meg lehet ebből élni?**

— Nézze. Ebből két család él. Megélni meg lehet, de meggazdagodni nem. Korábban gimnáziumi tanár voltam, de otthagytam. Ez szabadabb élet, könnyebb, de anyagilag nem sokkal jobb.

— **De Ön nemcsak kiadó, hanem író, költő is.**

— Igen. Megjelent eddig húsz könyvem. A lényege: költészet. Azonkívül írtam egy önéletrajzi trilógiát. Ahogy mondtam, ebben benne van Szarvas. Kicsit olyan kvázi önéletrajz. Hozzátettem bizonyos dolgokat, összevontam bizonyos dolgokat. A lényeg az volt, hogy irodalmat írjak, ne önéletrajzot. De a tények nagyjából azonosak. A nővérem azt mondja, hogy az első kötetem az teljesen önéletrajzi. Aztán írtam novellákat is. Azon kívül elég sok tanulmányt. Nagyon érdekelt a misztika, erről írtam sokat. Részem van abban, hogy az izraeli költészetben létrejött egy új áramlat. Fordítottam is. Most jelenik meg fordításaim harmadik kötete. Az első kötet: 400 év

magyar költészet, a második a mai magyar költészet, a harmadik pedig: a zsidó sors a magyar költészetben. Ebben nem csak zsidó költők vannak. Benne van Arany, Madách, Ady, Kis József, Radnóti és mások. Ez egy tematikusan összeállított kötet. Ezzel a magyar fordításokat befejeztem. Sokat foglalkozom a „kettősgyökerűséggel” is.

— **Ez mit jelent?**

— Azt, hogy az egyik gyökér a szülőföldre nyúlik, az otthoni emlékekből táplálkozik. A másik a választott hazából. Ez a kettősség határozza meg az életemet, költészetemet.

— **Az Ön helyzete meghatározható a mai héber irodalomban?**

— Azt hiszem, hogy igen. Nézze, én érettségi tétel vagyok a gimnáziumban. Én hoztam be a héber irodalomba a holocaust-témát. Van erről egy versciklusom, nincs magyarra fordítva. Tanítanak az egyetemen is, de vannak nálam népszerűbb költők is. Az én témáimat nem mindenki szereti. Mondjuk, ha egy fiú egy lánynak akar verseskötetet adni, nem az fogja érdekelni, hogy mi az a „kettősgyökér”, vagy a misztika. Sok díjat kaptam, sok barátom van, sokat támadnak is. Nem vagyok politikusként alkat, nem ebben támadnak, hanem elméleti-irodalmi síkon. Kézirataim az irodalmi múzeumban ki vannak téve, nevem ismert az irodalmi körökben.

— **Úgy tűnik, hogy a haza-csere hozta ki Önből a költőt.**

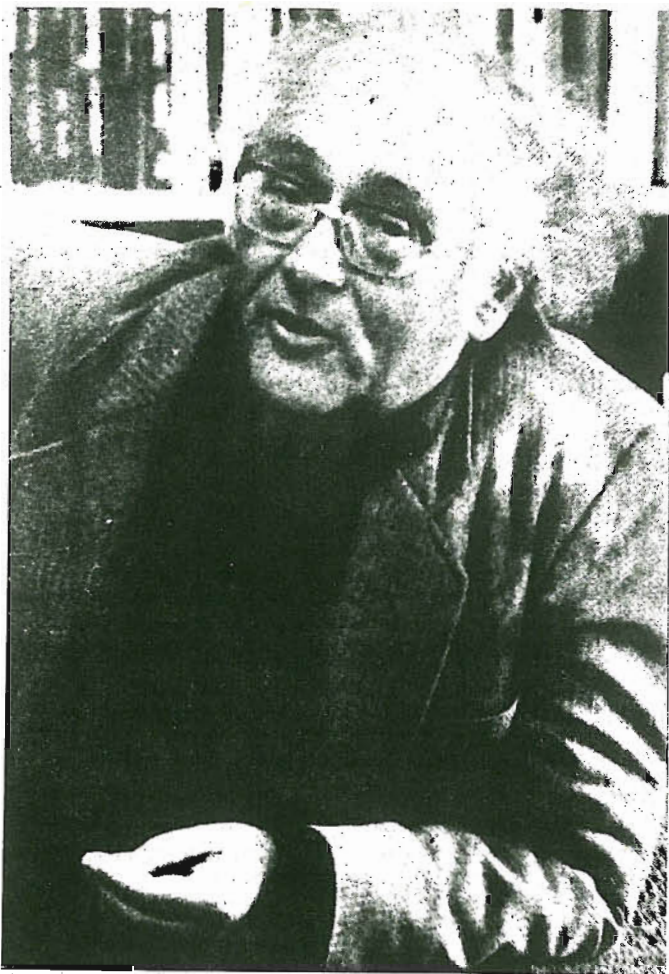
— Nem. Már gyerekkoromban itthon is írtam verseket — magyarul. A válogatott verseim kötetébe egy verset lefotóztam és beletettem. Ez a vers még Magyarországon jelent meg a Képes Figyelő című folyóiratban. Még egészen gyerek voltam, amikor közölték. Az volt a címe, hogy A gyerek és a halál. Vásárhelyi álnéven írtam, az anyám őrizte meg. Amikor meghalt, akkor visszakerült hozzám. Van egy egész füzet, amit itt írtam Szarvason. Megmondom magának, hogy amikor én kimentem, nem akartam foglalkozni ezekkel. El akartam felejteni a nyelvet. Évekig nem is gondoltam rá. Aztán hirtelen rámtört. Rámtörték az emlékek, s azokat írtam ki magamból. Aki ismer, mindenki tudja, hogy honnan származom. Fordításkötetem címe: A csodaszarvas. Mondták is a barátaim, hogy nem véletlenül választottam ezt a címet.

— **Ha ennyit foglalkozott az óhazával, miért nem tudtuk azt sem, hogy létezik?**

— Nem lehetett tudni. Mi illegálisan hagytuk el az országot, és ez nagy bűn volt. Már több mint tíz éve haza akartam látogatni, de nem kaptam meg a beutazási engedélyt. Végül Mezei András barátom segített. 1981-ben jöttem először haza, azóta már többször voltam itt.

— **Vannak-e szarvasi kapcsolatai?**

— Amikor még nem jöhöttem, beszélgettem egy ismerőssel. Ő véletlenül megemlítette, hogy Szarvasra megy. Viccesen mondtam neki, nézze meg a házunkat, írja meg, megvan-e még. Egyszer csak kaptam egy táviratot: „Szüleid háza eladó. Érdeklődjem meg a részleteket?” Megdöbbentő hatással volt rám. Aztán, amikor először jártam Szarvason, megálltam a házunk előtt. Kijött valaki, és megkérdezte, hogy idegen vagyok-e. És erre nem tudtam mit mondani. Csak annyit mondtam: „Itt éltem a szüleimmel”. Nagyon meghatódtam. Később, mikor kerestem a lejtőt, jött egy kerékpáros asszony. Kérdeztem tőle, hogy lehet ide vagy oda eljutni. Megkérdezte, ki vagyok, honnan jöttem. Erre elmondta, hogy látta a nevemet az Élet és Irodalomban, és ezt félretette. Engem ez annyira meghatott! Személyes kapcsolataim alig vannak. Korábban látogatóban voltam egy ügyvéd ismerősömmel; a feleségével együtt voltunk Bergen-Belsenben. Nagyon nehezen oldódtunk fel, nyomasztott a múlt. Ma este is elmegegyek hozzájuk.

...szívesen jövök máskor is"

Említettem már, hogy Ruzicskay Gyurka bácsi édesapámnak osztálytársa volt. Most jelentkezett egy volt osztálytársam, de már nem emlékeztem rá. Eljött a szomszéd néni, aki gyerekként ismert. Beszélgettünk a többi szomszédról. Ennél szorosabb kapcsolataim nincsenek.

— Azt hiszem, ez változni fog. Keressük azokat a Szarvasról elszármazott embereket, akikre büszkék lehetünk. Ez a beszélgetés is része e törekvéseknek. Hiszen eddig nem tudtuk, hogy van kire büszkének lennünk. — Örülök neki, és szívesen jövök máskor is.

Dr. Kutas Ferenc

110 éves a mezőtúr—szarvasi szárnyvasút

Szarvas fejlődésének történetét vizsgálva az ember önkéntelenül megállapítja, hogy a település egyik fő gondja a közlekedés helyzete volt.

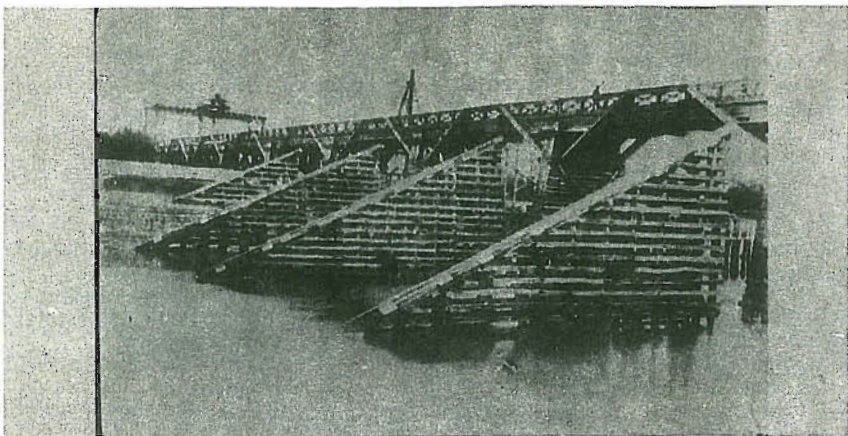
A város újratelepítése sem oldotta meg a gondot. Amikor Európában már kövezett utakkal, jó víziutakkal, esetleg vasúti közlekedéssel találkozunk, Magyarországon jelentéktelen a fejlődés ezen a téren.

Közlekedésének mai fő gondja is régi keletű. A város közepét átszelő 44-es főútvonal bonyolítja le a forgalom nagy részét, ami igen szerencsétlenül megoldás. A közúti közlekedés mellett a vasútnak lenne nagy szerepe, ha ez minden területen megfelelné a kívánalmaknak.

Hogyan is született meg a szarvasi vasút? A vasút nyomvonalának kijelölését sok esetben nem a közérdek határozta meg, hanem egyéni érdekek: egyes nagybirtokok fekvése, a fuvarosok összefogása. Így történt ez Szarvas térségében is: a fő vasútvonalból kimaradva egy kis szárnyvonal jutott a városnak. Ennek kiépítését és engedélyezését is három évtizedes küzdelem előzte meg. Erdemes szó szerint idézni dr. Neumann (Nádor) Jenő „Szarvas nagyközség története” c. művének ezzel foglalkozó részét:

„Sok hely kellene hozzá, ha fel akarnánk jegyezni a szarvasi vasút megszületésének csak a legfőbb mozzanatait is. 1856-ban kezdődött a története, amikor a békés-csanád-aradi vasúttársasággal próbálták meg nyelbeütni a vasút dolgát. Az akkor abbamaradt kísérletezések fonalát 1862-ben vették újra fel, s a községnek 1867—1870-ki jegyzőkönyvei tele vannak a különféle konzorciumokkal való tárgyalásokkal és egyezségekkel. 1865-ben az ügyet Trefort Ágost vette a kezébe s az ő vezetése alatt ment már bele a község 1869-ben abba, hogy Mezőtúrt Szarvassal egysínű vasúttal kössék össze. Az ilyen típusú vasutak akkoriban kezdtek itt-ott divatba jönni, de sehol sem váltak be. Az egyetlen sinre a lokomotív a közepén levő vezető kerékkel nehezedett s a két oldalt az egyensúly fenntartása végett alkalmazott kerekek fa-, vagy kőpályán futottak.

Az egysínű vasút felépítésére a község a vállalkozókkal már meg is kötötte a szerződést, amikor egyszerre Kern Jakab és Társa pesti vállalkozóktól ajánlat érkezett, hogy ugyanilyen feltételek mellett ők két sínű vasút felépítésére vállalkoznak. Az ajánlat kecsegtető s az egy sínű vállalat társulattal a szerződés a vármegye által jóváhagyva még nem volt. Mégis kompromittáló lett volna a szerződést újabb ajánlatra egyszerűen szétépíteni. A községnek ezen nehéz helyzetéről azonban néhány megyebizottsági tag értesülést szerzett. Ezek aztán, mint független polgárok, oda működtek a júl. 5-ki megyebizottsági gyűlésen, hogy az a községet felhatalmazta, hogy júl. 25-ig leszerződjön a Kern és Társa céggel. E határozathoz képest a község azonnal felhívta Kernéket, hogy a szerződés megkötése végett mielőbb küldjenek kiküldötteket. S most az a válasz érkezett tőlük, hogy hat heti halasztást kérnek, mert jobban meg akarják gondolni a dolgot. Ez a lépésük azt árulta el, hogy közbelépésük komolyság nélküli s csak oda irányuló törekvés volt, hogy az egy sínű vasút vállalkozóival az egyezés — nem tudni mi okból — megsemmisíthessék.

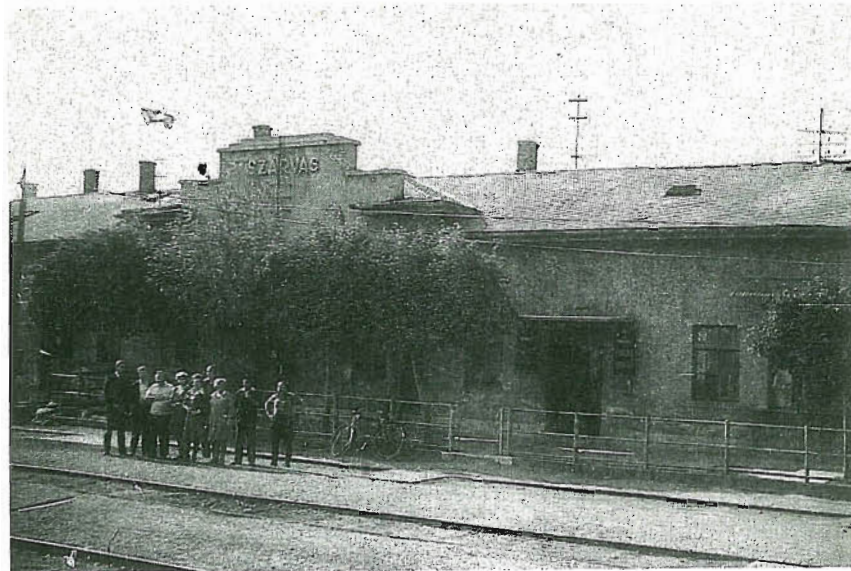
A vasúti fahíd a Hármas-Körösön 1925-ben

A községnek csak szerencséje volt, hogy Kernék közbelépése így meg-
hiúsította az egy sínű vasútnak nem életre való eszméjét. A képviselőtes-
tület azonban, afeletti végső elkeseredésében, hogy Szarvasnak sehogyan sem
sikerül vasúthoz jutnia, 1875-ben még az egysínűnél is kezdetlegesebb vas-
út építésére szánta magát: Jancsovics István indítványára a mezőtúr-szarvasi
országot mentén építendő lóvonatú vaspálya felállítását határozta el.
Ennek a sinei fából lettek volna, felül vaslemezzel burkolva. A terv tar-
totta magát az 1875–1876-ki években.

Végre 1877-ben a Tiszavidéki vasút igazgatóságával kezdtek tárgyalá-
sokat. A község garanciát vállalt akként, hogy az építéshez beruházandó
maximális 500 000. frt. tőke után való 7%-os kamatokat 33 éven át évi 35 000
frtban biztosítja, vagyis azon esetre, ha a vasút tiszta jövedelme évenként
a beruházott építési tőkének 35 000 frtra rugó kamatait és törlesztési rész-
leteit nem fedezné, a hiányoknak minden körülmények közt való fizetésére
kötelezte magát. Ezen az alapon a szerződés 1878. ápr. 16-án létrejött, s a
vasút felépült.

Az iyenformán három évtizedes küzdelem árán létesült mezőtúr-
szarvasi vasút ünnepség keretében 1880. tavaszán nyílt meg. Ezrekre menő
nép jelenlétében futott be először, fellobogózva és virágokkal feldíszítve,
a Halesz-ban ma is meglévő állomásra. Nagy ünnep volt, mert a születést
hosszú vajúdás előzte meg. Gúnyolódtak is a csabaiak:

Megesett a nagy csuda
Szarvasnak van vasútja;
A kis gőzös egy szuszra
Elmegy Túrra meg vissza.
Már ez osztán nem tréfa!
Nem messze van ide Túr;
Hová utazik az úr?
Nem messzire csak Túrra,
Onnan aztán meg vissza.
Már ez osztán nem tréfa!

A vasútállomás második épülete (1920–1979)

A Mezőtúr-Szarvas közötti vasútvonal engedélyezésére az 1879. évi áp-
rilis 6-án kihirdetett X. törvénycikkben került sor. Az engedély a műkö-
désre vonatkozóan nagyon részletes és pontos előírásokat tartalmaz.

A Mezőtúr-Szarvas vasút folytatásaként 1893-ban nyílt meg a békés-
csanádi vasút-társaság Szarvas-Mezőhegyes közötti szakasza. Erről a Ma-
gyar Kereskedők Könyvtára 3. kötetében a 65. oldalon a következőket ol-
vashatjuk: „Budapestről—Aradon át Tövisig... a Berettyó és a Körös csa-
vargó partjai közelében Mezőtúrra érünk... innen délre ágazik el a vonal
Mezőhegyesig...”

Amint ezen a mellékvonalon Mezőtúrt elhagyjuk, Pusztabánréve állomás
mellett keresztül megyünk Jásznagykunszolnok és Békés határát jelző Kö-
rösön, azután Szarvasra érünk. Ez a 27 000 lakosú nagyközség a Körös
egyik dél felé forduló nagy kanyarulatánál fekszik...

A Dögöspusztá mocsarainak kelet-nyugat csapásából még szépen látható,
hogy erre a Tiszának egykoron valami mellékfolyója hömpölyöghetett. E
helyt a talaj tengerszint magassága csak 82 m. Itt van a Kisszénás állomás,
ahonnan Nagykondorosra 6 km. hosszú szárnyvonal épült...”

Találkozunk Szarvast érintő, de sajnos meg nem valósult vasútépítési
tervekkel is, ilyenek:

1. Tiszaug—Kunszentmárton—Szarvas
2. Szarvas—Fábiánsebestyén—Hódmezővásárhely
3. Kunszentmárton—Szarvas—Gyoma

A vasútépítés során létre kellett hozni néhány nélkülözhetetlen épít-
ményt. Ezek egyike a Körös folyón átívelő vasúti híd. Az első fahíd volt,
és 1879-ben épült, majd felrobbantották és 1919-ben állították helyre. 1925-
ben a fahidat lebontották és ekkor épült az acélszerkezetes híd. A máso-

A mezőtúr-szarvasi másodrendű vasút engedélyokmánya.

1. §.

A tiszavidéki vaspálya-társaság jogot nyer, egy a vaspályája mezőtúri állomásától Szarvasig vezető másodrendű mozdonyvasút építésére és üzemeltetésére.

2. §.

Az engedélyes társulat az engedélyezett pálya építésénél és üzemeltetésénél köteles jelen engedélyokirat tartalmához, továbbá a közmunka- és közlekedési miniszter által 1868. évi április 20-án 4973. szám alatt kibocsátott, és az országgyűlés által jóváhagyott ideiglenes vasutengedélyezési szabályhoz, valamint az 1878. évi XX. t. cz. által beczikkelyezett vám- és kereskedelmi szövetség VIII. cikkében ideiglenesen elfogadott vasúti üzemrendhez, mennyiben az a jelen engedélyokmány tartalma, valamint függeléke folytán módosítást nem szenved, mindaddig alkalmazkodni, míg ezen ideiglenes szabályok helyett a hazai törvényhozás által hozandó újabb törvények és a kormány által kibocsátandó rendelkezések életbe nem lépnek, melyekhez, valamint az azok behozataláig a fennálló szabályokon, a magyar kormány által teendő minden változtatásokhoz is alkalmazkodni és azoknak feltétlenül hódolni tartozik.

X. TÖRVÉNYCZIKK

a mezőtúr-szarvasi másodrendű vasút kiépítéséről.

(Szentesítést nyert 1879. évi április-hó 6-án. Kihirdettetett az országgyűlés mindkét házában 1879. évi április-hó 7-én.)

1. §.

A tiszavidéki vasút mezőtúri állomásától Szarvas városáig vezetendő másodrangú vasút kiépítése tárgyában előterjesztett engedélyokmány jóváhagyatván, beczikkelyezettetik.

2. §.

E törvény kihirdetése napján lép életbe s végrehajtásával a közmunka- s közlekedési és a pénzügyminiszter bizatnak meg.

A vasútállomás új épülete (1981—)

dik világháború során a híd megrongálódott, helyreállítására 1948-ban került sor. 1980-an korszerűsítették és súlykorlátozás nélküli híddá építették át.

Az idők folyamán négy állomásépületet építettek: Az első még indóház volt és csak a szájhagyományok alapján ismert, hogy a mai 44-es számú közút közelében volt és az első világháborúig üzemelt. A második majdnem a maival azonos helyen 1920-as évek elejétől 1979-ig üzemelt. 1979-től 1981-ig egy ideiglenes faházban működött, 1981. január 15-től működik a jelenlegi korszerű épületben.

Forgalmi adatok

A vasúti pálya II. rangú, súlykorlátozású mellékvonal átépítésére 1978-80 között került sor korlátozás nélkül. Az átépítéssel lehetővé vált a legnagyobb tengelyterhelésű mozdonyok és teherkocsik közlekedése is. Megengedett sebességek:

személyszállításnál: 60 km/óra
teherforgalomnál: 40 km/óra

A személyforgalomban évek óta nincsen változás, majdnemhogy egy szinten van. Ami itt szembeötöl az a minőségi változás.

Teherforgalmi adatoknál tapasztalható, hogy az átépítés milyen előnyökkel járt. A teherkocsik száma lényegesen csökkent és mégis növekedett a forgalmazott áru mennyisége.

1969—1973 évek között átlag 11,000 teherkocsi/200 000 tonna áru.
1985—1989 évek között átlag 6 000 teherkocsi/210 000 tonna áru.

7810. sz. póstavonat.

Távolság kilométerekben	Állomások	A bejárat iránya	Menetidő		Érke- zés		Tartózkodás		Indu- lás		Találkozik számi vonattal	Legrovidebb menetidő	Fékszázalék
			perc	óra	perc	óra	perc	óra	perc				
	Mezőtúr		—	—	—	—	3	25	7835			—	
11.4	Pusztabánréve m. r. h.		24	—	—	×	3	49	—			24	
3.0	Halásztelek m. h.		8	—	—	×	3	57	—			8	
5.7	Szarvas	↓	11	4	08	10	4	18	7811			11	
4.5	Sírató m. h.		13	—	—	×	4	31	—			13	
3.3	Csabacsüd községháza m.h.		8	—	—	×	4	39	—			8	
1.2	Csabacsüd	↓	3	4	42	1	4	43	—			3	
4.4	Nagyret m. h.		13	—	—	×	4	56	—			13	
4.8	Kisszénás	↓	9	5	05	17	5	22	7813			9	
3.6	Kiscsáko m. r. h.	↓	10	—	—	×	5	32	—			10	
4.3	Pálmátér m. r. h.	↓	11	—	—	×	5	43	—			11	
3.4	Nagyszénás	↓	10	5	53	3	5	56	7815			10	
2.5	Székácsmajori kit. r.h.		9	—	—	×	6	05	—			9	15
0.1	Székácsmajor f. m. h.		2	—	—	×	6	07	—			2	14
0.2	Mária kitérő r. h.		2	—	—	×	6	09	—			2	
3.0	Pusztaszenttornyos fmb		7	—	—	×	6	16	—			7	
1.9	Szentetornyal községház m.h.		5	—	—	×	6	21	—			5	
4.9	Orosháza	↓	9	6	30	15	6	45	7817			9	
4.2	Bogárczó m. h.		12	—	—	×	6	57	—			12	
5.0	Kardoskut	↓	11	—	—	×	7	08	—			11	
4.2	Gyulamező m. r. h.		10	—	—	×	7	18	—			10	
2.9	Melindamajor r. h.		7	—	—	×	7	25	—			7	
3.3	Tótkomlós	↓	8	7	33	12	7	45	7819			8	
5.0	Nagymajláth m. r. h.		12	—	—	×	7	57	—			12	
1.2	Ambrózfalva m. h.		6	—	—	×	8	03	—			6	
3.7	Pitvaros	↓	9	8	12	1	8	13	—			9	
5.4	Mezőhegyes	↓	14	8	27	—	—	—	7821			14	
97.1	Menetidő: 4 óra 03 perc.		Tartózkodás: 0 óra 59 perc.		Menettartam: 5 óra 02 perc.								

Az állomás vágányainak száma: 5, ebből a I. és V. rakodóvágány, a II., III. és IV. forgalmi. A felsoroltakon kívül még három iparvágánnyal rendelkezik.

Az idők folyamán a következő állomásfőnökök dolgoztak Szarvason: 1914-ig nincs adat. 1914-től Liszikai Gyula, Krajtsovits (Karcasai) János, Kellényi Ödön, Molnár József (1946—68), Sztroközi József (1968—1973), Földesi Lajos (1973—).

Az állomás dolgozói: 1915-ben: (Az első hozzáférhető adat: Magyar Vasutas Szaknaptár: 1915. 490. old.)

Állomásfőnök: Liszikai Gyula
Teherpénztárnokok: Franjic Iván, Molnár Mihály
Állomásfelügyelők: Kutni András, Lukács Gyula, Hartyáni Ferenc
Állomás málházó: Balázs György
Értesítő: Megyeri János
Váltókezelők: Jakovits Mihály, Molnár István

A szájhagyomány szerint Liszikai Gyula, aki 1914 óta volt az állomás főnöke a jelenlegi Ó-templom mögött lakott saját villájában. Fehér kesztyűben, saját hintóján járt szolgálatba.

Szarvas állomás dolgozói 1990. január 1-jén:

Állomásfőnök: Földesi Lajos
Kereskedelmi hivatalnok: Kugyelka Pál
Árupénztáros: Tóth Katalin
Személypénztárosok: Laukó Pálné, Medvegy Andrásné
Raktárnokok: Istenes Jánosné, Kerekes Józsefné, Lisznyai Sándor
Forgalmi szolgálattevők: Tóth János, Laukó Ágnes, Frankó Attila, Ruzsinszki Szabolcs
Váltókezelők: Bai Jenő, Gyurcsik János, Haliczki Pál, Szvetkovics József, Tónya Sándor
Málházók: Klimaj Pál, Kerekes József, Száraz Sándor, Sándor János
Takarítónők: Bagi Andrásné, Szabegyinszki Mihályné.
Irányító főhatósága: a MÁV Szeegdi Vasútigazgatósága.

Felhasznált irodalom:

- Dr. Neumann Jenő: Szarvas nagyközség története; Szarvas, 1922
- Magyar Kereskedők Könyvtára 1904. III. kötet
- Magyar Vasutas Szaknaptár 1915.
- Vasutasok és Hajósok Címtára 1925 és 1929.
- Magyar Vasúti Közlekedési Sematizmus 1938.

Megjegyzés:

A forrásanyag válogatásáért köszönet illeti Engi József MÁV mérnök-főtanácsost, az Országos Vasúthistoriai Bizottság tagját.

Pruzsinszky József — Eötvös József jakobinus nevelője
Halálának 160. évfordulójára

A magyar neveléstörténet meglehetősen szűkszavúan bánik **Pruzsinszky József** (1767—1830) életének méltatásával. Igaz, nem volt főszereplője korának. Nevéhez, munkásságához nem fűződnek hatalmas tettek, írásművek. „Csak” ember volt, jakobinus mártír, tanító és házi nevelő. Olyan epizód-szereplője ő korának, aki nélkül szegényebb lenne a jakobinusok története, egy jellemző vonással homályosabb **Tessedik Sámuel** munkássága, és több árnyalattal szegényebb **br. Eötvös József** személyisége, társadalomszemlélete, alkotó munkája.

A Pedagógiai Lexikon mindösze három sorban méltatja életét. A Magyar Életrajzi Lexikon már bővebben — bár még mindig igen hézagosan — ír róla: A magyar jakobinus mozgalom résztvevője. A pesti egyetem joghallgatója, a magyar jakobinus mozgalomban való részvételéért 1795-ben háromévi börtönre ítélik. Kiszabadulva előbb uradalmi prefektus, majd Eötvös József nevelője. A francia forradalom eszmevilágában gyökerező politikai és társadalmi nézetei nagy hatással voltak tanítványára.

Pruzsinszky József életében azonban sokkal több és izgalmasabb, jelentőségében is nagyobb dolgok történtek. **Kazinczy Ferenc** szerint 1769-ben született, Debrőn. Ugyanő így jellemzi: „**Pruzsinszky peckes, rideg, kevésszavú, mogorva, de őszinte egyéniség**” volt. **Szentmarjai** szerint a Szabadság és Egyenlőség Társaság tagja. A jakobinus mozgalomban **Verhovszky Sámuel** szervezi be. A tőle kapott „**francia kátét**” hazavitté, sőt továbbadta. Ezért ügyései vád alá helyezték. S „**a társulat tagjának talál-tatván**”, **Szent István II.** Törvénykönyve 51. fejezete, valamint az 1715. évi 7. és 1791. évi 51. tc. alapján „**fel ségsértés és hűtlenség vádjával**” marasztalták el. Háromévi börtönbüntetéssel sújtották.

1795. szeptember második felében **Kazinczyt** és **Pruzsinszkyt** — **Lackovits, Rosty, Brehm, Lukács, Verhovszky, Szlávy, Baranyay, Makk, Uza, Újvölgyi** és mások társaságában útnak indították Brünnebe. A nehéz gyalogút után a spielbergi várbörtön kapui bezáródtak mögöttük. „**Mélyen fekvő, penészes, büzhödtt cellákban helyeztetek el, undorító eledelt kaptak**” — írja **Fraknói Vilmos** (1880). 1796. január végén a foglyokat átszállították a Brünn (Brno) közelében fekvő obroviczi fegyházba. Később a grácsi foglyok is csatlakoztak hozzájuk. A folyosón itt is „**katonadrök**” járkáltak, nyugtalanítva a foglyokat. **Pruzsinszky** 1798 májusában szabadult. (Kazinczyékat ekkor átvitték Kufstein várába.)

Pruzsinszky József kiszabadulása után kerül szorosabb kapcsolatba **Tessedik Sámuel** szarvasi lelkész-pedagógussal. Először ugyan a jurátussággal próbálkozik. A kancellária szerint azonban **Pruzsinszkyban** már „**nem nagyon lehet bízni**”. Következésképpen ügyvédi vizsgát sem tehet. Egyetlen biztos támasza és támogatója: **Tessedik Sámuel!** Az ő védelme alatt él és tanul **Szarvason** két évig (1798. májusától 1800. májusáig). Nem tudjuk pontosan a **Tessedik-Pruzsinszky** összeköttetés létrejöttének körülményeit. De minden valószínűség szerint az út: **Hajnóczyn** és **Verhovszkyn keresztül vezet Tessedikhez.** Ezt a feltételezést megerősíti **Süle Sándor** is:

Báró Eötvös József

„Nincsenek biztos adataink, de odakerülésének némely előzményei **Hajnóczyhoz** vezetnek.”

Tessedik — a jakobinus mozgalom és áldozatai iránt érzett rokonszenvének meggyőző bizonyítékaként — minden kockázatot vállal **Pruzsinszky**-ért. Teljes megértéssel és szeretettel egyengeti „a börtönviselt, feleségvesztett, kettétört pályájú ifjú életútját”. Tanulmányaihoz **Festetics Györgytől** kér ösztöndíjat; később **Pruzsinszky** „**szép talentumaihoz illendő hivatalt**”.

Pruzsinszky érdekében **Tessedik** több levelet vált **Festeticcsel.** Az 1800. február 15-én kelt javaslatában így méltatja a megbűnhődött, ifjú jakobinust: „**A szarvasi institutumban lévő húsz ifjak közt mind tudományára, mind izlésére, mind erkölceire nézve az első polcot érdemi.** S ugyanezen szép tulajdonságai vitték őt annyira, hogy a kaszai akadémiában a professzorságot megnyerte volna, hanem ha ama szerencsétlen történet nem érte volna.” Ezzel a **jakobinus** összeesküvése utal **Tessedik.** „**Keszthelyre is, azon egy esztendőre, mely neki Szarvason még hátra van örömet eljőnne, hogy az uraság dolgainak menetelét közelebről megismerni tanulhatná...** De egy olyan huszonkilenc esztendő embernek, ki inkább már foglalatostokodni, mintsem a praelektiót (előadásokat) hallgatni kívánna, három esztendeig mulatni nagyon terhes lenne!” **Tessedik** jóhiszeműen utal **Pruzsinszky** politikai priuszára. Mintegy bátorításként megemlíti, nyugodtan és bizalommal fogadhatja **Festetics** a tehetséges ifjút. A hasonló váddal üldözöttek (pl. **Bujanovits, Batsányi**) bizonyos hivatalokra már „**applikáltattak**” — azaz alkalmazták őket. **Festetics** kicsit bizonytalan. Kis ideig vár. Végül is hitelt ad **Tessedik** ajánlatának. Hetvenöt forintot küld **Pruzsinszky**-nak, a **Keszthelyre** való utazás költségeire.

Tessedik tehát elérte célját. Hathatósan segítette Pruzsinszkyt, Hajnóczy József patronáltját és követőjét. Szárnyakat adott az üldözött, a börtönből szabadult jakobinus ifjúnak. 1800. április 16-án kelt egy másik levele, amelyben „Tessedik Sámuel prédikátor úr Pruzsinszky urat azzal a bizalommal bocsátja Önagyságához, hogy az, Önagyságánál, az ő szép talentumához illendő hivatalt nyervén, bizonyosan maga magát fogja ajánlani”. Később Tessedik Pruzsinszky egyik kéziratot tanulmányát küldi Festeticshez. Szándéka — Pruzsinszky sorsának jóra fordítása érdekében — „hogy abból is azon ifjúnak talentumát méltóztasson Önagysága általlátni”

Festetics megértette Tessedik törekvését. „Átallátta” Pruzsinszky helyzetét. Ugyanis 1800. május közepétől Pruzsinszky már Keszthelyen munkálkodik.

Előbb **Pethe Ferenc** előadásait hallgatja. De Festetics intézkedésére — bizonyára megnyeri tetszését a szarvasi képzettségű férfi — már ez év augusztus elején átveszi mesterétől a harmadéves gazdatiszthallgatók „urbáriális útmutatásainak és instrukcióinak oktatását, és a másodéveseknek pedig akkortól technológiát tanított”. Valószínűleg 1807-ig áll Festetics szolgálatában. Az uradalom területén különböző munkakörökben dolgozik. Majd a Tiszántúlra kerül (Sárospatak, Regéc).

Megemlítjük, hogy a hányattatott ember, „a komor, mogorva vén sas”: Pruzsinszky, 1825-től (hat éven át) az ifjú br. Eötvös József házi nevelője. Erre azért is kitértünk, mert Pruzsinszky révén a jakobinus mozgalom hiteles története (s talán Tessedik hatása is) áramlik Eötvös felé.

Pruzsinszky — **Voltaire** és **Rousseau** nevelési elveit követve — olykor megdöbbséget okozhat. Egy alkalommal — miként **Falk Miksa** feljegyzi — a Vérmezőn Eötvössel sétálva — egy emlékezetes helyen — így tudatosítja a magyar jakobinus mártírok tragikus sorsát: „**Itt őt becsületes magyar hazafi lett kivégezve.** Senki nem állított nekik emléket, hanem a népek lábai akaratlanul is keresztet tapostak a földbe. **Majd eljő az az idő, mikor ezek az emberek is emléket fognak kapni;** de ez az emlék egy akasztófából fog állni, és azon fel fogják mind akasztani az efféle embereket, amilyen egykor majd belőled is lesz”. Amint a szenvedélyes sorokból érezhető, az ötvenedik évén már jóval túlevő — a Tessedik által egykor talpraállított — Pruzsinszkyban szinte semmit sem haloványodtak a jakobinus eszmék. Sőt, maradandó hatást gyakorolt neveltjére is. Tudjuk, hogy őszinte szókimondásait, a kemény társadalombírálatot Eötvös is átvette tőle.

Tessedik és Pruzsinszky tényleges kapcsolatával azért foglalkozunk kissé részletesebben, mert Verhovszky Sámuel, de még inkább Pruzsinszky József életének idézett adalékaival kétséget kizáróan bizonyítható Tessedik szimpátiája a jakobinus mozgalom iránt.

Tessedik tudta, hogy **Pruzsinszky elítélt — és meggyőződéses — jakobinus!** Mégis — vagy talán éppen ezért, és Hajnóczy emlékére való tekintettel — istápolta, segítette őt. Tézisünket alátámasztják a tények. Nevezetesen: Tessediknek Hajnóczyval fenntartott rokoni kapcsolata, valamint általa Pruzsinszky feltétlen bizalma Tessedik iránt, illetve Tessedik bátor kiállása mellette. Pruzsinszky következetes patronálása feltétlenül növeli hipotézisünk valószínűségét.

Eötvös József irodalmi munkásságában is emléket állít Pruzsinszky Józsefnek. **Sőtér István „Eötvös József”** c. monográfiájában kifejti, hogy a reformkor nagy kritikai realista: „**A falu jegyzője**” c. regényének főszereplőjét: **Tengelyi Jónást** Pruzsinszkyról mintázza. Volt kedves nevelőjének több vonását beolvastja regényhőse jellemébe, magatartásába. Tengelyi is a jogi pályán kezd, de nem tud komoly eredményt elérni. Utána gazdatiszti

állást vállal „egy szabadelvű nagyságos úrnál”, mint Pruzsinszky Festetics Györgynél.

Ilyen értelemben tehát Pruzsinszky egy életre szóló élményforrást jelent Eötvös Józsefnek. A csaknem komor nevelő magyarázatai „**valódi haza és népszerűtetet ültettek lelkébe; meggyűlöltettek vele mindennemű, akár felülről, akár alulról működő zsarnokságot, minden szolgaságot és megalakuvást**”. Továbbá mindvégig hatást tett Eötvösre Pruzsinszky azáltal, ahogyan a klasszikusokat magyarázta; a filozófia szofisztikus ügyeskedései helyett **Livius** nemes előadásával s **Tacitus** fenséges gyűlöletével foglalkoztatta, miközben saját korukra vonatkozó célzásokkal kísérte magávalragadó magyarázatait.

A már növekvő ifjút, az estélyekre járogató Eötvöst, nevelője következetesen egyedül hagyta ilyenkor. Hazaérkezéskor azonban mindig megvárta; az est minden mozzanatáról beszámoltatta. Ilyenkor nem mulasztotta el, hogy „**minden alkalommal az abban részt vett társaságnak felületességét, ürességét ne ostorozza**”. Ilyen és hasonló őszinteség, nevelés, társadalmi értékítélet emelhetett többek között a fiatal Eötvös Józsefet — Pruzsinszky József neveltjét — a reformkor, a szabadságharc és a kiegyezés legnagyobb egyéniségei közé.

A hálás tanítvány — **Falk Miksa** szerint — „**utolsó lehelletéig barátságos és hálás indulattal emlékezett meg mindig e nevelőjéről**”.

Tessedik és Szarvas okán illő és méltányos dolog, hogy mi, Békés megyeiek, méltó tisztelettel övezzük emlékét.

Irodalom

Fraknói Vilmos: Martinovics és társai összeesküvése. Bp., 1880.

Falk Miksa: Kor- és jellemrajzok. Bp., 1903.

Benda Kálmán: A magyar jakobinusok elleni felségsértési és hűtlenségi per iratai. Bp., 1952.

Süle Sándor: Egy jakobinus pedagógus, Pruzsinszky József. Bp., 1965.

Tóth Lajos: Tessedik Sámuel kapcsolata a jakobinus mozgalom vezetőivel. In: Tanulmányok a magyar nevelésügy XVII—XX. századi történetéből. Akadémiai Kiadó, Bp., 1980.

Megjegyzés:

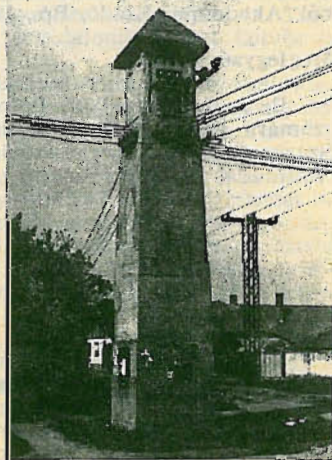
Ez az írás dr. Tóth Lajos hagyatékában maradt, a Szarvasi Krónika számára készült utolsó tanulmány. Ennek közlésével búcsúzik végleg a Szarvasi Krónika szerkesztőbizottsága a lap alapítójától.

A szarvasi közvilágítás múltjáról

A helytörténeti irodalom szerint Szarvason az 1850-es években csupán a Körös mellett álló községháza előtt világított éjszakánként egyetlen méces. Az is főként azért, hogy a lakosok könnyebben találják meg az ott tartózkodó éjjeliőröket. Az első petróleumlámpások az 1870-es években jelentek meg a község néhány utcájában. Számuk 1876-ban 42 volt, 1881-ben 49, 1887-ben 67. Az utóbbiak nagy része a főutcán állt. Azért itt, hogy az esti és a reggeli órákban a vonathoz igyekvők zavartalanul jussanak el az indóházhoz — azaz a vasútállomáshoz. A lámpák október közepétől április végéig világítottak. Az ehhez szükséges közel 10 tonna petróleumot a község költségén helyi kereskedők szerezték be. Gyűjtásukat, oltásukat és karbantartásukat szerződéses bádogosok vagy kereskedők látták el.

A századforduló éveiben Szarvas néhány középületében is petróleumlámpákat használtak: pl. a községházán, a főszolgabírói hivatalban, a postaépületben és időnként a nyári színparkban. Ezt a megoldást az acetilénvel való világítás váltotta fel 1906-ban. A község központjában ekkor gázfejlesztő telepet létesítettek. Ebben karbidból acetilént állítottak elő, és azt csőhálózaton keresztül juttatták el az előbb említett felhasználási helyekre. Az utcai petróleumlámpások viszont még néhány évig fennmaradtak.

A villanyvilágítás megvalósításával 1908-ban kezdtek határozottabban foglalkozni Szarvason. Ekkor még önálló szarvasi áramfejlesztő telep létrehozását latolgatták. Mivel ez a megoldás — a magas befektetési, fenn-

A tervezett, és egy ma is álló — használaton kívüli — transzformátorház

tartási és üzemeltetési költségek, valamint a várhatóan kevés számú fogyasztó miatt — nem látszott gazdaságosnak, az áramszolgáltatásról 1909-től tárgyalásokat folytattak a már működő hódmezővásárhelyi, orosházi és mezőtúri telepekkel. Ezek közül idővel a Mezőtúrról történő árambeszerzés bizonyult a legkedvezőbbnek.

A mezőtúri és a szarvasi előjáróság között 1912-ben szerződés jött létre Szarvas villamosításáról. Ennek értelmében a Szarvas község határáig húzódo 18,8 km hosszúságú nagyfeszültségű távvezeték a mezőtúri tanács építette, a 4,6 km hosszúságú belterületi elosztó távvezeték, a nyolc transzformátorházat (képeinken), a 36 km hosszúságú kisfeszültségű hálózatot, az utcai lámpásokat és a villanyirodát (képünkön) pedig Szarvas község létesítette. A munkálatok a budapesti Siemens Schuckert Villamossági Művek Rt. tervei alapján és szakmai irányítása mellett valósultak meg 1913-ban. **A községben ekkor gyulladt ki a villanyfény.** A berendezés karbantartását és az áramdíjak beszedését Szarvas község látta el. A szakmai vezetésként Garay János végezte 1920-tól 1961-ig.

Az első években a községben csupán éjszaka volt áramszolgáltatás. A helyi ipari üzemek alacsony száma, valamint a háztartások elenyésző fogyasztása miatt ugyanis a nappali szolgáltatás nem lett volna gazdaságos. Az összes fogyasztók száma 1913-ban 267 volt. A közvilágítást ekkor 400 fémszálas izzó szolgálta. Ebből 200 izzó egész éjszakán keresztül világított, 200 pedig éjjelig. A kapcsolást szerelők végezték oly módon, hogy esténként bejárták a nyolc transzformátorállomást, és valamennyi közvilágítási égőt bekapcsolták. Éjjelkor a fél-éjszakai égőket kikapcsolták, virradatkor pedig az egész-éjszakaiakat.

A szarvasi villanyvilágítás további történetéhez tartozik az, hogy az első világháború utolsó évében a község belterületén 2,7 tonna vörösréz vezetékkel le kellett szerelni és hadi célokra átadni. Ezt követően a villanyvilágítás 1926-ig szünetelt. Az új hálózat felszerelésére ugyanis csak ekkor kerülhetett sor. Kisebbségi nehézségeket okozott az, hogy a második világháború végéig a Mezőtúr–Szarvas közötti távvezeték megrongálódott, a helyi hálózat viszont alig károsodott. A vezetékek helyreállítása után a villanyfény 1945 júniusában gyulladt ki ismét Szarvason.

Az avarokról

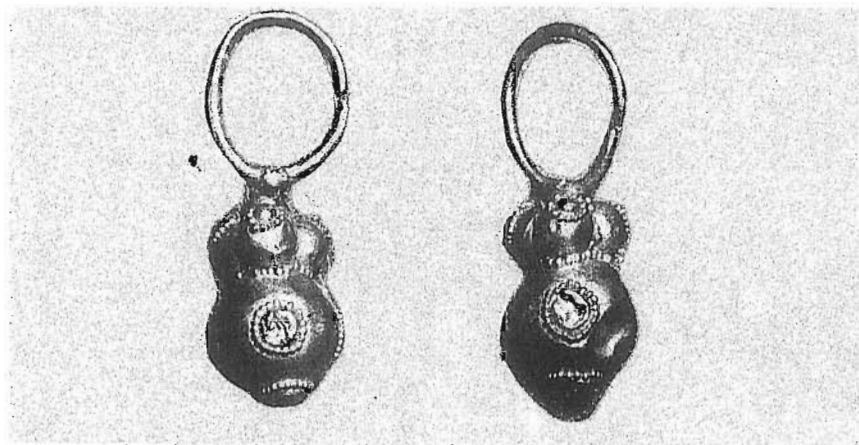
A volt szarvasi járás területén végzett topográfiai munka során megközelítően 300 avar település helyét lehetett megállapítani felszíni nyomok alapján. A telepek csoportokat, lazán összefüggő faluszerű települési egységeket alkottak. A régészeti topográfiai munka során zömében felszíni leletekre támaszkodhattunk, ezért a nagyobb egységen belüli teleprészek korát nem lehet meghatározni. Nem lehet tudni, hogy egy időben, vagy különböző, rövidebb időszakokban voltak-e lakottak. Közvetlen Szarvas város határában közel 60 ilyen avar telepre utaló nyomot találtunk; mivel telepásatások nem voltak, a korszakot kénytelen-kelletlen az eddig feltárt néhány temetőn keresztül tudjuk nagyobb mélységben megismerni.

Kik voltak az avarok? Az avar népnév összefoglaló név: a több mint 200 évig fennálló birodalom kereteibe számos kisebb népcsoport tartozott, melyek régészeti leletanyagát jelenlegi tudásunk alapján nem tudjuk kellőképpen elkülöníteni. Az igen kevert képet tovább bonyolítja az a tény is, hogy az avar állam léte alatt újabb és újabb keletről történt bevándorlással is számolnunk kell.

Az írott és a régészeti forrásokat összehangoltan megszólaltató kutatás számára már meglehetősen világossá vált, hogy az Európába szakadt avarok két egymással rokon ágból olvadtak össze: belső-ázsiai illetve közép-ázsiai származásukat a régészeti adatok is tükrözik.

A Belső-Ázsiából a Kárpát-medencébe irányuló, rendkívül rövid ideig tartó (552—568) vándorútjuk végén az avarok Baján kagán (az avarok Attilára emlékeztető nagy fejedelme) vezetésével hont foglaltak itt. Baján és utódai avarjainak régészeti hagyatéka 568-tól az un. kora avar korszakot jelöl. Az avar honfoglalást követő időszakra jellemzők a kevés sír-számú (5—30 sír) temetők. Ezek nyilván egy-egy nagylátartó vagy nagy-család téli szállása mellett keletkezettek. Többségük jómódú volt, az eltemetettekkel talált tárgyak ezt bizonyítják. Asszonyaik nagyméretű, díszes kivitelű, súlyos arany fülbevalókat viseltek; piramis vagy gömb alakú csüngőkkel. Szarvas közvetlen határában ilyen temetkezést eddig még nem találtunk, azonban Endrőd határában igen. Egy nagyon gazdagon eltemetett avar nő ékszerei közt volt az az arany nagygömbös csüngővel ellátott fülbevalópár, mely jelenleg a múzeum állandó kiállításában is látható (1. kép). A férfiakkal nem egyszer két lovat is eltemettek, bár a lótemetés korántsem volt szokásban valamennyi gazdag családnál. Annál általánosabb az arany- és ezüst veretes fegyveröv viselete. Ilyen rangos, fejedelmi sírokat a Körösök-vidékéről nem ismerünk; „kevésbé módos”, még a bajáni dinasztia korában élt részfejedelmek sírja lehetett megyénkben az, amelyet Kunágota határában találtak a múlt században.

A 7. század elejétől kezdenek megjelenni az állandó avar falvak és az ezekhez tartozó nagyobb sírszámú temetők. Nem ritkán több száz sírosak, ilyenek már ismertek Szarvas határából. Ezek közé tartoznak a kákai terület temetői, és közvetlen a város szélén, a Gépüzem mögötti területen feltártak, melyekben megtaláltuk e korábbi időben élt falvak embereinek temetőrészeit is. Ezek közül a legtöbb adatot szolgáltattak éppen az elmúlt

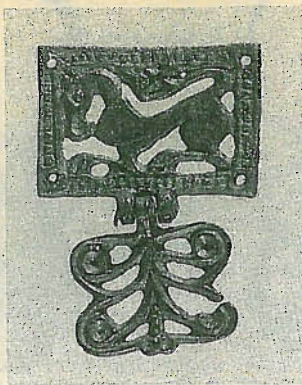
Az endrődi arany fülbevalók (A szerző felvétele)

években feltárt Szarvas-68. sz. lelőhelyként nyilvántartott Gépüzem mögötti temető, melyben 422 sír volt. Megállapítható, hogy ez olyan avar falu lehetett, melynek élete folyamatos, fennállása tartós volt. A falu helyét nem ismerjük, elképzelhető, hogy a volt Grexa-téglagyár területén feküdt, a Cigányér kanyarulatának partján.

Röviden tekintsük át, mit tudunk meg a szarvasi leletek eddigi elemzése során. A nagy temetőben találtunk olyan nagycsaládi temetkezést, ahol a családfőt minden bizonnyal ezüst veretes fegyverövvel (sajnos a korabeli sírdúlás következtében ennek csak morzsái maradtak meg), ijjal és díszes veretekkel ellátott lószerszám (kantár) sírbahelyezésével temettek el. Lovát nem temették el, itt un. jelképes lótemetéssel találkozunk, amikor csak a kengyelt, zablát és a kantárvereteket találjuk meg. Éppen ez utóbbiak formája és mintázata alapján a Szarvastól nem messze, Kunszentmártonban talált ötvös sírjából származó szerszámkészlet (különbféle fogók, kalapácsok stb.) és préselőminta alapján ennek a szarvasi sírnek a korát a 7. század elejére keltezhetjük. Talán éppen ez az ötvös készíthette a szarvasi családfőt (e falu első lakosainak vezetője) övének és lovának kantárvereteit. Természetesen ez egyelőre csak feltételezés a földrajzi közelség és a tárgyak azonos formája, mintája miatt; a lemezből préselt övdíszek előállítását az ötvössírok mesterei helyben végezték.

A családfő sírja mellett előkerült két női sírból a korszakra jellemző színes szemesgyöngyöket, ezüsből készített nagygömbös fülbevalókat és korai jellegű agyagedényeket tártunk fel. A két nő közvetlen családtag lehetett és ezek sírjában is megtaláltuk a jelképes temetésre utaló kengyel-párt és zablát.

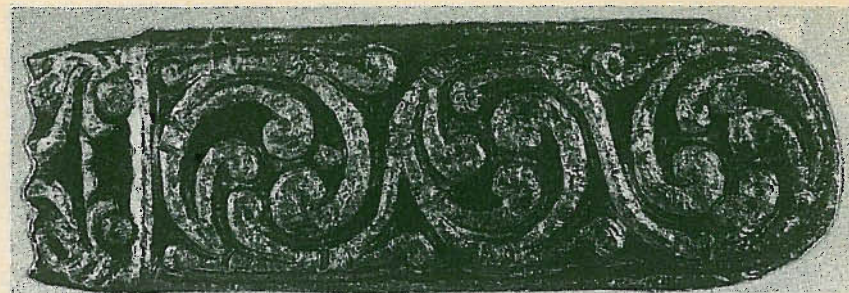
Érdekes temetési szokás az un. fülkesíros temetés, melyet a fenti sírok esetében tapasztaltunk. Nem a hagyományos függőleges falú, téglalap alakú sírgödörös. A fülkesír szerkezetét az alábbiakban lehet leírni: a sírgödört a felszínen kijelölték (ez is téglalap alakú) és megkezdték a kiásását az ÉNY-i végén, majd fokozatosan haladtak lefelé, de mindig maguk mögött hagyva 1—1 különböző magasságú „földlépcsőt”, mígnem a kijelölt sírgödör DK-i végéig el nem jutottak bizonyos mélységben. Ezen a helyen különböző

Griffet ábrázoló öntött bronz övdísz (A szerző felvétele)

szögben lejtő fülkét alakították ki, egyszerűen kikaparták a földet zsákformában. Ebbe a fülkébe csúsztatták a halottat, így elfordult az, hogy 3—4 méter vastagságú föld fedte azt. A fülkesíros és a hagyományos módon temetkezők közt sem társadalmi, sem időrendi különbséget nem tudunk pillanatnyilag tenni; talán etnikai különbséget jelent. Annyi viszont megállapítható, hogy a fülkesíros temetés szokása zömmel a Tisza—Maros—Aranka és a Tisza—Maros—Körösök vidékére jellemző. A szarvasi temetőben 50 ilyen fülkesíros temetést találtunk.

A temető más részeibe eltemetettek az un. közép illetve késő avar korba keltezhető. Az írásos források elégtelensége miatt nem világos, mi történt 670 táján az avar birodalomban. A régészet álláspontja azonban ma már elég világos; új „régészeti kultúra”, azaz viselet, fegyverzet, szokások és velük együtt művészet árasztja el a Kárpát-medencét. Ez az átalakulás egybeesik a bolgárok honfoglalásával, ami újabb népvándorlási hullámot gerjesztett, és ez érintette az avarok földjét is. Azt, hogy milyen újabb népcsoportok beköltözése történt ekkor, a kutatás sokféleképpen határozza meg, ezek ismertetését nem kívánom most megtenni. Az bizonyos, hogy az itt élt népesség és az újonnan beérkezettek között valamiféle rokonságnak kellett lenni, hiszen a környező népek számára éppúgy avarnak számítotak, mint Baján avarjai. Az összeolvadás folyamata megkezdődött, és két nemzedéknyi idő elteltével szétválaszthatatlanná vált; ez nagyjából a 670—720 közötti időszak. A középvarkori férfisírokból olyan övdíszek kerültek ki, melyek díszítő elemeiként ősi pusztai motívumokat alkalmaztak: griffek, ragadozó madarak préselt technikával. Némelyik övveret közepébe rekeszbe foglalt sárga színű ékkövet helyeztek. A szarvasi temető három sírjában volt ilyen jellegű veretekkel díszített öv. A temető különböző pontjain találtuk ezeket, ami úgy értelmezhető, hogy legalább három nagycsalád közel egy időben élt, és a számukra kijelölt temetőrészbe temetkeztek.

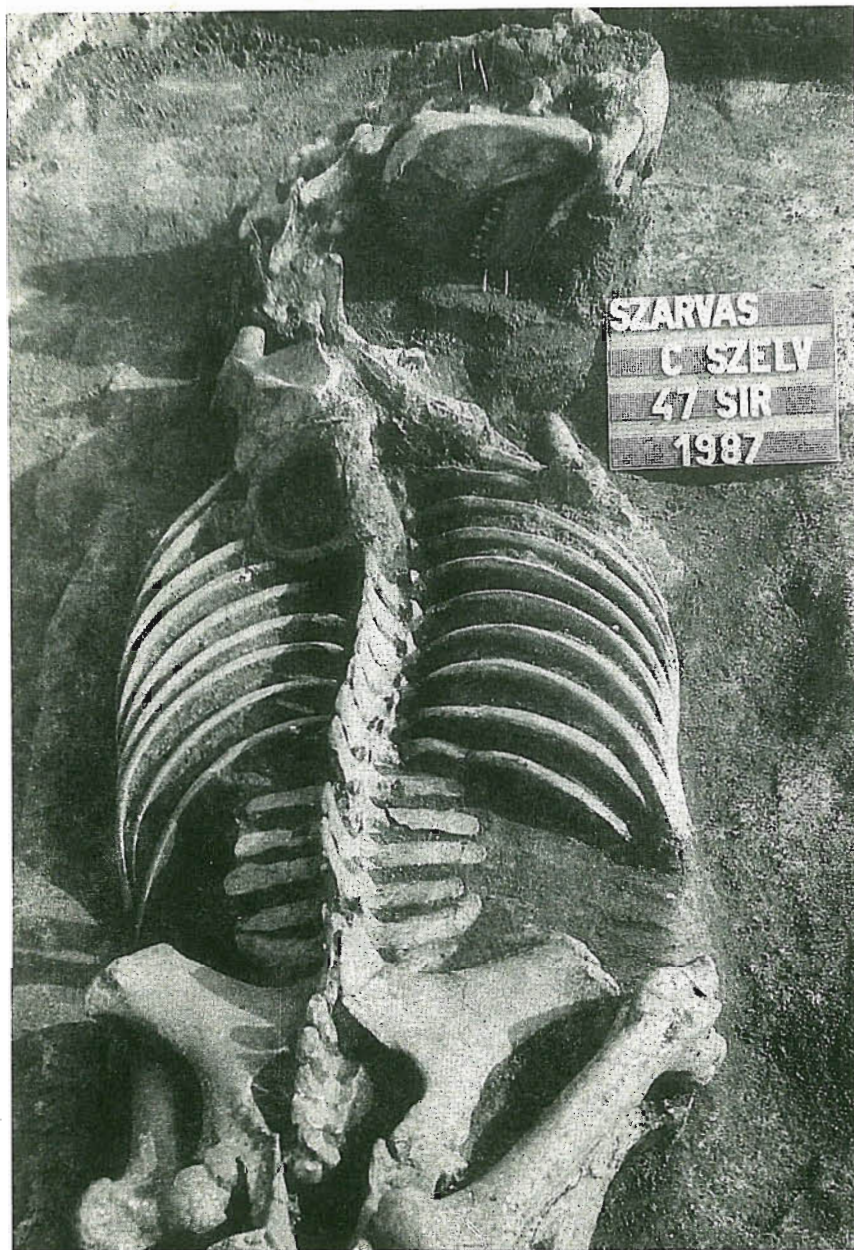

Indamintás öntött bronz nagyszíjvég (Fotó: Nagy Imre)

A későavar korban, tehát a 8. század második negyedétől, új technika jelenik meg a bronzművészetben, az öntés. Ez lehetővé tette olyan motívumok tömeges alkalmazását, amit korábban a préseléssel nehezebben tudtak megvalósítani. Az öntött veretekkel díszített öveket a falusi vezetőréteg tagjai viselhették, ezek száma egy-egy temetőben és eltemetettek kb. 10%-a. A bronzbaöntött motívumok között szerepelnek állatküzdelmi jelenetek, a griff számtalan változata, növényi indák és indafonatok. Mindezek megtalálható a szarvasi temetőben is, köztük igen jellegzetes darabok is szerepelnek (2. kép).

E temető, késői időszakába tartozó sírjaiban nem találtunk semmilyen fegyvert, ebből arra kell következtetnünk, hogy a falu népessége földművelő, nagyállattartó, paraszti életmódot folytatott. Ezt erősíti más tények mellett az a hallatlanul nagy mennyiségű állatcsont (túlvilág-hitük miatti élelemadás maradványa), ami némelyik sírból előkerült. Nem volt ritka, hogy egy sírban fél szarvasmarha csontjai mellett még sertés- és juhcsontok is voltak. Többségükben munkából élő szegényemberek lakták a falut, hiszen sírjaikban alig találunk néhány tárgyat. Asszonyaik, leányaik sírjából már csak egyszerű bronzkarika fülbevalókat, néha üvegyöngy csüngővel ellátva; dinnyemagalakú gyöngyöket; a női munka, a fonás eszközének jelzőjét az agyagból készített, kettőskúp alakú orsógombokat találok. A férfisírokból kés majdnem minden esetben, néha két-három darab is előfordult.

Ebben a temetőben került elő az a csont tütartó, mely azzal vált világszerte híressé, hogy mind a négy oldalán rovásírással szöveg van. Ez az első szövegszerű nyelvemlék e korszakból. A leletet és a rovásírás megfejtési kísérleteit itt nem kívánom megismételni, hiszen arról írott közleményem már megjelent a Szarvasi Krónika 1. számában. A leletről csak annyit, hogy nemcsak az avar írás létezésének bizonyítéka, de új megvilágításba helyezte a nagyszentmiklósi kincset is, melynek több arany edényén ugyanilyen rovásírás van. A nagyszentmiklósi kincs edényei és a szarvasi temető egyik sírjában talált öntött bronz övdíszek között is szoros kapcsolatot fedezhető fel az azonos minták megjelenésében (3. kép). Az újabb kutatás a nagyszentmiklósi kincs egyes darabjainak készülségi idejét éppen a későavar korra teszi.

A rózsási temető egyik lósríja (a szerző felvétele)

A fentiekben, nagyvonalakban bemutatott szarvasi avar temetőn keresztül azt kívántam érzékeltetni, hogy területünkön a temetők feltárással sokkal többet tudunk meg az itt éltek hitvilágáról, szokásáról, részben mindennapi életéről. Bizonyos fókig betekintheztünk a falu szerkezetébe is, hiszen a temetők tükörképei ennek; nemzedékenként, nagycsaládonként előre meghatározott rendben temetkeztek, mint ahogyan a faluban éltek. A temetőn belül ezért vannak kisebb nagyobb sírcsoportok, és ezek középpontjában a nagycsalád fejének sírját találjuk meg.

Tulajdonképpen a régészeti topográfiai munka és az ásások eredményeként áll össze az a kép a 600-as évek elején itt megjelent, megtelepedett és feltehetően a 800-as évek elejéig, meg-megújulva élő egyik „szarvasi avar falu” életéről. A fentiekben vázolt szarvasi temető lényegében felöleli az egész avar korszakot, mintegy keresztmetszetét adva annak.

Ismert Szarvas határában, a rózsási területen egy másik nagy sírszámúnak ígérkező későavar temető, melyből eddig 79 sírt tártunk fel, feltárása folyamatos. Ennek érdekessége az eddigiek alapján az, hogy szokatlanul sok a lóval történt temetés, és a lovak minden esetben felszerszámozva lettek eltemetve. A lócsontvázakon a természetes helyen találjuk meg a két kengyelt, a ló szájában a zablát, és rekonstruálható módon a kantár szíjzatát jelölve, annak díszes vereteit, néha a nyeregkápa vasmezeit is (4. kép). Mindig külön sírban találtuk a lovat és gazdáját; az ember csontvázával ellentétes tájolásban feküdt a ló. Ez megint a túlvilági hitüket mutatja, ugyanis a ló mindig az eltemetett férfi jobboldala mellett volt, úgy, hogy ha az a túlvilágon „felkel”, egyenesen fel tudjon szállni lovára. Az egyik itt feltárt ló kantárvereteinek hasonmását jórészt csak Komárom és Pozsony környékén feltárt avar temetőkben találjuk; ennek megfejtése, kidolgozása jelenleg is folyik.

Úgy tűnik, Szarvas határában ez az egyik temető, amelyik az avarok legkésőbbi emlékeit őrzi.

Mi történt az avarokkal mint néppel? Hova tűntek a népvándorlás forgatagában? Igen bonyolult téma, melynek megoldásán a tudósok ma is dolgoznak.

Irodalom:

— A Szarvas környéki leletek kataszterszerű feldolgozása: Magyarország régészeti topográfiája 8. Békés megye régészeti topográfiája IV/2. A szarvasi járás. Szerk.: Makkay János. Budapest 1989.

— A két szarvasi temető közöletlen, a leírt bemutatásuk az ásató-szerző első közlése.

**A szarvasi kutatóintézetek, mezőgazdasági üzemek, valamint az
AFÉSZ alapító vezetőinek
ARCKÉPCSARNOKA**

Öntözési Kutató Intézet
dr. Frank Melánia
1950. szeptember 3.

Haltenyésztési Kutató Intézet
Szalay Mihály
1957. március 11.

Szarvasi Állami Tangazdaság
dr. Kovács Gábor
1962. január 1.

Szarvas és Vidéke AFÉSZ
Valastyán István
1945. december 7.

Táncsics Mg. tsz.
Hóbely János
1948. szeptember 19.

Dózsa Mg. tsz.
Czigléczi Mihály
1948. november 2.

Bem Mg. tsz.
Bagi Mihály
1951.

**Ady Növény-és Zöldségtermelő
Szakszövetkezet**
Frankó György
1969. április 27.

**Tessedik Növény-és Zöldségtermelő
Szakszövetkezet**
Podmaniczki István
1969.

Új Élet Mg. tsz.
Sonkoly Pál
1952. augusztus 8.

Haladás Mg. tsz.
Trabach György
1952. szeptember 4.

Megjegyzés:

Az ÖKI Öntözési és Talajjavítási Kutató Intézet, a HAKI Kísérleti Halastava néven kezdte meg működését, a Szarvasi Állami Tangazdaságot alkotó korábbi állami gazdaságok (Kákai, Rózsási, Örménykúti ÁG, stb.) Öntözési és Rizstermesztési Kutató Intézet Mezőgazdasági Üzemei néven egyesültek. A Szarvas és Vidéke AFÉSZ jogelődje a Szarvas és Vidéke Körzeti Földművelésszövetkezet volt. A nevek alatt feltüntetett dátumok az alakulás (alapítás, egyesülés) időpontját jelölik.

SZEMLE

[The text in this block is extremely faint and illegible. It appears to be a list or a series of entries, possibly names and dates, but the characters are too light to transcribe accurately. The text is organized into several paragraphs or sections.]

Szarvason történt 1989-ben

Január

1. — A városi Tanács eltörölte a Településfejlesztési hozzájárulást (TEHO).
— A Körös Volán szarvasi kirendeltsége önálló üzemegység lett.
— A DATE Főiskolai Kara dr. Hodossi Sándor személyében új igazgatót kapott.
6. Területi pártaktíva értekezlet.
7. A Munkásörtség megtartotta évzáró-évnnyitó ünnepségét.
13. Év eleji munkaértekezlet a Művelődési Központban.
23. Megrendezték a Magyar Kultúra Napját.
- 28—29. Megrendezték a XIX. Alföldi Amatőrfilm- és Videoszemlét.
31. Határozat a körzeti orvosi rendelő áttelepítéséről.

Február

2. Megalakult a Szarvasi Környezetvédő Egyesület.
9. — Zárszámadó közgyűlés a Dózsa Termelőszövetkezetben.
— Javaslat a Hazafias Néppárt megújulására.
20. Elfogadták az 1989. évi költségvetést.
24. Az ALFA-RIP kisszövetkezet első mérlegzáró közgyűlése.

Március

10. Brachna Mihályt választották a PLASTOLUS elnökévé.
11. Mérlegzáró közgyűlés a SZIRÉN Ruházati és Háziipari Szövetkezetnél.
14. A Főiskola fejlesztési elképzeléséről adott tájékoztatót Papócsi László MÉM miniszterhelyettes.
Kossuth szobor felállítását kezdeményezte a HAKI.
30. Ülést tartott a városi pártbizottság.

Április

- Megalakult a szentesi TSZKER szarvasi kirendeltsége.
11. Lezajlott a Városi Kazinczy szépkiejtési verseny.
Közgyűlést tartott a Mozgáskorlátozottak Szarvasi Egyesülete.
21. — Bemutatkozott a Magyar Néppárt helyi szervezete.
— A Vajda Péter Gimnáziumban megrendezték a Vajda-napot.

Május

5. Megtartotta tisztújító közgyűlését a Hazafias Néppárt Szarvas Városi Szervezete.
13. Megrendezésre került a Vajda Péter Gimnázium ballagása.
20. Megalakult a Szarvasi Baloldali Ifjúság Szövetsége.
30. Megalakították a szarvasi Csatornamű Társulatot.

Június

6. — Kimondták az MSZMP Szarvas Városi Reformkörének megalakulását.
— VB-ülést tartottak a SZIRÉN-ben.
- 8—9. Megrendezték a XIII. Halászlát Tudományos Tanácskozást.
- 17—18. Megrendezték a „Körös Kupa” kajak-kenu versenyt.
26. Gázsó Ferenc egyetemi tanár előadása a Reformkörben.

Július

2. Aláírták az alapszerződést a magyar—izraeli—angol—osztrák közös vállalatról a Dózsa Tsz-ben.
3. Fekete János képviselő látogatása a SZIRÉN nyugdíjas klubjában.
11. Ülést tartott a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága.
27. Az MSZMP városi bizottsága kijelölte a kongresszusi küldötteket.

Augusztus

4. Ülést tartott a Szarvasi Baloldali Ifjúsági Szövetség Választmánya.
12. Megrendezték a XIX. „Alkotmány Kupa” országos sakkversenyt.
15. A végrehajtó bizottsági ülésen nevet kaptak iskoláink.
27. Újjászentelték az Evangélikus Új-templomot.

Szeptember

4. Megválasztották az MSZMP kongresszusi küldötteket.
- 13—16. Megrendezésre került a VII. Számítástechnikai Szervezési Akadémia.
15. — Emléktáblát avattak dr. Melich János szülőházán.
— Dr. Szántosi Antal megnyitotta a VIII. Szarvasi Ősz rendezvény-sorozatát.

Október

2. Átköltözött a központi orvosi rendelő.
3. Ülést tartott a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága.
7. — Megalakult a Magyar Szocialista Párt helyi szervezete.
— Megnyílt Kékesi László grafikus tárlata.

November

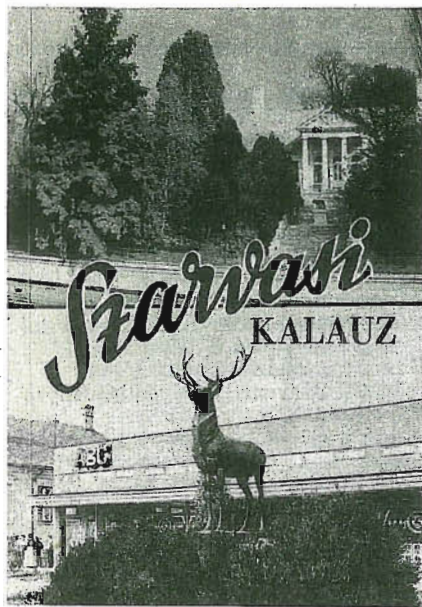
3. A Városszépítő Bizottság kiosztotta az évi díjakat.
25. I. közgyűlését tartotta a Mozgalom egy Globális Parlamentért Egyesület.
Megrendezésre kerültek a MEDOSZ Kulturális Napok a SZÁT-nál.
30. Pető Iván tartotta az SZDSZ Szarvasi csoportjának alakuló-toborzó gyűlését.

December

1. Megtörtént a szarvasi pártvagyon számbavétele.
5. Ülésezett a Végrehajtó Bizottság.
8. Megnyílt Lóránt János festőművész kiállítása.
- 1989-ben is békésen ünnepeltük a szeretet ünnepét és köszöntöttük az új esztendőt.

Összeállította:

Izsáki Mariann

A Szarvasi Kalauz

Szarvasra látogató turisták és vendégek részére készült elsősorban, hiszen ennek hiányát már régóta éreztük. Most itt van végre a nagy igényességgel készült Szarvasi Kalauz, hogy ízelítőt adjon Körös-parti szép városunkról, érdeklődést keltsen természetadta szépségei iránt, s útmutatást adjon nevezetességeinek megismeréséhez, felkutatásához. Új színfolt a városi árusoknál és könyvesboltokban figyelemkeltő színes fedőlapjával, melynek képei a szarvasiak szemében is a legfontosabb jelképek.

Még úgy is, hogy az ÖKI Körös-parti sétánya és gyönyörű fái a fedőlap első és utolsó oldalán ismétlődnek. Hiszen ezt csak a tősgyökeres, szúrósszemű szarvasi polgár látja meg. Megjelentetése utáni hetekben már számos példánya fogyott el, pedig most még csak főleg szarvasiak vásárolják.

Ez azt mutatja, hogy szűkebb környezetünk, városunk szépségei, nevezetességei olyan értékek, melyek a lakosság érzésvilágához tartoznak, s ezért büszkén olvassuk, nézzük a mi otthonunkat bemutató írásokat, képeket. Az angol és német nyelvű tájékoztató bizonyára jó érzéseket váltanak ki külföldi vendégeinkből.

E kiadvány valóban jól kalauzol városunkban. Bemutatja múltját és jelenének nevezetességeit. Érzékelteti, hogy e város fontos kultúrcentrum, iskolaváros, fejlett szövetkezetekkel, patinás épületekkel, melyeket a magyarórázó szövegek, rajzok és fényképek hűen tükröznek. Ugyanakkor jó tanácsokkal is ellátják vendégeinket.

Sétát kínál ligeteinkbe, a világhírű Arborétumba, s olyan kuriózum megtekintését is szorgalmazza, mint a szárazmalom, a szlovák tájház és a Tessedik múzeum kiállított anyagai. Autós kirándulás-ajánlatával pedig környékünk nevezetességeire hívja fel a figyelmet. A horgászoknak horgászparadicsomot ígér a Holt-Körös vizében. Szarvas éttermei a jó ízekre, ételekre invitálják a turistát.

Szerényen, az utolsó oldalon húzódik meg az alkotók névsora, a szerkesztő és szakértő munkatársainak felsorolása. Mindannyian fogadják jó szívvel elismerő soraimat.

dr. Búzás László

Újra megjelent Fekete István „Pepi-kert”-je

15 évvel a II. világháború befejezése után, 1960-ban elsőként a Mezőgazdasági Kiadó jelentette meg Fekete István „Pepi-kert”-jét, tavaly pedig a Fekete István Irodalmi Társaság adta ki újra. Az első kiadás idején még mindig a szükségesnél kevesebbet törődtek az arborétumokkal és a kastélyparkokkal, így tehát e könyv az ország egyik legkorábban védetté nyilvánított területére hívta fel a figyelmet.

Az író és a kiadó ezzel a könyvvel akkor azzal is fontos missziót teljesített, hogy helyreállította gróf Bolza Pál hírét, és adózott az alkotó érdemeinek.

A mostani kiadásban csak a szöveg azonos az elsővel. Újak a betűtípusok, de a fekete-fehér fotók is, mert az eredeti képanyag elveszett. Ez talán nem is baj, hiszen különös élményben részesülnek azok, akik az első és jelen kiadás képanyagát összevetik, kiváltképp, ha ezt egy séta során az Arborétumban teszik. Érzékelhető lesz az idő múlása, a természet szüntelen változása, de az is, hogy a kertben sok minden történt.

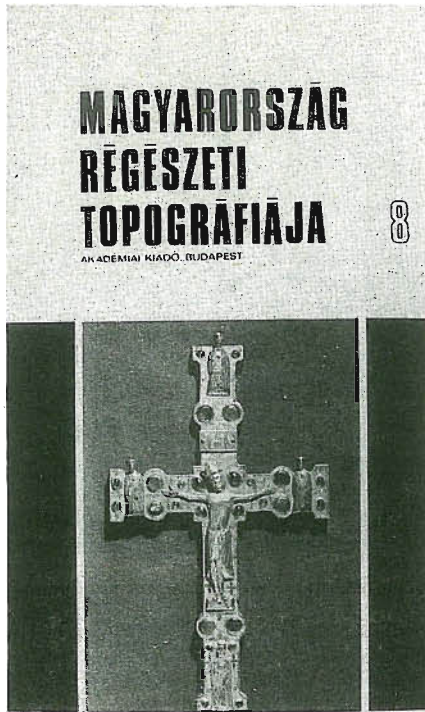
A 60-as években még kevés volt a látogató, a kert értékét inkább csak a szakemberek ismerték, hírét e könyv vitte szerteszét. Akkoriban szakkönyvet pótolni, noha nem annak készült. Mára egy, a természetet jól ismerő és nagyon tisztelő író hitvallása lett az „ember alkotta természet” kincseiről.

Az új kiadásban az eredetihez hasonló, de attól kissé eltérő színű vázonkötésben jelent meg. Kár, hogy hiányoznak a régi szövegek, illetve a fejezetközi rajzok, és az a világtérkép is, amelyik az Arborétumban lévő fák és cserjék származási helyét mutatta.

Mindenkinek szívből ajánlom, hogy szerezzé meg és olvassa Fekete István „Pepi-kert”-jének 1989-es kiadását.

dr. Sipos András

Magyarország régészeti topográfiája 8.

Békés megye régészeti topográfiája. A szarvasi járás. IV/2. Szerkesztette: Makkay János. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1989.

Néhány hete jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában az a vas-kos kötet, amely Békés megye régészeti topográfiája; A szarvasi járás címmel, 501 oldalon, 91 képes táblán, 38 rajzzal és 6 színes térképpel a város teljes őstörténetéhez és középkorához kapcsolódik. (Szerzői: Jankovich B. Dénes, Makkay János és Szőke Béla Miklós, szerkesztője e sorok írója.) A munka nem népszerűsítő vagy ismeretterjesztő olvasmány, hanem az alap-kutatások körébe tartozó tudományos munka. Ebben a tárgykörben hazánkban ez a nyolcadik kötet, de nyomdába adás előtt áll a Békéscsabával és környékével foglalkozó kötet is.

Magyarország régészeti topográfiája a magyar régészet Európa-szerte egyedül álló vállalkozása. E kötet háttérére, hogy Szarvas térségében 1974—1980 között a régészek egy csoportja 858,5 négyzetkilométernyi területet több alkalommal is megvizsgált, terepjárásokat végzett, és 1262 régészeti lelőhelyet tárt fel. Egy-egy ilyen lelőhely lehet kicsiny, 100—200 négyzetméteres területű, de lehet akár 3—5 hektárnyi is. Lelelőhely volta azt jelenti, hogy valamikor (esetenként többször is) megtelepedett, élt rajtuk az ember, mégpedig az újkőkor legelejétől (valamikor az i.e. 5. évezredtől) egé-

szen a török hódoltság végéig. (Az 1686—1687 utáni települési és temetkezési helyek nem tartoznak a régésztudomány kereteibe.) E lelőhelyek lehetnek hajdan volt települések, vagy temetők maradványai, esetleg elvesztett vagy elrejtett tárgyak. A ránk maradt emlékek túlnyomó többsége agyagedények töredékeiből áll, amelyeket a szántás hoz a felszínre, és amelyről nagyon jól meglehet állapítani, hogy mely időszakban (az újkőkorból, rézkorból, bronzkorból, vaskorból) készültek. Szarvas határában 201 ilyen lelőhelyet fedeztek fel és vittek térképre. Vannak közöttük kicsinyek és egyszerűek, mint például a délnyugati határszélen a Rác-út közelében egy avar kori szállás maradványai (168. számú lelőhely). Különösen érdekes a Dózsa Tsz központja közelében az Egyház-földön található nagy lelőhely, ahol az említett 7 évezred alatt legalább tízszer élt és temetkezett az ember. Nem volt tehát véletlen ráhibázás, amikor a város szülötte, Mendöl Tibor még 1926-ban megjósolta, hogy adottságai miatt a színhely mindig is kiválóan alkalmas volt megtelepedésre. Érthető tehát, hogy már 1974 óta ásatásokat is végeztünk ezen a helyen, legutóbb pedig az 1988 évi nagy búzatárolási versenyfutásban ismét rendkívül fontos, nemzetközileg is nyilván tartott újkőkori és szarmata kori leletek kerültek elő rajta.

A topográfia, és ez a kötet is, minden tudományos céljuk mellett Szarvas város közönségének is szól. Részben ez mindmáig a legalaposabb áttekintés Szarvas ősi és régi történetéről, és így szerepe az oktatásban alapvető. Másrészt nélkülözhetetlen kézikönyv nemcsak a Tessedik Múzeumnak, hanem mindazoknak akik bármilyen építkezésbe és földmunkába fognak. A kötet térképei és leírásai elősegítik és egyszerűsítik a földmunkák és építkezések előkészítését, mert nagy biztonsággal meg lehet belőlük állapítani, hogy számítani kell-e régiségek előkerülésére, tehát a kötelezően elvégzendő leletmentésre. Végül a kötet — reméljük — segíteni fog abban is, hogy Szarvas őstörténetének és történetének két elkötelezett bűvára, dr. Palov József és dr. Juhász Irén további gondos fejezeteket deríthessen föl Szarvas hétezer éves múltjából.

dr. Makkay János

Szarvas a megyei és országos lapokban

A városról

- Lengyel edző Szarvason. (Női kosárlabda — NB I.) BMN. 1989/18.
Csikós: Az autóvezetésért élek: Beszélgetés Szigetvári Mátyással. Autó-Motor, 1989/4.
H. M.: Körösparti Gazdászélet. Szarvas-diáklap. BMN. 1989/69.
T. I.: Kérdésünk: A szénellátásról, a keresletről, az elővásárlásról. Szarvas. BMN. 1989/90.
Nagy Ágnes: Egyetem Szarvason. Beszélgetés egy főiskola jövőjéről. BMN. 1989/91.
M. L.: Dr. Melich János hamvainak újratemetése. BMN. 1989/99.
Szóke Margit: A szarvasi könyvtárosok és a negyven százalék. BMN. 1989/102.
s. e.: Meghalt dr. Tóth Lajos. BMN. 1989/119.
Egy állatorvos halála — Domán Imre. BMN. 1989/126.
Stefanek Aranka: Édesanyám főztje: Fekete János. Magyar Konyha. 1989/2.
Lengyel kosarasok Szarvason. BMN. 1989/171.
Második hazám Magyarország. Ruzicskay-alkotóház. BMN. 1989/179.
A. R.: Minősítés, fizetés a vándortanyán (Méz-felvásárlás). BMN. 1989/179.
(Kovács): Kusza kábelek — családott lakosok Szarvason. BMN. 1989/186.
Ary Róza: A hajókuktaságtól a tanszékvezetésig. Dr. Vincze Ferenc — főiskolai tanszékvezető. BMN. 1989/191.
Nemzetközi sakkverseny Szarvason. BMN. 1989/191.
(Ary): Növelték előnyüket az élen állók. (Alkotmány Kupa sakkverseny, Szarvas). BMN. 1989/195.
Magyar Mária: Brunsvik Teréz Óvónőképző Főiskola. Óvónőképző Intézet, Szarvas. BMN. 1989/202.
G. K.: Hat új tanterem a szarvasi gimnáziumnak. BMN. 1989/206.
Tanérvnyitó ünnepély a szarvasi óvónőképzőben. BMN. 1989/214.
M. Kovács Mária: Szarvas, Évnyitó az egyetemi karon. BMN. 1989/215.
M. Kovács Mária: Húsáruház nyílt Szarvason. BMN. 1989/218.
M. Kovács Mária: Melich János emlékére. BMN. 1989/222.
Új Kunság-Fűszert ABC Szarvason. BMN. 1989/253.
Kiss A. János: Ki kezeskedjék az OTP hitelért? BMN. 1989/263.
Vízügyi tájékoztató. BMN. 1989/280.
M. Kovács Mária: Szennyvízelvezetés Szarvason. BMN. 1989/288.

Szarvas üzemeiről

- Tizedszer lett elnök. Székely László — Szarvas Vas-, Fémipari Szövetkezet elnöke. BMN. 1989/68.
Rákóczi Gabriella: Tökés érdekeltségű pulykaüzlet a szarvasi Dózsánál. Dózsa Tsz, Szarvas. BMN. 1989/171.
Ary Róza: Idős korban valósulnak meg az ifjúkori álmok. Szirén Ruházati és Házipari Szövetkezet 756 nyugdíjasa, Szarvas. BMN. 1989/180.
Szarvasi Dózsa Tsz — Nagyüzem a határban. BMN. 1989/218.
— rákóczi —: Ez még csak kezdet... (HAKI) BMN. 1989/225.

- Á. Z.: Baromfifeldolgozó épül Szarvason. BMN. 1989/227.
Közlekedézbiztonsági műszaki nap Szarvason. BMN. 1989/260.

Irodalmi alkotások, kultúra

- Domán Imre: Régi mesterségek nyomában. A kaskötés művészei Szarvason. BMN. 1989/6.
Amatőrfilm és Videoszemle Szarvason. BMN. 1989/16.
Kántor Zsolt: Éji dal a Hölgyhöz (vers) BMN. 1989/63.
Kántor Zsolt: Pilvax (vers). BMN. 1989/63.
(s): Milyen szöveget rejt a szarvasi rovásírásos tűtartó? BMN. 1989/87.
Hanzó Ildikó: Mint hullásra érett hó (vers). BMN. 1989/94.
Sz. M.: Huszonöt éves a szarvasi zeneiskola. BMN. 1989/108.
Gyermek szótáncfesztivál Szarvason. BMN. 1989/144.
A. R.: Hazajönni mindig nagy boldogság. Látogatóban Ruzicskay György festőművésznél. BMN. 1989/168.
Kántor Zsolt: Boldogság (vers). BMN. 1989/171.
A. R.: Születésnap köszöntő (Ruzicskay György 93 éves). BMN. 1989/192.
Kántor Zsolt: „A jelenvaló lét, mint gond” (Heidegger). BMN. 1989/219.
K. M.: 30 éves a szarvasi tűzoltózenekar. BMN. 1989/233.
s. e.: Festmények Szarvason. BMN. 1989/249.
Niedzielsky Katalin: Szarvason született — Izraelben lett költő. BMN. 1989/250.
A szarvasi művelődési házban: Csurka István: Házmestersirató. BMN. 1989/252.
Stefan Ker pozsonyi festőművész Szarvasról készült képeinek kiállítása. BMN. 1989/252.
A Gyermekszínház előadása Szarvason. BMN. 1989/252.
a.: Faragott székely kapu. BMN. 1989/253.
s. e.: Balázs István — amatőr grafikus-művész. BMN. 1989/266.
Kántor Zsolt: Szomjas éj (vers). BMN. 1989/268.
Hanzó Ildikó: Románc (vers). BMN. 1989/266.
M. Kovács Mária: Szlovák nemzetiségi fesztivál Szarvason. BMN. 1989/275.
K. K.: Bolza Marietta napfényes vásznai. BMN. 1989/300.
Kántor Zsolt: Manifesztum — pletyka ellen. BMN. 1989/301.
Kántor Zsolt: Egymásba csukódó Karácsonyok (vers). BMN. 1989/304.
Kutas Ferenc: Lírai emlékezés Czipri Évára. Békési Élet. 1989/4.

Közélet

- Bede Zsóka: „Dolgozzunk a sok beszéd helyett!” BMN. 1989/6.
b. zs.: Folyóirat a szarvasiaknak. BMN. 1989/14.
S. E.: Ünnepek Szarvason, a magyar kultúra napján. BMN. 1989/20.
—y—n: 70 ezer forint alapítvány Szarvason. BMN. 1989/21.
Vitaszek Zoltán: Országgyűlési képviselői fogadónapon Fekete Jánossal, Szarvason. BMN. 1989/45.
Csendes Livia: Szarvas: Aktív politizálást, önállóbb alapszervezeteket. BMN. 1989/49.
A késlekedésben rejlik a veszély! Fekete János válaszol Tamás Mihály kérdéseire. Képes Hét 1989/14.
Fábián István: Miért utazott Fekete János Japánba? BMN. 1989/88.
Vajda-NAP a szarvasi gimnáziumban. BMN. 1989/93.
Szarvas: Támogatják a kormányátalakítást. BMN. 1989/93.
Pilishegyi József: A Magyar Néppárt bemutatkozása Szarvason. BMN. 1989/94.

Pilishegyi József: Tanácsülés Szarvason. BMN. 1989/96.
L. E.: Fórum Szarvason az elsőtítikár-jelöltekkel. BMN. 1989/99.
Stafira Sándor: Tanácskozott a megyei pártértekezlet. BMN. 1989/101.
Nem mese ez — gyereknap! — Úttörőház. BMN. 1989/121.
Újjáalakult a MOB. Békés megyét ketten képviselték. BMN. 1989/124.
Pilishegyi József: Tanácsülés Szarvason. BMN. 1989/125.
Fekete János hozzászólása — Országgyűlésen. BMN. 1989/129.
Megalakult a reformkör Szarvason. BMN. 1989/133.
K. M.: Szarvason pártszavazással döntenek. BMN. 1989/159.
L. S.: Tanácskozott a Demisz megyei választmánya. — Pályázat a szarvasi üdülő hasznosítására. BMN. 1989/168.
Rákóczi Gabriella: Létezik-e gyógyító kúra a magyar bajokra? Interjú Fekete Jánossal. BMN. 1989/176.
— Kovács —: Pártbizottsági ülés Szarvason. BMN. 1989/176.
Fekete János fiatal közgazdászok között. BMN. 1989/179.
Gyűjtőakció, orvosi műszer beszerzésére. BMN. 1989/182.
A penzai tanácsi küldöttség Gyomaendrődön és Szarvason. BMN. 1989/185.
A Holt-Körös védelmére. BMN. 1989/186.
A szarvasi holtág védelme. BMN. 1989/196.
M-né Kovács Mária: Volt, aki megkérdőjelezte a szavazást. BMN. 1989/209.
M. K. M.: Megkezdődött a „Szarvasi Ősz”. Első nap a kertbarátoké. BMN. 1989/219.
(Krausz): Dr. Vastagh Pál Szarvason. BMN. 1989/225.
M. K. M.: Tanácsulésekről jelentjük. BMN. 1989/229.
M. Kovács Mária: A téma: az egészségügy. MSZMP—MDF-tárgyalás Szarvason. BMN. 1989/233.
Megemlékezések október 6-ról Szarvason. BMN. 1989/234.
Szarvas város barátainak köre. BMN. 1989/239.
Megemlékezés október 23-ról. BMN. 1989. október 21.
Szarvas Város Baráti Köre. BMN. 1989/252.
K. M.: Szarvason megalakult az MSZP első alapszervezete. BMN. 1989/254.
Korszerű baloldali párt az MSZP lehet. BMN. 1989/258.
Vélemények, nyilatkozatok, állásfoglalások. Felhívás a szarvasi fiatalokhoz. BMN. 1989/258.
Dányi László: „Most lehetünk rohadék pufajkások”. Elvtárs a pácban. A nevét mégsem vállalja. BMN. 1989/259.
P. J.—K. M.: MSZP-zászlóbontások Szarvason. BMN. 1989/262.
Kovács M.: „Angol—magyar” Szarvason. BMN. 1989/266.
Magyar Mária: Független szakszervezeti tagok között. BMN. 1989/277.
Magyarország a választások előtt és után. BMN. 1989/280.
M. Kovács Mária: Egy fuldokló egyesület. BMN. 1989/282.
SZDSZ-rendezvény Szarvason. BMN. 1989/286.
Győri Gáborné: Nyílt levél Magyar Máriához (visszhang). BMN. 1989/287.
M. Kovács Mária: Megmozdultak a szarvasi szocialisták. BMN. 1989/287.
Kepeny György: Elhagyták-e a parasztek földjeiket? BMN. 1989/289.
M. Kovács Mária: KBT-nap Szarvason. Bíróság helyett ingyenszervíz BMN. 1989/252.
K. M.: Medicina alapítvány Szarvason. BMN. 1989/297.
M. Kovács Mária: Bemutatkozott Szarvason a Fidesz. BMN. 1989/298.

Tudomány

Juhász Irén: A szarvasi rovásírásos tütartó és megfejtési kísérletei. Békési Élet. 1989/1.
Dr. Vincze Ferenc: Imeretterjesztés — nemes hagyományokat követve. BMN. 1989/54.

Béla Vali: Kutatók a ringben (ÖKI). BMN. 1989/120.
—: Az öntözés önmagában kevés... Nemzetközi szimpózium Szarvason (ÖKI). BMN. 1989/121.
Új nemesítésű szarvasi növényfajták (ÖKI). BMN. 1989/165.
Rákóczi Gabriella: Az álmok valóra válnak (ÖKI). BMN. 1989/181.
r. g.: Számítástechnikai kiállítás Szarvason. BMN. 1989/217.
Rákóczi Gabriella: Számítástechnika felsőfokon — alkalmazása alapfokon. BMN. 1989/219.

Rövidítés: BMN.—Békés Megyei Népújság.

Az anyagot gyűjtötte: Timár Ildikó
Szerkesztette: Hajkó Enikő, Hegedüs Bernadett

A Szarvasi Krónika kiadásának költségeihez hozzájárulnak

DATE MEZŐGAZDASÁGI VÍZ- ÉS KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI KARA,
Szarvas

Főigazgató: Dr. Hodossi Sándor

DÓZSA MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZET, Szarvas

Elnök: Stafira Sándor

HALTENYÉSZTÉSI KUTATÓ INTÉZET, Szarvas

Igazgató: Dr. Müller Ferenc

INTEGRÁL TERVEZŐ ÉS BERUHÁZÁSI GMK, Szarvas

Közös képviselő: Bódi János

KERTÉSZETI ÉS ÉLELMISZERIPARI EGYETEM ARBORÉTUMA, Szarvas

Igazgató: Dr. Sipos András

OSZLÁRI LAJOS, Leutrach, NSZK

ÖNTÖZÉSI KUTATÓ INTÉZET, Szarvas

Igazgató: Dr. Sári László

PLASTOLUS IPARI KISSZÖVETKEZET, Szarvas

Elnök: Brachna Mihály

SZARVASI ÁLLAMI TANGAZDASÁG

Igazgató: Horváth Károly

SZARVASI BÚTORIPARI KISSZÖVETKEZET

Elnök: Pusztai János

SZARVAS ÉS VIDÉKE ÁFÉSZ

Elnök-igazgató: Bódi Jánosné

VAS-FÉMIPARI SZÖVETKEZET, Szarvas

Elnök: Székely László

VÁROSI TANÁCS, Szarvas

Elnök: Dr. Szántosi Antal

A címlapon Tessedik Sámuel: A Paraszt ember Magyarorszáiban (1784—1786) c. művének mellékletét képező falurendezési tervezetéhez készült címer látható. Tessedik reformgondolatainak szimbolikus foglalata, tartalmazza az akkori szarvasi parasztnép mezei foglalatosságait és az akkori szerszámokat. A felső latin idézet fordítása: „Imádkozzál, de dolgozzál is, s az Isten megsegít.” Az alsó felirat magyarul: „Az embert gyermekkorától kezdve kell hozzászoktatni a tanuláshoz: ilyenformán folyamatosan gyarapítja ismereteit, s nemesebbé és szelídebbé válik erkölce.”

E számunk munkatársai:

Árvai Pál mb. gimnáziumi igazgató

Dr. Becsei József kandidátus, tudományos munkatárs, MTA

Dr. Búzás László igazgatóhelyettes, Övönöképző Intézet

Fekete János, az MNB ny. első igazgatóhelyettese

Földesi Lajos, MÁV állomásfőnök

Hajkó Enikő gimnáziumi tanuló

Hanzó Ildikó tanítónő

Hegedűs Bernadett gimnáziumi tanuló

Izsáki Mariann gimnáziumi tanuló

Dr. Juhász Irén muzeológus

Kántor Zsolt kiadói lektor

Dr. Köpeczy Béla akadémikus, ny. művelődési miniszter

Kugyela Mihályné tanácsi osztályvezető

Dr. Kutas Ferenc gimnáziumi tanár, megyei szaktanácsadó

László István gimnáziumi tanár

Lelkes Pál ny. tanító

Dr. Makkay János, a régésztudományok doktora, az MTA Régészeti Intézet tudományos főmunkatársa

Dr. Marjai Gyula kandidátus, ny. kutatóintézeti igazgató

Dr. Molitórisz Pál városi ügyész

Dr. Müller Ferenc kandidátus, igazgató, HAKI

Dr. Palov József kandidátus, múzeumigazgató

Dr. Pilishegyi József, főiskolai docens, tanszékvezető

Dr. Sipos András kandidátus, c. főiskolai tanár, az Arborétum igazgatója

Szijaártó Péter, főkertész

Szönyi Sándor ny. gimnáziumi tanár

Szuhaj György gimnáziumi tanár

Tímár Ildikó könyvtáros

Dr. Tóth Lajos kandidátus, sy. tanszékvezető főiskolai tanár

Fotó: Tiszavári Sándor

Technikai munkatárs: Paraszt Jánosné

Lektor

Dr. Posgay Elemér kandidátus

A hátsó borító belső oldalán:

Zsáki István: Téli este

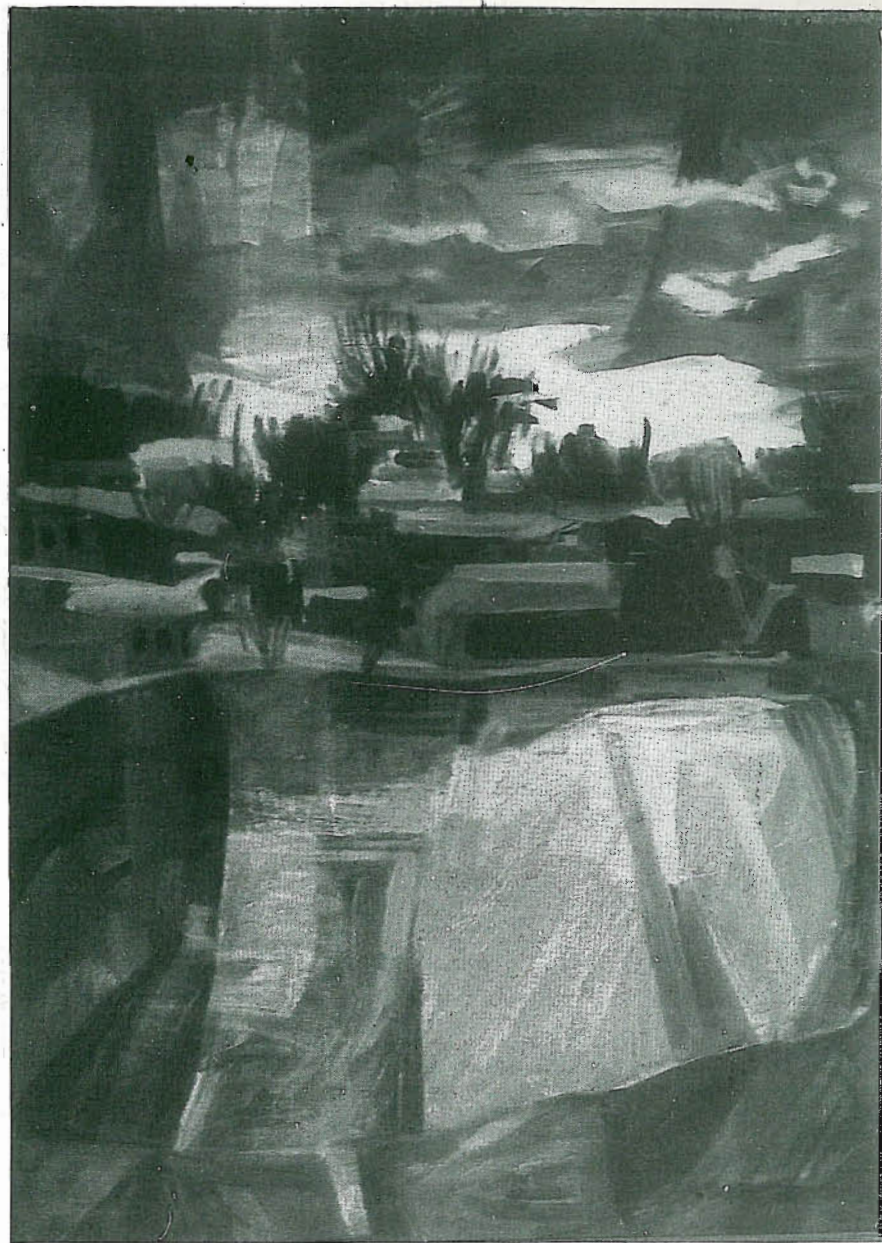
Az első borító belső oldalán:

Zsáki Istvánné: Fák fényben

TARTALOM

JELENI DÖBEN

Dr. Marjai Gyula: Az Öntözési Kutató Intézet 40 éve	5
László István: Nemzetiségiként Ceausescu rendszerében	14
Kugyela Mihályné — dr. Marjai Gyula: Lakáshelyzet Szarvason	24
Fekete János: Öt év a parlamentben	27
Dr. Pilishegyi József: A szarvasi mezőgazdasági üzemmérnökképzés két évtizede	30
Dr. Köpeczy Béla: Az iskola legyen méltó névadójához (Ünnepi beszéd — részletek)	38
Szijártó Péter: Az Arborétum növényei: A mamutfenyő	41
Lelkes Pál: A szarvasi tanyarendszer kialakulása	43
Becsei József: A szarvasi külterületi társadalom néhány jellemző sajátossága	53
Dr. Müller Ferenc: Magyar-norvég vegyesvállalat	55
Szuhaj György: Bemutatjuk a Zsáky-házaspárt	58
Kántor Zsolt: Tenyérben alvó bordó szírmok	60
Hanzó Ildikó: Lélekkavicsok	62
IN MEMORIAM	
Szőnyi Sándor: Sarlay János	65
Dr. Búzás László: Évfordulók 1990-ben	67
MÚLTUNKAT IDEZVE	
Dr. Kutas Ferenc: Szarvasról indultam. Kettős gyökér. (Itámár János-Kest)	71
Árvai Pál — Földesi Lajos: 110 éves a szarvasi szárnyvasút	75
Dr. Tóth Lajos: Pruzsinszky József — Eötvös József jakobinus nevelője	82
Dr. Palov József: A szarvasi közvilágítás múltjáról	86
Dr. Juhász Irén: Az avarokról. Ásatások Szarvason és környékén	88
Dr. Molitórisz Pál: Arcképcsarnok: A szarvasi kutató intézetek, mezőgazdasági üzemek elnökei	94
SZEMLE	
Szarvason történt 1989-ben (Izsáki Mariann)	98
Szarvasi Kalauz (Dr. Búzás László)	100
Újra megjelent Fekete István „Pepi-kent”-je (Dr. Sipos András)	101
A Szarvasi járás ásatásai (Dr. Makkay János)	102
Szarvas az országos és megyei sajtóban (Timár Ildikó—Hajkó Enikő—Hegedüs Bernadett)	104

Zsáki István: Téli este

VÁCI MIHÁLY:

Méltó hatalmat

(Részlet)

Ma áruló az, ki csak hű marad;
— mihez? — ha csak majmol kis urakat,
szolgaként parancsol, sunyít, henyél.
Hogy kiáltsam, hogy ráébredjenek:
— csak az uralkodik, azé a hatalom,
az hódít hazát, jövőt, lelkeket,
kié az erkölcs, tudás, szorgalom,
a teremtés démona szállta meg,
tetteivel nyert érdemet,
művében hisz — hát él már szabadon.
Ó, teljesedj ki értünk-lett forradalom!
Teremts már egyenlő esélyeket
a jövőbe emelkedő úton: —
— a nép kielégülten, gazdagon
lássa be horizontjait, a terepet,
meredek pályáit a szabadságnak,
a jogokat, kötelességeket,
melyeket vállalva — nekivághat,
hogy méltó hatalmát hódítsa meg.